

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA METRUK YAPI
SORUNU: FENER BALAT SEMTLERİ

Nihan Beyza ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Bölge Planlama Programı

Danışman

Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Şubat, 2024

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA METRUK YAPI
SORUNU: FENER BALAT SEMTLERİ**

Nihan Beyza ŞAHİN tarafından hazırlanan tez çalışması 23.02.2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Bölge Planlama Programı **YÜKSEK LİSANS** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elif ÖRNEK
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Elif ÖRNEK, Danışman

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Oya AKIN, Üye

Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman BALYEMEZ, Üye

İstanbul Aydın Üniversitesi

Danışmanım Doç. Dr. Elif ÖRNEK sorumluluğunda tarafımca hazırlanan “Kültürel Miras Alanlarında Metruk Yapı Sorunu: Fener Balat Semtleri” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Nihan Beyza ŞAHİN

İmza

Aileme

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca, bana bilgi birikimi ile yardımcı olan, her zaman desteğini yanımda hissettiğim danışmanım Doç. Dr. Elif ÖRNEK'e, yüksek lisans sürecimin başından itibaren beni geliştiren ve emeği geçen Prof. Dr. Yiğit EVREN'e, hayatımın her anında olduğu gibi bu süreçte de yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Nihan Beyza ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	iv
KISALTMA LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
TABLO LİSTESİ	x
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
1 GİRİŞ	15
1.1 Literatür Özeti.....	16
1.2 Tezin Amacı	18
1.3 Hipotez	19
1.4 Yöntem ve İçerik	20
2 KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA ESKİME	23
2.1 Kültürel Miras Kavramı ve Uluslararası Sözleşmelerdeki Gelişimi	23
2.1.1 Kültürel Mirası Koruma Ölçütleri	29
2.2 Kültür Varlıklarında Eskime	32
2.2.1 Eskime Türleri.....	32
2.2.2 Kültürel Miras Alanlarında Eskime ile Ortaya Çıkan Sorunlar	35
2.3 Kültürel Miras Alanlarının Korunması İçin Müdahale Yöntemleri.....	38
2.3.1 Yapı Ölçeğindeki Müdahale Yöntemleri	38
2.3.2 Kentsel Ölçekte Müdahale Yöntemleri.....	41
2.4 Bölüm Değerlendirmesi	44
3 METRUK DURUMDAKİ KÜLTÜREL MİRAS YAPILARI	46
3.4 Metruk Yapılar ve Oluşum Nedenleri	46
3.4 Metruk Yapı Envanteri.....	48
3.3 İstanbul İli Metruk Yapı Envanteri	51
3.4 Fatih İlçesi Metruk Yapı Envanteri	57
4 FENER ve BALAT SEMTLERİ METRUK DURUMDAKİ KÜLTÜREL MİRAS YAPILARI	66
4.1 Fener- Balat Semtlerinin Konumu	66
4.2 Fener ve Balat Semtleri Tarihsel Gelişimi.....	69
4.3 1998 Tarihli Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi	75

4.4 2003 Tarihli Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi	80
4.5 Fener ve Balat Semtleri Metruk Yapı Envanteri	83
4.6 Bölüm Değerlendirmesi.....	96
5 SONUÇ	107
KAYNAKÇA	114
A YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI	118
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	120

KISALTMA LİSTESİ

CIAM	Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri
COE	Avrupa Konseyi
DMA	Dünya Mirası Alanı
FBSRH	Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Projesi
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
IFEA	Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
IUCN	Dünya Doğayı Koruma Birliği
KUDEB	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları
ICCROM	Uluslararası Kültürel Varlıkların Restorasyonu ve Korunması Çalışmaları Merkezi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
WHC	Dünya Miras Merkezi

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. 1 Tezin amacı	19
Şekil 1. 2 Yöntem akışı.....	21
Şekil 3. 1 Mail-i inhidam durumdaki metruk yapı	49
Şekil 3. 2 Fiziksel eskimeye uğramış durumdaki metruk yapı.....	49
Şekil 3. 3 Yerinde mevcut olmayan metruk yapı	50
Şekil 3. 4 İstanbul sit alanları haritası.....	53
Şekil 3. 5 İstanbul ili ilçelere göre tescilli kültür varlığı verileri.....	54
Şekil 3. 6 İstanbul ili ilçelere göre metruk durumdaki tescilli kültür varlığı verileri	54
Şekil 3. 7 İstanbul haritasında Fatih ilçesinin konumu	57
Şekil 3. 8 Fatih ilçesi mahallelere göre korunması gerekli tescilli kültür varlığı haritası.....	59
Şekil 3. 9 İstanbul Dünya Miras Alanları içerisindeki tescilli kültür varlıkları	60
Şekil 3. 10 İstanbul Dünya Miras Alanları içerisinde metruk durumdaki tescilli kültür varlıkları	61
Şekil 3. 11 Fatih ilçesi mahallelere göre nüfus sayısı haritası.....	62
Şekil 3. 12 Fatih ilçesi mahallelerinde bulunan metruk durumdaki tescilli kültür varlığı dağılımı.....	65
Şekil 4. 1 Fener ve Balat semtleri konumu	66
Şekil 4. 2 Fener ve Balat semtleri hava fotoğrafı	67
Şekil 4. 3 Fener ve Balat semtlerinde yer alan anıtsal eserler.	68
Şekil 4. 4 Konstantinopolis haritası	69
Şekil 4. 5 Phanarion Bölgesi.....	70
Şekil 4. 6 Braun ve Hogenberg'in Tarihi Yarımada haritası.....	71
Şekil 4. 7 Helmuth von Moltke'nin İstanbul haritası	72
Şekil 4. 8 Fener ve Balat semtleri ızgara plan dokuları.....	73
Şekil 4. 9 Fener Balat Rehabilitasyon Projesi alanı.....	76
Şekil 4. 10 Fener Balat Rehabilitasyon proje alanı	76
Şekil 4. 11 Fener Balat Rehabilitasyon Projesinin amaçları	77
Şekil 4. 12 1998 Tarihli Fener Balat Rehabilitasyon Projesi rehabilite edilmesi planlanan yapılar.....	78
Şekil 4. 13 Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi aktörleri	79
Şekil 4. 14 2003 Tarihli Fener Balat Rehabilitasyon Projesi iyileştirilmesi planlanan yapılar.....	81

Şekil 4. 15 Fener ve Balat semtleri korunması gerekli tescilli kültür varlıkları haritası.....	83
Şekil 4. 16 İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı arazi kullanımı planı	84
Şekil 4. 17 Fatih ilçesi yapı durumu analizi	85
Şekil 4. 18 Fener ve Balat semtleri yapı durumu analizi.....	86
Şekil 4. 19 Fener ve Balat semtleri yapı durumu analizi.....	87
Şekil 4. 20 Fener ve Balat semtleri mülkiyet durumu analizi	87
Şekil 4. 21 Fener ve Balat Semtleri tek-çok hisseli mülkiyet analizi	88
Şekil 4. 22 Fatih ilçesi metruk yapılar taşıyıcı sistem analizi	89
Şekil 4. 23 Fener ve Balat semtleri metruk yapılar taşıyıcı sistem analizi	90
Şekil 4. 24 Fatih ilçesi metruk yapılar işlev analizi.....	91
Şekil 4. 25 Fener ve Balat semtleri metruk yapılar işlev analizi	91
Şekil 4. 26 Fatih ilçesi Koruma Kurul'u onaylı rölöve projesi analizi.....	92
Şekil 4. 27 Fener ve Balat Semtleri Koruma Kurul'u Onaylı Rölöve Projesi Analizi.....	93
Şekil 4. 28 Fener Balat Rehabilitasyon Projesi ve semt sınırları içerisinde kalan yapıların karşılaştırılması.....	94
Şekil 4. 29 Fener ve Balat semtleri proje alanı dışındaki korunması gerekli tescilli kültür varlıkları	95
Şekil 4. 30 1889 ada 4 ve 7 parselde yer alan mail-i inhidam durumda bir kısmı çökmüş yapılar	99
Şekil 4. 31 2287 ada 13 parsel ve 1907 ada 19 parselde yer alan mail-i inhidam durumda bir kısmı çökmüş yapılar	100
Şekil 4. 32 1890 ada 45 parsel ve 2287 ada 25 parselde yer alan mail-i inhidam durumda yapı elemanlarında kopmalar olan yapılar.....	100
Şekil 4. 33 Fiziksel eskimeye uğramış içerisinde kullanıcı bulunduran 1879 ada 31 parsel, 1890 ada 36 parsel, 1899 ada 4 parsel, 1907 ada 4 parsel ve 1908 ada 35 parselde yer alan yapılar.	103
Şekil 4. 34 Fiziksel eskimeye uğramış yapılar kullanıcı bulundurmayan 2292 ada 8 parsel, 2305 ada 1 parsel, 2306 ada 70 parsel ve 2307 ada 8 parseldeki yapılar	104
Şekil 4. 35 Yerinde mevcut bulunmayan-kayıp durumda olan 2290 ada 4 parsel, 2307 ada 36 parsel, 2318 ada 28 parsel ve 2306 ada 4 parsel sayılı yerlerdeki yapılar.	106

TABLO LİSTESİ

Tablo 3. 1 Türkiye geneli sit alanı verileri	52
Tablo 3. 2 İstanbul sit alanı verileri	52
Tablo 3. 3 İstanbul korunması gerekli kültür varlığı verileri	53
Tablo 3. 4 İstanbul ili ilçelere göre tescilli kültür varlığı verileri	56
Tablo 3. 5 Fatih ilçesi mahallelere göre korunması gerekli tescilli kültür varlığı sayıları.....	63
Tablo 3. 6 Fatih İlçesi mahallelerinde bulunan metruk durumdaki tescilli kültür varlığı ve toplam nüfus	64
Tablo 4. 1 Fatih İlçesi ve Fener - Balat Semtleri metruk yapılar genel değerlendirme	97
Tablo 4. 2 Fener ve Balat Semtleri yapı durumu değerlendirmesi	98

Kültürel Miras Alanlarında Metruk Yapı Sorunu: Fener Balat Semtleri

Nihan Beyza ŞAHİN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Bölge Planlama Programı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Korunması gerekli kültür varlıkları ve bir araya geldiklerinde oluşturdukları kent dokusu zamanla farklı nedenlerle eskimeye maruz kalmaktadır. Özellikle kentin tarihi alanlarında yer alan yapılarda eskime, işlevsel, fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutlarda görülebilmektedir. Koruma müdahalesi yapılmadan, kendi haline bırakılan yapılarda fiziksel eskime, hatta giderek doku ölçeğinde köhneme, metruk hale gelme ve yok olmaya kadar uzanan bir süreç oluşmaktadır. Bu süreci durdurmak ve yapıların yaşam sürelerini uzatmak amacı ile kültürel miras alanlarında sadece fiziksel değil, ekonomik ve sosyal boyutları olan müdahale yöntemlerinden uygun olanı seçilerek uygulanmalıdır. Çalışmada İstanbul'daki tescilli kültür varlıklarının %33'ünü sınırlarında bulunduran ve 1995 yılından beri tamamı koruma altına alınmış Tarihi Yarımada'nın Haliç kıyılarında yer alan, 1998 ve 2003 yıllarında Kentsel Rehabilitasyon Projesi uygulanmış fakat hala yoğun bir şekilde metruk durumda tescilli kültür varlığı bulunduran Fener ve Balat semtleri seçilerek, metruk durumdaki yapıların envanteri ortaya çıkarılmıştır. Oluşturulan envanter doğrultusunda, metruk durumdaki yapıların yeniden kullanıma uygun hale

getirilmesi için seçilecek koruma müdahalelerinin neler olabileceği tartışılmıştır. Sonuç olarak çalışmada, konut işlevinin ağırlıklı olduğu metruk yapıların yeniden konut stoğu olarak değerlendirilmesi ve ölü/ güvensiz alanların yeniden canlandırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Metruk Yapı, Eskime, Koruma, Müdahale

The Problem Of Abandoned Buildings In Cultural Heritage Sites: Fener Balat Neighborhoods

Nihan Beyza ŞAHİN

Department of Urban and Regional Planning

Master of Science Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Elif ÖRNEK

Cultural assets and the urban pattern undergo aging for various reasons over time. The deterioration on the structures can manifest through different dimensions, including functional, economic and physical factors especially in historical sites. Without conservation intervention, neglected buildings experience a process ranging from physical aging to urban pattern deterioration, leading to abandonment and disappearance. To overcome this process and extend the lifespan of structures, intervention methods addressing physical, economic, and social aspects must be chosen and implemented in cultural heritage areas. In the study, Fener and Balat districts, which contain 33% of the registered cultural assets in Istanbul and have been under protection since 1995, located on the Golden Horn shores of the Historic Peninsula, where the Urban Rehabilitation Project was implemented in 1998 and 2003, but still have intensively abandoned registered cultural assets, were selected and the inventory of abandoned buildings was revealed. Discussion focuses on suitable conservation interventions to make these structures reusable, primarily aiming to assess and repurpose abandoned residential structures to contribute to the housing stock and revitalize vanished areas.

Keywords: Cultural Heritage, Abandoned Structures, Deterioration, Conservation, Intervention

Geçmişte yaşamış toplumların belgeleri niteliğinde olan kültür varlıkları ve bir araya gelerek oluşturdukları tarihi kent dokuları, günümüze kadar ulaşmış birikimlerin oluşturduğu mirastır. Önceki dönemlerde yaşamış toplumların yaşam biçimleri, oluşturdukları yaşam alanları ve yerleşmeler, ürettikleri her türlü ürün kültürel mirasımızın bir parçasıdır. Kültürel mirasımızı özgün hali ile koruyarak bizden sonra gelecek nesillere aktarmak toplumsal bir sorumluluktur.

Kültür varlıklarını içerisinde barındıran tarihi çevreler zaman içerisinde meydana gelen iç ve dış etkenlerden ötürü eskime sürecine girmektedir. Tarihi çevrelerde meydana gelen eskimeyi önlemek için yapı ölçeğinde kullanıcıların ya da mülk sahiplerinin tescilli kültür varlıklarına sahip çıkması ve gereken bakım onarım işlerinin doğru zamanlarda yapılması korumadaki temel gerekliliktir. Yapı ölçeğinde uygulanacak doğru noktasal müdahaleler ve kent ölçeğindeki alanın koşullarına, gerekliliklerine uygun müdahaleler; korunması gerekli tescilli kültür varlıklarını ve bir araya gelerek oluşturdukları tarihi çevrelerin korunarak miras olarak aktarılmasındaki çözüm olarak görülmektedir.

Korunması gerekli kültür varlıkları ile birlikte oluşmuş tarihi kentsel alanlar; eskime sorunları, fonksiyon değişiklikleri, koruma kanunlarının uygulanma ve denetlenme eksikliği, proje ve uygulama maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle ekonomik zorluklar yaşanması, bürokratik süreçlerin caydırıcılığı gibi etkiler nedeni ile gerekli onarım çalışmaları ve müdahaleler yapılamamakta ve sonucunda yapılar kullanıcıları tarafından terk edilerek kültürel miras alanları köhne yerler haline gelmektedir. Metruk yapıların bulunduğu alanlarda zamanla kentsel, sosyo-ekonomik ve yapısal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu alanların ve içerisinde bulunan kültür varlıklarının kullanıcıları için yaşanılabilir hale getirmek ve mirasın sürdürülebilirliği için koruma ilkeleri gözetilerek iyileştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada kentsel ve tarihi koruma alanında bulunan Fener ve Balat semtlerinde bulunan metruk durumdaki yapıların durumlarının analizleri yapılmış olup alan bütününde yapılabilecek müdahaleler tartışılmıştır.

1.1 Literatür Özeti

Koruma bilincinin eksikliği temeline dayanan kültür varlıklarının metruk duruma gelme ve kültürel miras alanlarında köhneme sorunu kültürel miras ve koruma kavramlarına ilişkin kapsamlı bir literatür taraması yapılarak ele alınmıştır. Dünya üzerindeki korunması gereken varlıkların korunması üzerine ilkeler, kuramlar ve teknikler geliştiren, politikalar üreten bu konudaki çalışmaları destekleyen ve yönlendiren UNESCO, ICOMOS, ICCROM ve COE gibi uluslararası kuruluşlar tarafından ve ülkemizde korumanın temel yasası olarak belirlenen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu maddeleri içerisinde yapılmış kültürel miras ve kültür varlıklarının tanımları esas alınmıştır. Koruma ve kentsel koruma kavramları bahsi geçen uluslararası kuruluşların bildiri, tüzükleri ve ilke kararları, Hasol (2014) ve Keleş (1980) tarafından yayınlanan sözlüklerinden yararlanılarak açıklanmıştır. Koruma kavramının gelişimi uluslararası platformlarda gerçekleştirilen konferanslar sonuç ürünü olarak sunulan rapor, bildiri, sözleşme ve tüzükler üzerinden incelenmiştir. Bu kapsamda; 1933 tarihli “Atina Tüzüğü”, 1954 tarihli “Lahey Sözleşmesi” ve “Avrupa Kültür Sözleşmesi”, 1972 tarihli “Dünya Kültürel ve “Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi”, 1975 tarihli “Amsterdam Bildirgesi”, 1985 tarihli “Avrupa Mirasının Korunması Sözleşmesi”, 1987 tarihli “Washington Tüzüğü”, 1994 tarihli “Nara Özgünlük Belgesi”, 2002 tarihli “Budapeşte Deklarasyonu”, 2008 tarihli “Yerin Ruhunun Korunmasına Dair Quebec Deklarasyonu”, 2017 tarihli “Ahşap Mimari Mirası Korumak için İlkeler” kaynak olarak kullanılmıştır.

Neyin, ne ölçütlere dayanarak korunması gerektiği sorusunun yanıtının sorgulandığı “Kültürel Mirası Koruma Ölçütleri” başlığı altında Ahunbay’ın Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon (1996) kitabından, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nın maddelerinden, Madran ve Özgönül’ün (2005), Yaygel’in (2007) ve Göksu’nun (1994) çalışmalarından yararlanılmıştır. Kültür varlıklarında meydana gelen eskime sürecinin nedenleri ve sonucunda kentsel dokuda karşılaşılan sorunlar yine Ahunbay’ın (1996) korumanın temelini oluşturan kaynaklarından, Çetiner’in (1985) Yerleşme Alanlarında Planlama ve Yenileme kitabından bu sorunlara çözüm için uygulanması gereken müdahale yöntemleri ile ilgili ise Orbaşlı “Architectural Conservation: Principles and Practice” (2008), kitabından ve Zakar’ın “Restorasyon Uygulamalarında Kullanılan Çağdaş Teknikler” (2013) tez çalışmasından yapılan okumalar sonucunda; tarihi çevrelerde bulunan kültürel miras yapılarının işlevsel, sosyo- ekonomik, çevresel ve fiziksel olarak eskime sürecine girdikleri, eskime sonucunda yapı ölçeğinde, sosyo ekonomik olarak ve kentsel ölçekte yapıların bulundukları alan ve kullanıcıları çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldıkları, sorunların çözümü için yapı ölçeğinde;

bakım, onarım, bütünleme, renovasyon-yenileme, iyileştirme-rehabilitasyon, restorasyon ve rekonstrüksiyon, kentsel ölçekte ise; kentsel sağlıklılaştırma, kentsel yenileme ve kentsel yeniden canlandırma müdahale yöntemleri uygulanması gerektiği açıklanmıştır.

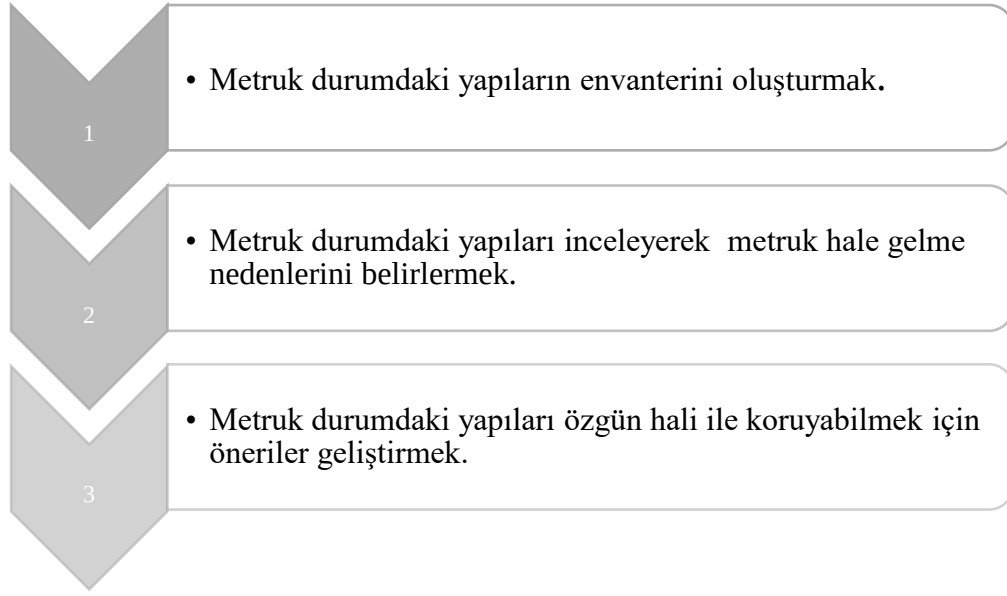
Kullanımı sınırlı olan ya da kullanılmayan, bakım onarımı yapılmayan, vazgeçilmiş, fonksiyona cevap vermeyen, atıl durumda bırakılmış yapıları “metruk yapı” olarak ele alan ve oluşum nedenleri sorgulanan bölümde Karagüler ve Korgavuş’un (2016) çalışmasından, Türkiye’deki koruma ve imar yasalarının ilgili maddelerinden yararlanılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Otomasyon Sistemi’nde yer alan Kültürel Miras Koruma Şube Müdürlüğü’nün veri aktarımını sağladığı Kültür Envanteri (2023) üzerinden elde edilen bilgiler ile İstanbul genelinde “Metruk Yapı Envanteri” oluşturulmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı , TÜİK ve İMOS internet kaynakları üzerinden sağlanan istatistiksel veriler ile Fatih ilçesinde korunması gerekli tescilli kültür varlığının İstanbul genelinin %35’inin oluşturduğu tespiti üzerine Fatih İlçesi ve metruk durumdaki sivil mimarlık örneğinin yoğun olduğu Fener- Balat semtleri için parsel özelinde daha detaylı envanter oluşturulmuştur. Çalışma alanını analiz edebilmek için İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı (2018), Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Kararları (2014) ve Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Kararları’ndan (2014) yararlanılmıştır. Alanın tarihsel gelişimini Dinler’in (2013), Şişmanyazıcı’nın (2009) tez çalışmalarından, Çelik’in The Remaking of İstanbul: Portrait of an Ottoman City (1986), Akın’ın, Fener’in Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (1994) kitaplarından ve eski İstanbul haritaları üzerinden incelenip yorumlanmıştır. Fener ve Balat semtlerinde sivil mimarlık örneklerinin restorasyonu ve kentsel sağlıklılaştırma hedeflenen, UNESCO, Avrupa Birliği ve Fatih Belediyesi ortaklığında 1998 yılında planlanan ve Avrupa Birliği’nin sağladığı hibe ile 2003 yılında bazı değişikliklere gidilerek uygulanmaya başlanan ve 2005 yılında tamamlanan Fener Balat Semtleri Rehabilitasyon Projesi Dinler (2013), Mutcalı (2022), Şişmanyazıcı (2009), Zeybekoğlu Sadrı (2008), Tatlıcan (2006) çalışmaları, UNESCO’nun hazırladığı Balat ve Fener Semtleri Rehabilitasyon Raporu (1998), Fatih Belediyesi çalışanları ile yapılan görüşmeler ile değerlendirilmiştir.

1.2 Tezin Amacı

Binlerce yıllık tarihi ile çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış İstanbul, her dönemin izini taşıyan korunması gerekli tescilli kültür varlıkları açısından zengin bir kenttir. Bu zenginliğin yanında, UNESCO tarafından yılında Dünya Miras Listesi'ne alınan dört bölgeden oluşan İstanbul Miras Alanları'nı içerisinde barındıran 1995 yılından beri tamamı koruma altına alınmış Tarihi Yarımada'da eskime sonucu müdahale edilmeyen ve metruk duruma gelen yapı sayısının fazlalığı önlem alınması gereken bir durumu ifade etmektedir.

1970 yılında başlatılan korunması gerekli kültür varlıklarının tescillenme çalışmaları sonrasında yapılan tüm iyi niyetli tespit çalışmalarına rağmen günümüze gelinen süreç içerisinde net bir envanter oluşturulamamıştır. Bu durum yapıların tespiti ve koruma müdahaleleri uygulamasında eksikler oluşturmakta ve yapılar kaybolması ile sonuçlanmaktadır.

Korunması gerekli tescilli kültür varlıklarında meydana gelen eskime, kullanılan yapı malzemelerinin ve yapıyı oluşturan elemanların zaman içerisinde oluşan bakım ihtiyacı, iklim koşulları ve kullanıcı etkisi ile meydana gelen doğal bir süreç ve yapıların kaderidir. Fakat eskime sürecinin yavaşlatılması, durdurulması ve yapıların ve tarihi çevrenin özgün hali ile korunması uygulanacak doğru koruma politikaları ve uygulamalar ile mümkündür. Çalışmada İstanbul'daki kültür varlıklarının üçte birini içerisinde bulunduran Fatih İlçesi'nde bulunan metruk durumdaki yapıların envanterini oluşturmak, sivil mimarlık örneklerinin yoğunlukta olduğu, daha önce kentsel ölçekte koruma ve rehabilitasyon projelerinin gerçekleştirildiği Fener ve Balat semtlerinde bulunan metruk durumdaki yapıların durumları gözler önüne serip, metruk yapıların oluşumunu engellemek ve bu durumdaki yapıları özgün hali ile koruyabilmek adına öneriler sunmak amaçlanmıştır.

Şekil 1. 1 Tezin amacı

Beşinci bölümde; “yapılan analizler sonucunda metruk yapıların verileri üzerinden oluşum nedenleri ve kültürel mirasımızın önemli bir parçası olan yapıları koruyabilmek için yasal yönetsel çerçevede ve pratikte yapılabilecek uygulamalar tartışılmıştır.

1.3 Hipotez

Metruk durumda bulunan yapıların ve bulundukları kent dokuları üzerinde yapılan ön inceleme araştırmalarına göre çalışmanın temel sorunu; 1995 yılından beri tamamı koruma altına alınmış Tarihi Yarımada’da yer alan, korunması gerekli tescilli sivil mimarlık yapısı kültür varlıklarının en yoğun bulunduğu, 1998 ve 2003 yıllarında terk edilmiş tarihi çevrenin iyileştirilmesine yönelik kentsel ve yapısal ölçekte uygulamaları içeren rehabilitasyon projesi tamamlanan Fener ve Balat semtlerinde bu faktörlere rağmen neden hala metruk yapılar bulunuyor? olarak belirlenmiştir.

Bu sorunun kaynaklarını tespit edip müdahalede bulunulması amaçlı öneriler sunmak için

- Kültürel miras alanlarındaki tescilli taşınmazların metruk duruma gelme nedenleri nelerdir?
- İstanbul genelinde metruk yapıların tespiti ve korunmasına yönelik ne gibi çalışmalar yapılmaktadır?
- Fener ve Balat semtlerindeki metruk yapıların analizlerinde sergiledikleri ortak bir durum özelliği mevcut mudur? sorularına yanıt aranmıştır.

Kavramların açıklanmasında literatür incelemesi sonucunda elde edilen bilgilerle cevaplar verilebilirken alanda var olan metruk yapıların oluşum nedeni “mülk sahipleri ve kullanıcılar, yapının bakım onarım ve iyileştirme uygulamalarının yüksek maliyetleri sebebi ile ekonomik olarak zorlandıkları için yapılar bakımsız kalıp eskime sürecine girmektedir” varsayımına dayandırılmıştır.

1.4 Yöntem ve İçerik

Tez çalışması nitel araştırma yöntemleri kullanılarak iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk kısmında kitap, makale, tez, rapor, konferans bildirisi ve internet kaynakları üzerinden kapsamlı literatür çalışması yapılarak; kültürel miras, koruma ve kültür varlıklarında meydana gelen eskime ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Kültürel miras, koruma kavramı ve uluslararası alandaki gelişimi, korunacak kültür varlıklarının tespiti için oluşturulan ölçütler, yapılarda meydana gelen eskime süreci, eskime türleri, eskime sonucu farklı ölçeklerde karşılaşılan problemler ve bunlara çözüm için yapılması gereken müdahaleler, metruk durumdaki yapılar ve oluşum nedenleri incelemeler sonucu kavramsal çerçevede açıklanan konulardır.

İkinci kısımda ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Otomasyon Sistemi’nde yer alan Kültürel Miras Koruma Şube Müdürlüğü’nün veri aktarımını sağladığı Kültür Envanteri’nden alınan veriler ile sağlamlık ve kullanılabilirlik durumları referans alınarak Metruk Yapı Envanteri oluşturulmuş, envanterden elde edilen verilerle metruk yapıların yoğunlaştığı Tarihi Yarımada içerisinde bulunan Fener ve Balat semtleri çalışma alanı seçilmiştir. İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı fonksiyonel dağılım analizine göre konut alanında kalan, yaşayan nüfus yoğunluğu Fatih İlçesinin diğer semtlerine göre yüksek olan ve 2. grup tescilli kültür varlıklarının çoğunlukta olduğu Fener ve Balat’ta metruk durumdaki sivil mimarlık örnekleri incelenmiştir. Alan çalışması kapsamında çalışma alanına gidilerek; yapı durumu analizi, işlev analizi, taşıyıcı sistem analizi, mülkiyet ve hisse bilgileri analizi yapılmıştır. Metruk yapılar tespitler sonucunda; yıkılmak üzere çöküntü halinde olanlar “mail-i inhidam”, parça kayıpları ve yapı elemanlarında bozulma tespit edilen yapılar “yerinde mevcut fakat fiziksel eskimeye uğramış”, tamamen yıkılmış yapılar ya da kalıntılar ise “yerinde mevcut değil” olarak sınıflandırılmıştır. Çalışma alanında metruk yapılara komşu parsellerdeki yapıların kullanıcıları ve mahalle muhtarı ile envanterde yer verilen ada parseller üzerinde bulunan yapılar ile ilgili bilgi alabilmek için 9 adet yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerden hareketle yapıların terk edilme

nedenleri sınıflandırılmıştır. Mahalle sakinleri ve muhtarı ile yapılan görüşme soruları EK-A.1 ve EK-A.2’de bulunmaktadır. Bu çalışma ile birlikte eş zamanlı olarak alanda gerçekleştirilmiş projeler, planlar, raporlar, haritalar ve kurul kararları incelenerek veri toplanmıştır. Alan çalışması ve paralelinde yürütülen incelemeler sonucu ortaya çıkan veriler haritalandırma, tablo oluşturma yöntemleri ile aktarılmış ve alandaki metruk yapıların oluşum nedenleri, yapıları korumak için uygulanması gereken müdahale yöntemleri ile ilgili değerlendirme yapılmıştır.

Şekil 1.2 Yöntem akışı

Beş ana bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde; tez çalışmasının konusu, amacı, kapsamı, oluşturulan hipotezler, çalışma yöntemi ve literatür özeti sunularak çalışmanın temeli aktarılmıştır.

İkinci bölümde; kültürel miras ve koruma kavramlarının tanımları, koruma düşüncesinin evrimi, uluslararası sözleşmelerdeki gelişimi ve neyin korunacağı sorusuna dair koruma ölçütleri aktarılmış olup korunması gerekli tescilli kültür varlıklarında meydana gelen eskime süreci ve türleri bu süreci yavaşlatmak ve yapının özgün değerini korumak için uygulanabilecek yapı ölçeğinde ve kentsel ölçekteki müdahale yöntemleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ; eskiyen ve terk edilen metruk durumdaki korunması gerekli tescilli kültür varlıkları, metruk duruma gelme sebepleri incelenmiş ve bu yapıların tespiti ve tespiti ve bölgelendirilebilmesi amacı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Otomasyon Sistemi’nde yer alan Kültürel Miras Koruma Şube Müdürlüğü’nün veri

aktarımını sağladığı Kültür Envanteri’nden alınan veriler oluşturulan Metruk Yapı Envanteri oluşturulmuş İstanbul geneli ve Fatih İlçesinde elde edilen veriler açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde; alan çalışmasının gerçekleştirildiği Tarihi Yarımada’nın Haliç kıyılarında yer alan Fener ve Balat semtlerinin konumu, tarihsel geçmişi, alanda gerçekleştirilen kentsel ölçekteki rehabilitasyon projeleri incelenmiş İstanbul genelinde oluşturulan Metruk Yapı Envanteri verileri ile çalışma alanındaki metruk durumdaki yapıların mülkiyet durumu, mülkiyet hisse, taşıyıcı sistem, işlev bilgisi, rölöve projesinin mevcudiyeti incelenerek haritalandırma yöntemi ile açıklanmıştır.

KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA ESKİME

2.1 Kültürel Miras Kavramı ve Uluslararası Sözleşmelerdeki Gelişimi

Yerleşmelerin büyük bir hızla kentleştiği günümüzde, tarihi çevrelerde kimliksizleşme ve aidiyet problemleri yaşanmaya başlamıştır. Bu açıdan tarihi çevrelerin ve içerisinde yer alan kültür mirası varlıklarının korunması kent kimliğinin kaybolmadan aktarılmasında önemli bir rol oynayacaktır. Kayıp edilen, korunamayan her bir kültür varlığı kültür mirasının yok olmasına neden olmaktadır (Gedik, 2015)

Günümüz ile geçmiş arasındaki bağlantıyı sağlayan bir köprü niteliğindeki kültür mirası bir yere, kültüre aidiyet duygusunu var eden, toplumların bir arada yaşayabilmesini sağlayan önemli bir kaynaktır (Kiper, 2004). Bu kaynak içerisindeki kültürü aktaran neredeyse her şey kültürel miras olarak kabul edilmektedir.

Kültürel miras, geçmişten bize emanet edilen tarihi, simgesel, dini, sosyal, manevi, ekonomik, sanatsal ve politik değerleri içeren ve yenilenemeyen kaynakların bütünü ve gelecek nesillere aktarılması gereken bir toplumsal görevdir (ICOMOS, 2013)

1972 yılında gerçekleştirilen “Dünya Kültür ve Doğal Mirası Hakkındaki UNESCO Konvansiyonu”nda miras kavramı “geçmişten gelen, bugün birlikte yaşadığımız ve gelecek nesillere aktaracağımız kalıt” olarak tanımlanırken, kültürel miras kavramı “tarihi ve yapılaşmış çevreyi oluşturan anıtlar, mimari değeri olan yapı grupları ve alanlar” olarak tanımlanmıştır. (UNESCO, 1972). Yaratılan kültürün birer ürünü olan ve günümüze kadar ulaşabilmiş korunması gerekli değerler bütünü olan kültürel miras, geçmişi anlayabilmek, keşfedebilmek için bizlere yol gösterici bir kaynaktır.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun’un 3. Maddesinde kültür mirası varlıkları “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır” olarak tanımlanmıştır (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

2005 yılında hazırlanan “Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi”nde kültürel miras nesnesel bir tanım yerine insanı merkez alan, ekonomik ve politik süreçlere katkı sağlayan ve herkesi sürece dahil eden bir yaklaşım ile “İnsanların,

sürekli değişen değerlerinin, inançlarının, bilgi ve geleneklerinin bir yansıması ve ifadesi olarak, mülkiyetten bağımsız bir şekilde kendileri ile özdeşleştirdikleri geçmişten kalmış olan bir grup kaynak ve zaman içerisinde insanlar ve yerler arasındaki etkileşimin sonucu olarak oluşmuş ortamların tümü” olarak tanımlanmıştır (Avrupa Konseyi, 2005).

Bireylerin tarihi çağların başlangıcından beri yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla yaratıcılığını kullanarak ürettikleri ve toplumsal etkileşimler sonucu ortaya çıkan kültür değerleri birikiminin toplamı kültürel mirası oluşturmaktadır. Koruma ile muhafaza edilip aktarılacak bu değerler kimliksel tanımlama, kültürel, mimari, tarihsel, ekonomik ve sosyal değerlerdir.

Koruma ve miras alanında düzenlenen ICOMOS, ICCROM ve UNESCO gibi kurumların öncülüğünde yayınlanan bildiriler ve sözleşmelerde kültürel miras; somut ve somut olmayan olmak üzere ikiye ayrılarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada somut kültürel miras ise yine ikiye ayrılarak taşınır ve taşınmaz kültürel miras olarak değerlendirilmiştir. Arkeolojik eserler, heykeller, resimler, sikkeler, el yazmaları taşınır kültürel miras eserleri iken, tarihi kent alanları mimari eserler, arkeolojik sit alanları, anıtlar taşınmaz kültürel miras örnekleridir. Gelenekler, sanat, ritüeller ise somut olmayan kültürel miras sınıfındadır.

Avrupa Mimari Mirasın korunması Sözleşmesine göre kültür mirası varlıkları, anıtlar, yapı toplulukları ve ören yerleri (sitleri) kapsamaktadır. Anıtlar; tarih, sanat, arkeoloji, resim, heykel gibi farklı bilim dallarının birbirinden farklı dikkate değer özellik taşıyan mimari eserler, elemanlar, şaheserler, yapılar, kitabeler gibi ürünlerin birleşimleri, yapı toplulukları; mimari özellikleri, uyumları veya topografya üzerinde konumları nedeniyle tarihsel, sanatsal, arkeolojik veya sosyal açıdan özgün değere sahip ayrı veya birleşik yapı grupları, ören yerleri (sitler) ise tarihsel, sanatsal, bilimsel ve sosyal açıdan özgün değere sahip insan ürünü eserler veya doğa ve insan emeğinin birleşimi ile oluşturulmuş alanlar olarak tanımlanmaktadır (Özen, 2005).

Koruma kavramı sözlükte “bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilerden, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek, muhafaza etmek” olarak tanımlanmaktadır (Meydan Larousse, 1981). Doğan Hasol Ansiklopedik Mimarlık sözlüğünde korumayı “tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların, doğal değerlerin ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemlerin alınması” (Hasol, 2014) olarak Ruşen Keleş ise Kentbilim Terimleri Sözlüğünde “Kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğa güzelliklerin-kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek

kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması” olarak tanımlamıştır (Keleş, 1980).

Ülkemizde kültür mirasının korunması 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile sağlanmaktadır Bu kanuna göre koruma; “Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza bakım onarım ve restorasyon işleri” olarak tanımlamaktadır” (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

UNESCO koruma kavramını “toplumsal, ekonomik ve doğal koşullara göre yaratılan değerlerin insanlara aktarılması amacı ile ortaya çıkan ve günümüzde ulusal boyuttan uluslararası boyuta taşınan bir olgu” olarak tanımlamaktadır (Örnek Özden, 2005).

Üzerinde bulunduğumuz topraklar tarih öncesi ve tarihi dönemlerde çok farklı kültür ve uygarlıkların yaşam sürdüğü ve günümüze kadar gelen kültür mirasını barındırmaktadır. Sahip olduğumuz bu ender bulunan ve çeşitlilik içeren mirasın ürünleri olan kültür varlıklarını korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak toplumumuzun bir sorumluluğu ve aynı zamanda görevidir.

Altınöz ,günümüze gelindiğinde farklılaşan koruma tanımını hem doğal hem de insan faktörü ile oluşturulmuş yapıları çevrenin birbirinden farklı nitelik ve ölçeklerdeki parçalarının, işlevsel, ekonomik, sosyal, tarihsel ve görsel bağlamları ile tüm özelliklerini bir arada koruyarak ve geliştirilerek gelecek nesillere aktarılmasını amaç edinmiş, katılımcı ve bilimsel bir araştırma ve eylem alanı olarak açıklamıştır (Altınöz, 2012).

Koruma kavramını yapılan tüm tanımların çerçevesinde özetlemek gerekirse toplumların ekonomik, sosyal, kültürel, mekânsal ve sanatsal özgün değerlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanarak gelecekteki nesillere ışık olabilmesi için aktarımının yok olmasını engelleyebilmek adına alınacak önlemler ve önlemlerin uygulama kararlarını içeren müdahaleler bütünüdür (Aktaş, 2015).

Kültür varlıklarının korunması kavramının gelişimini tarihsel süreçte incelediğimizde; uygarlık tarihinin başlangıcından itibaren, dini nedenle tanrılara ve kutsal mekanların önemi nedeniyle bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmemekle beraber koruma kavramının başlangıcı olarak görülmektedir. Uygarlıkların simgeleri haline gelen inşa edilmiş kalıcı anıtsal yapıların kültürlerin taşınmaz belgeleri niteliğinde olup bu varlıkları korumak için yasalar düzenlenmesi

ile koruma kavramı kurumsallaşmıştır. Avrupa’da 1940’lı yıllara kadar yapı ölçeğinde sürdürülen koruma uygulamaları II. Dünya Savaşı’nın sonucu gerçekleşen büyük yıkım sonrasında korumanın sadece yapı ölçeğinde değerlendirilemeyeceğini toplumcu görüş ile ilerlemek gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır (Örnek Özden, 2005).

Mirası koruma ile ilgili uluslararası belgeler 1933 tarihinde IV. Uluslararası Çağdaş Mimari Kongresinin sonucu olarak yayınlanan “Atina Tüzüğü” ile ICOMOS’un 2017 yılında yayınladığı “Miras ve Demokrasi Hakkında Delhi Bildirgesi” arasında geçen süredeki tüzük, bildirme, ve sözleşmeler incelenip korumanın uluslararası platformlardaki gelişim süreci ortaya konmaya çalışılmıştır. Önceki yıllardaki belgelerin çoğunluğunda korumanın mekana yansımaları fiziksel olarak ele alınırken geçen süreçte sosyal ve ekonomik olarak da ele alınmasını sağlayan bütüncül yaklaşımın hakim olduğu görülmüştür. Belgelerde yer alan maddeler konuya açıklık getirme ve öneri sunma özelliğini gösterirken öneri maddeleri ise nasıl ve kimin koruyacağı sorularına cevap verir nitelik göstermektedir.

1933 tarihinde gerçekleştirilen IV. Uluslararası Çağdaş Mimari Kongresi sonucunda yayımlanan Atina Tüzüğü’nde ana başlıklar kent, kentleşme, bölge ve bunların sorunları miras konusu da ele alınarak mimari değerlerin korunması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Mekansal ve yapı ölçeğinde ele alınan tarihi miras kavramı geçmişin izleri olan kültürün yıkılmadan korunması ve kentsel ölçekte kamu yararına kullanılması gerekliliğini ifade edilmiştir (CIAM, 1933).

İkinci Dünya Savaşı sonrası 14 Mayıs 1954’te Lahey’de düzenlenen “Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlıkların Korunması Konvansiyonu”nun sonuç ürünü olan Lahey Sözleşmesi’nde kültürel mirasın olağanüstü durumlarda ortaya çıkabilecek herhangi bir silahlı çatışma durumunda etki edebilecek olasılıklara karşı korunması ve bu koruma kurallarının uluslararası hukuk alanındaki gelişmeleri de yansıtması hakkında öneriler ve kararlar onaylanmıştır.

Yine aynı yılda 19 Aralık 1954’te Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen ve kültürel mirasın evrensel boyutta ele alındığı ilk sözleşme olan “Avrupa Kültür Sözleşmesi” imzalanmıştır. Bu sözleşme ile Avrupa’daki ortak kültürel miras ürünlerini korumak amaçlı önlemler olarak kültürel mirasın ortak ve büyük bir değer olduğu kabul edilmiş ve üye ülkeler tarafından mütabakat sağlanmıştır.

Venedik Tüzüğü’nden önce var olan anıt eser niteliğindeki kültür varlıklarını kapsayan koruma anlayışı, II. Dünya savaşının sonuçlarına odaklı olarak gerçekleştirilen 1964 yılında ICOMOS’un Venedik Kongresinde kabul edilen Venedik Tüzüğü’nün 1. Maddesi ile “Tarihi

anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar” olarak değişmiştir (Levent Sarıkaya, 2011)

Tüzüğün 3.maddesi ile miras örneklerini sanat eseri olmalarının yanında tarihi belge olarak da kabul edip koruması ve 16. maddesi ile her türlü kazı, onarım, düzenleme çalışmalarının çizim ve fotoğraflarla düzenli olarak belgelenmesini, açıklayıcı raporlarla birlikte arşivlenmesini ve söz konusu arşivlerin halka açık olması konularına değinilmektedir. Venedik Tüzüğü, kendisinde sonra yapılan çoğu uluslararası yayına örnek altyapı oluşturmuş ve mevzuatlarda tanımlanamayan, koruma planı hazırlanmamış alanlarda kaynak olarak kullanılmıştır (ICOMOS, 1964).

ICOMOS 1967 yılında “Quito Normları: Sanatsal ve Mimari Değeri olan Anıt ve Arazilerin Korunması ve Kullanımına İlişkin Toplantının Son Raporu” yayınında mekanın anıtlardan ibaret olmadığı, kendisini çevreleyen şehir ve doğal çevre ile bütüncül olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (ICOMOS, 1967).

1970’li yıllar ve sonrasında korumada amaç kentteki tarihi dokuların kentin tekrar yaşayan bir kısmı olarak bir bütün halinde değerlendirilmesine çalışılmıştır. Bir dönüm noktası olan Venedik Tüzüğü’nün prensipleri çağdaş restorasyon ve tarihi çevrenin korunması meselesinde uygulamalarda da benimsenir hale gelmiştir. Kültür Varlıkları anıtsal bir nitelik taşıyorsa bile tarihsel, sanatsal, arkeolojik değer taşıyan yerlerin mirasını içeriyor ise özgün değere sahip olduğu için koruma çalışmalarının içerisinde yer almaya başlamıştır.

UNESCO tarafından 1972 yılında kabul ve ilan edilen “Dünya Kültürel ve “Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşmesi” miras kavramını uluslararası ele alıp “Dünya Mirası” kavramını ortaya çıkartmış ve bunun sonucunda “Dünya Miras Listesi” oluşturulma düşüncesi ileri sürülmüştür. Kültürel ve doğal miras iki ayrı başlıkta incelenmiş kültürel miras başlığı içerisinde anıtlar, abideler, yapı toplulukları ve sit alanlarına yer verilirken; doğal miras olarak doğal anıtlar, soyu tükenmekte olan eşsiz canlıların yaşam alanları ve doğal sit alanları yer almıştır. Bu sınıflandırma ile kültürel mirasın taşınmaz kültür varlıklarını oluşturduğu sonucuna varılmıştır (UNESCO, 1972).

1964 tarihli bakış açısı değiştiren temel belge Venedik Tüzüğü sonrası koruma ve kentsel korumada ölçek değişikliği ile bütünleşik koruma anlayışının geliştirildiği Amsterdam Bildirgesi 1975 yılında ilan edilmiştir. Amsterdam Bildirgesi’nde bütünleşik koruma anlayışı

esas alınarak kültürel mirasın korunmasının her ülkenin ve kentlerinin planlarında ana hedeflerden biri olması gerektiği, koruma esaslı uygulamalarda halk katılımının da sağlanmasının esas olduğu, halkı bu konuda bilinçlendirici eğitimler verilmesi gerekliliği ve tarihi çevrede yapılan ve değişimin sonuç olduğu uygulamalarda toplum yapısının değiştirilmeden korunması önlemlerinin alınması vurgulanmıştır (ICOMOS, European Charter of the Architectural Heritage, 1975). Kabul edilen bütünsel koruma kavramının yaygınlaşıp ilk uygulamaların görülmesi on beş yılı bulmuştur.

“Avrupa Mirasının Korunması Sözleşmesi” 1985 yılında Avrupa Konseyi tarafından ilan edilen korunması gereken kültür varlıklarının belirlenen tarihsel, arkeolojik, sanatsal, toplumsal ve bilimsel değerlerine göre seçilmesi konularını içermektedir (COE, 1985).

Washington Tüzüğü olarak bilinen “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması” Tüzüğü 1987 tarihinde ICOMOS tarafından Venedik Tüzüğü’nün eksik kalan tarihi alanlarla ilgili olan kısmını açığa kavuşturmak üzere yayımlanmıştır. Amsterdam Bildirgesi’nde olduğu gibi halk katılımını ön plana alınmış ve tarihi alanların korunması konusundaki hedef, amaç ve yöntemlerin açıklanmıştır (ICOMOS, The Washington Charter: Charter on the Conservation of Historic Towns and Urban Areas, 1987)

“Nara Özgünlük Belgesi” 1994 yılında yayımlanış ve diğer belgelerden farklı olarak kültürel mirasın korunması meselesinde tüm dünyada kabul edilmiş evrensel bildirge , sözleşme ve ilkelerin her ülkede farklılık gösterebileceği evrensel kuraların olamayacağını fakat uluslararası işbirliklerinin olması gerektiğini anlatarak özgünlük kavramına değinmiştir (ICOMOS, 1994). UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından 2002 yılında kabul edilen “Budapeşte Deklarasyonu” kültürel miras korumasında güvenilirlik, gelişim ve iletişim konu başlıklarında açıklamalar sunmaktadır (UNESCO, 2002).

Yine UNESCO’nun kabulü olarak sunulan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”nde somut olmayan kültürel mirastın tanımı yapılmıştır. Buna göre; toplumu oluşturan bireyler, gruplar ve toplulukların kendi kültürlerinin ürünü olan gelenekler, uygulamalar, bilgiler, temsiller ve bunları aktarmaya yönelik araç, gereç ve mekanlar somut olmayan kültür varlığı olarak kabul edilmiştir. Tüm bu uygulamalar ve nesneler toplamı etkileşim içerisinde olan insanlar arasında yayılır ve kuşaktan kuşağa aktararak kültürel çeşitliliğe katkı yapmaktadır (UNESCO, Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, 2003).

“Yerin Ruhunun Korunmasına Dair Quebec Deklarasyonu” 2008 yılında yayımlanmış somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasında yeni bir bakış açısı getirerek “yer ruhu”nun korunması üzerinde durulmuş, ilke ve öneriler bu kavram çerçevesinde geliştirilmiştir. Yer

ruhunu oluşturanın tek başına somut ya da soyut varlıkların olmadığı birlikte birbirini besleyerek oluşturulduğu kabul edilmiş ve bu nedenle iki türde kültür varlığının da beraber, ayrılmadan korunması önerilmiştir. Ülkelerin stratejik planlarında yer ruhu ve kültürel mirasın korunması temalarının da yer alması gerekliliği vurgulanmıştır (UNESCO, Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, 2008)

2013 yılında ülkemizde yayınlanan “Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi”nde Kamu yararının ön planda olması, kamu bilincini arttırmak amacıyla çeşitli eğitimler düzenlenmesi, bize kalan mimari miras eserlerin kültürel bağlamdan ayrı tutulmayarak bir arada tutularak incelenmesi, korunması gereken varlıkların bir ekonomik kazanç yolu gibi görülmemesi, uygulamaların “koruma” bilinci ile yapılması gerekliliği konuları üzerinde durulmuştur (ICOMOS Türkiye, 2013).

Yeni Delhi’de 2017 yılında düzenlenen ICOMOS genel kurulu sonucunda “Ahşap Mimari Mirası Korumak için İlkeler” kabul edilmiştir. 1999 yılında Meksika’da kabul edilen aynı başlıklı ilkelerin güncellenmek amaç edinilip, kültürel mirasın önemli parçası olan ahşap yapıların korunması ve konservasyonu için uluslararası ilke ve uygulamaları tanımlamıştır. Geçmişe dair iz ve değer anlamındaki ahşap yapıların her datayı, taşıyıcı sistemine ve seneler içerisindeki değişimine saygı gösterilerek, yapının özellikleri, bütünlüğü ve taşıdığı değerler göz önüne alınarak korunması ve gerektiğinde uygulamalar bu hassasiyetle yapılmasını ilke edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (ICOMOS, Delhi Declaration on Heritage and Democracy, 2017).

2.1.1 Kültürel Mirası Koruma Ölçütleri

Koruma kavramında neyin korunacağı temel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yalnızca çok uzun seneler boyunca ayakta kalmış ve günümüze kadar gelebilmiş yapılar değil, işlevsel amaç taşıyan, o tarihlerin teknolojik yapım sistemine göre yeni ve özgün değer taşıyan, önemli tarihi olayların yaşandığı alanlar ve yapıların önemleri ve değerleri de yadsınmamalı ve korunması gerekli kültürel mirasın birer parçası olmalıdır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre uygarlıkların sanat, teknoloji, bilim ve teknik alanlarında veri sağlayan ve gösterge niteliğindeki eserler kültürel varlık olarak kabul edilmiştir. Resim heykel, eşya, belge, mozaik, heykel gibi yer değiştirilebilir başka alanlarda muhafaza edilebilir, sergilenebilir taşınabilir kültür varlıklarını ve olduğu yerde muhafaza edilmesi gereken tek yapı ya da yapı grupları, anıtlar, doğal, tarihi, kentsel ve arkeolojik sit alanları taşınmaz kültür varlıklarını oluşturmaktadır (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

Taşınabilir ve taşınmaz kültür varlıklarının tescili ve tespitine yönelik 2863 sayılı K t r ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca yayımlanan yönetmelikte “korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ve 19.yüzyıl sonuna kadar inŖa edilmiŖ taŖınmaz yapılar, 19.yüzyıl sonrasında inŖa edilmiŖ ve özellikleri, önemi açısından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunması gerekli görülen varlıklar, sit alanı içerisindeki varlıklar, Milli tarihimizdeki önemleri sebebi ile zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluŖunda büyük tarihi olaylara sahne olmuŖ binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmıŖ evler, üretildiği dönem ve koŖullar sebebi ile tarihe ıŖık tutan ürünler ve yapı elemanları” tescile değer varlıklar olarak belirlenmiŖtir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983)

Ge miŖten günümüze kadar ulaŖmıŖ varlıkların her birini korumak ve gelecek nesillere aktarmak bir hedef olmakla birlikte neredeyse imkansızdır. Bu yüzden kültür varlıklarının tescillenmesi ve korunması için  eŖitli ölçütlere uygunluk sağlaması gerekmektedir.

Kültür varlıklarının tanımlanması ve koruma ile ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde iŖlemler yapılabilmesi için sahip olunması gereken nitelikleri Madran ve  zg n l, "süreklilik değer, tarihsel değer, anı değer, mitolojik değer, artistik ve teknik değer, özgünlük değer, enderlik değer" gibi baŖlıklar altında sıralamıŖtır (Madran &  zg n l, 2005). Kuban ise kültür varlığının korunması gerekli olduğunun göstergelerini ve statüsünü "estetik değer, tarihi belge değer, çevresel değer" Ŗeklinde a ıklamıŖtır. (Kuban, 2000). Ge miŖten günümüze kadar ulaŖmıŖ varlıkların her birini korumak ve gelecek nesillere aktarmak bir hedef olmakla birlikte neredeyse imkansız olduğunu belirten Ahunbay, kültür varlıklarının tescillenmesi ve korunması için uygunluk sağlaması gereken  l  tleri tarihi belge niteliği, eskilik özelliği ve estetik değer olarak sınıflandırmıŖtır (Ahunbay, 1996)

Bu ölçütlerden yola çıkılarak  alıŖmada korunması gerekli kültür varlıklarının tespitindeki kültürel kimlik değer, tarihi değer, teknik-estetik değer, azlık değer ve kullanım değer  l  tleri incelenmiŖtir.

Kültürel kimlik değer; bir toplumun yaŖam tarzı, gelenekleri, sürekliliği, anıtsallığı, efsanevi öğeleri, duygusal bağları, ŖaŖırtıcı unsurları, politik ve ulusal önem taŖıyan değerleri içerir. Tarihi  evre, tarihsel anıtlar ve antik yapılar, ge miŖ kültürlerin izlerini taŖımanın yanı sıra ulusal ve uluslararası semboller olarak kabul edilir, aynı zamanda kültür değerini oluŖtururlar (Göksu, 1994). Tarihi yapılar ve dokular, kültürel değerlerin geniŖ bir yelpazesini içerir; belgesel, tarihsel, arkeolojik, estetik, mimari, kentsel görünüm ve doğal görünüm gibi  eŖitli unsurları içerirler (Zeren, 1981).

Tarihi değer; ” geçmişin yapı tarihini belgeleyen özelliklere sahip olma veya tarihi bir olaya tanıklık etme” şeklinde tanımlanır (Kuban, 2000). Kültür varlığının tarihi bir olayı yansıtmaya ya da yaşanmış tarihi bir olayla olan ilişkisi tarihi bir belge niteliğinde olduğunun ve korunması gerektiğinin göstergesidir. Uygarlıkların, toplumların yaşam biçimlerini, yapılarını, kullandıkları teknoloji ve yapı sistemlerini, yapı gruplarının yerleşim biçimlerini tarihi bir belge niteliği olarak değerlendirilip koruyarak gelecek nesillere aktarılması sağlanmalıdır (Ahunbay, 1996).

Estetik – Teknik Değer; kültür varlığı sayılabilecek yapılardaki tasarım, estetik, teknik, yapısal fonksiyonel özellikler ve detaylardan oluşmaktadır (Göksu, 1994). Yapının dönemine özgü bu sayılan detaylarını barındıran özelliklerini içeren kültür mirasları korunmaya değer belge niteliğinde bulunmaktadır (Yaygel, 2007)

Benzersizlik-Azlık Değeri; aynı dönemlerde yapılmış olan diğer yapılardan fonksiyon, tasarım, biçim özellikleri değerlendirildiğinde daha farklı ve benzersiz olmasıdır. Bir yapının benzer nitelikteki, biçimdeki, dönemdeki, tasarımdaki ve bölgedeki diğer yapılarla karşılaştırıldığında ortaya çıkan az bulunurluk ve çekicilik özelliğini ifade eder (Göksu, 1994). Benzersizlik ve azlık değeri yapı türü, mimari tarzı, inşa edildiği dönem, tasarımcısı ve bulunduğu coğrafya gibi çeşitli belirleyicilere bağlı olarak değişiklik gösterir (Madran & Özgönül, 2005).

Ülkemizde korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının tespiti ve tescili Koruma Bölge Kurullarınca yapılmaktadır. Kültür varlığının “tescillenmesi” ile birlikte özgün nitelikleri, üzerinde yapılabilecek müdahale biçimleri, bakım ve onarımların kapsamı yasal güvence altına alınmaktadır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 05.11.1999 gün ve 660 sayılı ilke kararı ile kültür varlıkları iki farklı gruba ayrılmıştır. Bunlar 1. Grup yapılar ve 2. Grup yapılarıdır.

1.Grup Yapılar: “Toplumun dini, sosyal, ekonomik ve kültürel ortak gereksinimlerini karşılayan, yapıldıkları dönemin mimari ve sanat anlayışını yansıtan, simgesel, anı, anıtsal, izlenim gibi değerleriyle korunması gereken yapılardır” ((Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 1999)) Efes Antik Kenti, Aspendos Tiyatrosu gibi antik yapılar, Selimiye Camii, St. Antuan Katolik Kilisesi gibi dini yapılar, Marmara Surları gibi askeri yapılar, Valens Su kemeri gibi su yapıları, Dolmabahçe, Yıldız gibi saray yapıları birinci grup korunması gerekli kültür varlıkları kapsamındadır. 1.grup kapsamındaki yapılarda değişiklik yapma, özgünlüğünü bozma, yenileme uygulamaları yapmak çok sınırlı tutulmaktadır.

2. Grup Yapılar: “Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır” (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu,

1999). Özellikli, yapım teknikleri farklı, önemli özgün detaylar içeren konut, apartman, han, fabrika gibi yapılar 2.grup yapılar kapsamındadır. 1.grup yapılara göre cephe değiştirilmeden iç mekanlarda yapılabilecek değişikliklere izin verilebilmektedir.

2.2 Kültür Varlıklarında Eskime

Eski kelimesi Türk Dil Kurumu'nda "çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı olan şey; geçerli olmayan şey; çok kullanmaktan yıpranmış, harap olmuş, geçmiş çağ ve zamana ait olan şey" olarak tanımlanmıştır. Eskime ise "fiziki yıpranmaya veya aşınmaya bağlı olmaksızın bir malın ömrünün, iktisadi, teknolojik ya da başka bir dışsal değişim dolayısıyla kısalması" olarak açıklanmıştır (TDK, 2023). İktisadi Terimler Sözlüğünde ise "bir yapının toplumsal, işlevsel ve sağlamlık yönlerinden yeni olmaktan çıkmasını, sağladığı yararların azalmasını ya da yok olmasını içeren süreç" eskimedir (İktisadi Terimler Sözlüğü, 2011).

Bu tanımlardan yola çıkarak eskimeyi bir varlığın, nesnenin, düşüncenin süreç içerisinde yıpranarak ömrünü tamamlama sürecine girmesi olarak açıklanabilir. Kültürel miras yapıları içerisinde bulundukları tarihi çevrelerde, zaman içinde kentsel, sosyo-ekonomik, kültürel, mimari ve yasal boyutları içeren eskimeye maruz kalmaktadır. Eskime ile yapıların mevcut amaçları için ya yapısal ya da fonksiyonel olarak yetersiz olmalarından, ya da kullanımdaki değişiklikler nedeniyle var olan yapıların yeni hedeflere hizmet edememelerinden kaynaklanmaktadır (Kuş, 1992). Eskime süreci yapının işlevsel ve dayanıklılık açısından güncel olmamasını, faydaların giderek azalmasını ya da ortadan kalkmasını içermektedir.

Mevcut koşullara uyum sağlamama veya cevap verememe sadece bireysel yapıları değil, aynı zamanda bütün bir kentsel dokuyu ve yapısal bileşimini de etkilemesi kent dokusunda oluşan doğal bir sürecin göstergesidir (Çetiner, 1985).

Kültür varlıklarında zaman içerisinde meydana gelen bozulmalar sonucu başlayan eskime türleri işlevsel, sosyo- ekonomik, çevresel ve fiziksel olarak incelenmiştir.

2.2.1 Eskime Türleri

İşlevsel Eskime; yapıların özgün işlevini yerine getirememeleri, sürdürememeleri ile ortaya çıkan bir eskime türüdür. Sosyo- ekonomik, toplumsal ve kültürel değişim ve gelişimler sonucu ortaya çıkan farklı ihtiyaçlar işlevsel eskimeye neden olmakta ve yeni işlev ihtiyacı oluşmaktadır. Günümüzde medrese, saray gibi anıt yapılarının bir karşılığı olmaması nedeniyle

işlevsel eskimeye uğramış bu yapılar özgün işlevden farklı şekillerde kullanılmaktadır (Çelik Bener, 2010).

Sosyo - Ekonomik Eskime; kültür varlıklarının yaşatılmaya devam ettirilmesi için yapılması gereken bakım onarım işlerinin masraflarının karşılanamama durumudur. Zaman içerisinde hızlı kentleşme ve göç nedenleri ile yapıların kullanıcılarının değişmesi ile kültürel miras alanında sosyo- ekonomik dengesi değişmektedir. Yeni kullanıcıların ekonomik sorunları ve aidiyet duygusunun olmayışı ile birlikte yapı bakımsız kalmakta ve dolayısıyla hem ekonomik hem de fiziksel olarak eskimektedir (Çelik Bener, 2010).

Çevresel Eskime; kültürel miras alanlarındaki değişim ve dönüşümün etkisiyle yapıların fonksiyonlarının değiştirilerek özgün işlevlerinde kullanılmaması, çevresinde tek korunmaması gerekli yapı veya yapı grubunun olmasıyla komşu parsellerinde yapılan yeni inşaatlarla yapının özelliklerini zaman içerisinde yitirip sönük kalması yapıyı çevresel olarak eskimeye maruz kalmaktadır. Yer aldığı çevre koşullarına uyum sağlayamayan yapı eskimektedir.

Fiziksel Eskime; Korunması gerekli kültür varlıkları zaman içerisinde iç ve dış etkenlerden ötürü eskimekte, bozulmakta ve gerekli önlemler alınmadığı, uygulamaya geçilmediği takdirde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Göksu eskime kavramını “yapıyı veya dokuyu oluşturan fiziksel elemanların, çevre koşulları, kötü kullanım, yaş, işlev değişikliği gibi sebeplerle yıpranması” olarak tanımlamaktadır (Göksu, 1994). Gelecek nesillere aktarılmaya değer olan bu kültür mirasımızı korumak ve yeniden kullanılabilir hale getirmek için yapılacak müdahaleler, uygulamalar yapının eskime ve bozulma nedenlerinin doğru tespiti ile mümkün olabilmektedir.

Ahunbay, yapıların bozulma ve devam eden süreç içerisinde eskimeye nedenlerini yapının bulunduğu zemin ve ilk tasarım ve uygulamasındaki hataların sebep olduğu iç etmenler ve kullanıcıların verdiği zararlar, doğal etmenler, doğal afetler, vandalizmden kaynaklanan dış etmenler olarak iki başlık altında incelemiştir (Ahunbay, 1996).

İç Etmenler: Yapının konumu, inşa edildiği zemin özelliklerinin uygunsuzluğu, yapımda kullanılan malzemelerin yanlış seçimi ve uygulamaların hatalı yapılması olarak sıralanabilir.

Yapının konumu: Kullanılan yapı malzemesi ve teknikleri dışında yapının inşaa edildiği zeminin özellikleri de fiziksel eskimeye yol açan ya da önleyen etmenlerden biridir. Yapı yamaç ve dere yatağı gibi inşaatı sakıncalı yerlere yapıldığı takdirde iklimle ilgili nedenlerinde eklenmesi ile büyük hasarlar görmesine neden olabilmektedir.

Zemin Özellikleri: İnşa edilen zeminin yapıyı tutma özelliğinin eksikliği, heterojen bir yapıda olması yapının zemine tam olarak oturmamasına ve zaman içerisinde çatlamalar kaymalar

oluşmasına neden olmaktadır. Fay hatları üzerine inşa edilen yapılar fiziksel bozulma ve yok olma risklerini arttırmaktadır.

Taşıyıcı Sistem: Yapıyı oluşturan taşıyıcı sistem elemanlarının gereken ölçülerde ve sayıda olmaması, taşıma kapasitesi hesaplanmadan tasarımın yapılması bozulmaya, eskimeye ve hatta yok olmaya neden olmaktadır.

Yanlış Yapı Malzemesi: Yapının inşasında kaliteli ve taşıyacağı yüklerle orantılı doğru malzeme kullanımı yapının ayakta kalma süresini doğrudan etkilemektedir.

İşçilik ve detay: Malzeme seçiminden sonra yapının inşa tekniği, birleşim detaylarının sağlamlığı yapının fiziksel eskimeye maruz kalma olasılığını azaltmaktadır. İşçilikte yapılan hatalar yapının ömrünü ile ilişkilidir.

Dış Etmenler: yapılar bulundukları iklimin, karşılaşılabilecekleri doğal afetlerin ve kullanıcıları tarafından yapılan hataların sonucu olarak fiziksel eskimeye maruz kalabilirler. Dış mekanla doğrudan temas etmek zorunda oldukları için yapılar, süreklilik gösteren iklim koşullarından etkilenmekte ve ömürleri bu etkilere göre belirlenmektedir. Doğanın bu dış etkisi sonucu bakım onarımı yapılmayan yapılar kaderlerine terk edilerek fiziksel eskime sonucu yok olabilirler. Ayrıca ne zaman gerçekleşeceği belirsiz ve doğanın bir gerçeği olan afetler bizleri dışarıdan korumakla yükümlü olan bu yapıların tüm taşıyıcı özelliğini kaybetmesi ile yıkılmasına neden olabilmektedir. Yapı tasarımı inşaatı tüm bu iklim koşulları ve afet riski göz edilerek konum, taşıyıcı sistem ve malzeme seçimleri yapılmalıdır (Ahunbay, 1996).

Yapılarda fiziksel eskimeye insanlığın katkısı da göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Geçmişten günümüze kadar gelmiş kültür varlıklarına özellikle uygulanması gereken hassasiyet yerine terk etme ve tahrip etmeye yönelik eylemler yapıların yok olmasına neden olmaktadır.

Mülk sahipleri tarafından kaderlerine terk edilen kültür varlıkları, zaman içerisinde iklimsel koşullara dayanamayıp, bakım onarım yapılmadığı için eskiyerek yok olma sürecine girmektedir (Ahunbay, 1996). Yine mülk sahiplerinin ilgisizliği ya da mülk sahiplerinin tarihi çevreyi terki sonucu yapının kiralanarak başkaları tarafından kullanılması ve dolayısıyla bakımına önem vermeyişi sonucunda eskime de yine insanların kültür varlıklarına olan zararlarının bir başka türüdür. Koruma kanunlarına uyulmadan yapılan inşaat faaliyetleri, yapı cephesi ve içerisinde bilinçsizce yapılan değişiklikler yapının elemanlarına zarar vermektedir. Yangınlar, savaş ve vandalizm insanların yapılara uyguladıkları, kent izlerini ve tarihi yok etmeye yönelik birer ihanettir. Yapılara zarar verilerek ömrünün azalmasına ya direkt olarak yok olmasına neden olmaktadır. Gerçekleşen bu talihsiz olayların sonucunda kültür varlıklarını korumak ve mevcudiyetini devam ettirmek için yasalar gereğince belirlenen müdahale yöntemlerinden en uygun olanı seçilip uygulama yapılmaya başlanması gerekmektedir.

Plansız gelişen kentler, yeni yapılan ve tarihi çevrenin koşulları gözetilmeden yapılan projeler kültür varlıklarını ve dolayısıyla bulundukları tarihi çevreyi yok etmektedir. Ya da tarihi çevreyi koruyup yeniden canlandırarak bir turizm çekim noktası yaratılan alanlarda artan turist sayısı ile birlikte değişen kullanıcılar yapının asıl yapıldığı işlevinden farklı kullanıldığı için yapılarda tahribata neden olmaktadır (Ahunbay, 1996).

2.2.2 Kültürel Miras Alanlarında Eskime ile Ortaya Çıkan Sorunlar

Kültür varlıklarının bulunduğu kültürel miras alanları devam eden kent yaşamının ortasında kalmış, sürekli değişim ve dönüşüm geçiren kentin içerisinde çevresel, fiziksel, sosyal ve ekonomik değişimlere maruz kalmaktadır. Geçirilen bu değişim ve dönüşümün sonucunda kültürel miras alanları ve kültür varlıkları da sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Yaygel, 2007). Ekonomik çevresel, fiziksel ve insan faaliyetleri sonucu kültür varlıkları ve bulundukları alanlar harabeye dönerek yok olması, işlev değişikliğinden kaynaklı kullanım, terk edilme, altyapı eksikliği, terk edilmeye beraber gelen çöküntü alanlarının oluşması, doğal afetler, iklim şartları gibi nedenlerden dolayı çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Zeren, 1981).

Çalışmada kültürel miras alanlarının karşı karşıya kaldığı bu sorunlar kentsel ölçekteki sorunlar, sosyo- ekonomik sorunlar ve yapısal ölçekteki sorunlar olarak üç grup altında incelenmiştir.

Kentsel Ölçekteki Sorunlar

Kültürel miras alanlarının korunması, yaşamın devam ettirilmesinde alana özgü ve kent ölçeğinde oluşturulan planlar, alınan kararlar ve yapılan uygulamalar büyük önem arz etmektedir. Değişen ve gelişen kent dokusunun içerisinde kalan ve sürekliliğinin devamı için uğraşılan kültürel miras alanları doğrudan etkilenmekte ve kentsel ölçekte yaşanan bu sorunlarının yansımaları hissedilmektedir.

Kent için yapılan imar planları ve kararlar kültürel miras alanlarında gerçekleştirilen işlev değişikliği nedeniyle o alanın korunarak yaşatılmasında zorluklar yaşanmaktadır. Çevresiyle birlikte ele alınması gereken kültür varlıklarının çevresine inşa edilen yeni yapılarla tarihi dokunun özgün ölçeğinin bozulduğu ve doku içerisindeki yapıların algılanmasının güçleştiği görülmektedir. Rant hedefli ve koruma bilincinden çok uzakta olarak yapılan bu uygulamalar kültürel miras alanlarının silüetini bozmakta, tarihi dokunun hissedilmesini giderek zorlaştırmaktadır (Ahunbay, 1996).

Yalnızca tek yapı ölçeğinde ele alınmaması gereken bu kültürel miras alanlarında kentin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan altyapı çalışmaları, alanın özgünlüğünün giderek yok

olmasına neden olmaktadır. Özgün sokak döşemeleri, günün ihtiyaçlarına daha iyi karşılayacak malzemeler kullanılarak bozulmakta tarihi doku tahrip edilmektedir. Denetimi ve kontrolü yapılmayan reklam tabela uygulamaları, niteliksiz kentsel donatılar, planlanmadan uygulanmış silüeti bozan kentsel yapı elemanları kültür varlıklarının algılanmasını engellemektedir (Ahunbay, 1996). Açılan yeni yollar, yaya- taşıt ayrımının sağlanmadığı yol planlamalarından kaynaklanan karışıklık ve sonucunda oluşan trafik, yeni işlev verilen alanlarda park edilecek yerler bulunmaması kültürel miras alanlarının kullanıcılarındaki artışa ve eskimeye neden olmaktadır. Parsellerde yapılan tevhid uygulamaları ile tarihi doku içerisinde ölçek sonunu yaşatacak büyüklükteki binaların ortaya çıkışı, değişen ulaşım akslarının yapıların strüktürünü etkilemesi önce kentsel ölçekte daha sonrasında da yapı ölçeğinde karşılaşılan sorunları doğurmaktadır (Yaygel, 2007).

Sosyo-Ekonomik Sorunlar

Korunması gerekli kültür varlıklarının mülk sahipleri ve kullanıcıları ile birlikte oluşturdukları sosyo- ekonomik yapı birlikte ele alınıp incelenmelidir. Bu alanda yaşayan kullanıcılar aidiyet duygusu barındırarak kültür varlıkları ile kurdukları bağ onları koruma iç güdüsü ile birlikte gelmektedir. Fakat yaşanan ekonomik problemlerden doğan terk edilme ve kullanıcıların değişimi bu aidiyet duygusunu azaltmakta ve tarihi dokuda bakım eksikliğinden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde yeni kullanıcılarla birlikte sosyal yapının değişmesi ile fonksiyonlarda değişim, tarihi bir yapıda ve dokuda yaşamaya uyum sorunları koruma uygulamalarını baltalamaktadır (Çetiner, 1985).

El değiştiren yapıların yeni kullanıcıları tarihi kent kültürü ile yetişmemiş, dokuyu koruma iç güdüsü ve bilinciyle yaklaşamayan ve genellikle göç ve maddi sorunlar nedeniyle bu alanlara taşınmış oldukları için kültür varlıklarının korunması , bakım ve onarımını karşılayamayacak durumda olan profil nedeniyle ilgisiz kalan yapılar ve kent dokusu eskime problemiyle karşı karşıya kalmaktadır (Kuban, 2000). Yapının bakım ve onarımı uygulamalarını karşılayabilecek meddi imkanı bulamayan kullanıcılar aynı zamanda koruma yasalarının gerekliliklerini yerine getirememesi nedeniyle de yasal süreçlerde sıkıntılar yaşamaktadır. Bu durumdaki kullanıcılar devlet desteği, fon ve yardımlarla maddi kaynak sağlanarak kültürel miras alanlarında ve kültür varlıklarında eskime ve bozulmaların önüne geçilmesi gerekmektedir. Yeterli maddi durumda olamayan kullanıcıların karşı karşıya kaldığı bu sorun neticesinde yapıların terk edildiği ya da yasal süreçler göz ardı edilerek yapı kullanımında kötü kullanımlar ve tahribatlarla yaşamlarını sürdürdüğü görülmektedir. Terk edilen ya da metruk halde bulunan yapıların çoğu incelendiğinde ahşap elemanların söküldüğü, çok değerli kalem işi ve bezemelerin boyanarak

yok edildiği, kullanıcı ihtiyaçlarına göre muhdes eklentiler ve bölmeler eklendiği tespit edilmiştir (Ahunbay, 1996, s. 126).

Günümüzde çekim noktaları haline getirilen kültürel miras alanları yoğun turist sayısı, bu sayıyı karşılamak için kültür varlıkları yapılarında gerçekleştirilen fonksiyon değişimleri ile yapıların farklı işlevlerde kullanılması, alanın kapasitesinden fazla kullanıcıyı barındırmasına dolayısıyla yapıda ve dokuda eskime, bozulmaların olmasına ve değer kayıplarına yol açmaktadır (Madran & Özgönül, 2005). Gözde olan bu yeni alanlarda rant kaynaklı sorunların oluşması da kaçınılmaz olmaktadır. Kültürel miras alanlarını ve kültür varlıklarını koruma, yaşatma ve gelecek nesillere aktarma için kullanıcı ve ziyaretçilerin bilinçlenmesinin sağlanması yasal düzenlemeler ve maddi kaynaklar yaratılarak koruma sisteminin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Yapı Ölçeğindeki Sorunlar

Kültürel miras alanlarını oluşturan kültür varlıklarının yapı ölçeğinde karşılaştığı sorunlar fiziksel eskime sürecine girmelerinden ve yavaş yavaş kullanılamaz hale gelişlerinden kaynaklanmaktadır. Yapı malzemesinin kalitesiz ve yanlış kullanımı, yapı tasarımındaki teknik hatalar, hava koşulları, iklimsel özellikler, doğal afetler gibi yapının inşası ve ondan bağımsız dış etmenlerle doğrudan ilişkili olarak sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar kaçınılmaz bir sonun başlangıcıdır fakat yapı ile ilgili sorunlar doğru tespit edilip uygulanacak doğru müdahale yöntemleri ile yapının ömrünün uzatılması ve gelecek nesillere sağlam bir şekilde koruyarak aktarılması sağlanabilmektedir.

Yasal Sorunlar

Kültürel miras alanlarının korunmasında ve geleceğe aktarılmasında yasal düzenlemelerin belirli net ve uygulanabilir olması önem arz etmektedir. Korumaya yönelik yasaların bütünsel olması, doğru uygulamanın yapılıp yapılmadığını denetlemek ve sürecin kontrolünü sağlamak gerekmektedir. Ülkemizde korunması gerekli kültür varlıkları konusunda yasal yönetsel alanda en fazla karşılaşılan sorunlar; uygulamaların denetimsiz ve plansızlığı, koruma üzerine yeterli mali kaynak ayrılmaması, uygulama yapılacak alandaki kullanıcıların sürece dahil edilmemesi, halkı koruma konusu ile ilgili bilinçlendirilmemesi, planlardaki eksiklikler ve açıklar, mülkiyet problemleri, kamu düzenindeki kurumlar arası koordinasyon eksikliği olarak sıralanabilir. Yaşanan bu yasal yönetsel sorunların aşılabilmesi nedeniyle yapılarda yapılacak uygulamalar aksatılmakta, önemsenmemekte ve sonuç olarak yapının eskimesinin önüne geçilemeyerek kültür varlıklarında kayıplar ortaya çıkmaktadır.

2.3 Kültürel Miras Alanlarının Korunması İçin Müdahale Yöntemleri

Kültürel miras alanları ve kültür varlıkları zaman içerisinde çeşitli nedenlerden ötürü eskimeye uğramaktadır. Her yapı her alan biricik ve kendi özgün değerini taşımaktadır. Bu nedenle her biri ayrı değerlendirilip en uygun müdahale yöntemi seçilerek iyileştirilmesi ve korunması gerekmektedir. Çalışmada kentsel ölçekteki müdahale yöntemleri ve yapı ölçeğindeki müdahale yöntemleri farklı gruplanarak incelenmiştir.

2.3.1 Yapı Ölçeğindeki Müdahale Yöntemleri

Korunması gerekli kültür varlıklarını tek yapı ölçeğindeki koruma anlayışının temeli düzenli bakım onarımın yapılması ile temellenmektedir. Kültür varlıkları belirli süreler içerisinde eskime ve bozulmalar tespit edilerek bu soruna yönelik bakım onarım uygulamalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Tarihi, estetik, anı, teknik, özgünlük gibi çeşitli değerlere sahip olduğu için korunması gerekli bulunmuş bu yapıların özgünlüğü bozulmadan yapılan doğru uygulamalarla tam bir koruma sağlanabilmektedir.

Bakım

Yapıların korunmasının uzun süreli ve sürdürülebilir olmasının en önemli uygulaması düzenli bakımdır. Düzenli yapılan bakım uygulamaları yapının çeşitli koşullara bağlı olarak tahribatını, yıpranmasını minimuma indirgeyerek eskimenin önüne geçmektedir. Bakım “bir yapının veya bir alanın, sürekli kontrol altında tutulmasını, doğabilecek hasar ve bozulmalara geç kalmadan müdahale edilmesini, kültür yapısının veya dokusunun bu yolla sağlıklı bir şekilde yaşatılmasını sağlayan koruyucu tutum” olarak tanımlanmaktadır (Zakar, 2013).

Çağdaş koruma anlayışına göre “önleyici koruma” olarak literatürde kullanılan kavram düzenli bakım uygulamalarının yapılması ile ilişkilidir. Kültür varlığına yapısal bir müdahale yapılmadan önce önleyici koruma yöntemi uygulanmalıdır. Kültür varlığında mevcut olan sorundan kaynaklanan bozulmayı ve tahribatının önüne geçebilmek için tespiti ve uygulaması önemlidir. Önleyici koruma bakımından sonra da yapının yaşamını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi için yapıyı fonksiyonuna uygun ve doğru kullanmayı hedeflemektedir (Orbaşlı, 2008).

Onarım

Restorasyonun temelini oluşturan onarım uygulamaları bozulma sürecinde ve belirli noktalarında sorunları olan yapıların özgün değerinin korunarak yenilenmesinde önemli bir müdahale yöntemidir. Onarım “var olan bir yapıyı bir hasar sonrasında sağlam hale getirmek için tamamlamak veya yenilemek üzere sağlanan malzemeler, iş gücü, her türlü sistem ve gereç” olarak tanımlanmakla birlikte Orbaşlı yapının ve yapının içerisinde bulunduğu tarihi dokuyu iyileştirmek için yapılan müdahaleler bütünü olarak ele almıştır (Orbaşlı, 2008).

Bir yapının ve etkilediği çevresinin tahribata uğramış ve bozulmuş noktalarını düzeltmeyi içeren onarım uygulamaları kapsamında sağlamlaştırma ve güçlendirme de yer almaktadır. Sağlamlaştırma ile yapının eskiyen bozulma sürecine girmiş bir elemanın özgün haline getirerek kullanımın devamlılığını sağlamak için yapılan bir onarım uygulamasıdır. Bozulmanın başladığı anda yapının taşıyıcılığına ve yaşam konforuna çok büyük sorun yaratmadığı görülmesine rağmen ileriki süreçte yaşanabilecek sorunlara karşın noktasal sağlamlaştırmaların yapılması gerekmektedir.

Güçlendirme onarım uygulaması ile bozulma sürecine girmiş yapı elemanının özgün durumundan çok daha sağlam bir hale getirmek için sistemde farklı bir detay çözümünün yapılmasıdır. Sağlamlaştırma uygulamasından farklı olarak özgün malzemeye ek olarak farklı malzeme ve tekniklerinde kullanılmasıdır (Zakar, 2013).

Bütünleme

Bakımsızlık, eskime, savaş, doğal afetler gibi farklı nedenlerden dolayı bir bölümü zarar görmüş ya da yok olmuş olan yapıda özgün haline getirmek için özgün malzemelerle yapılacak tamamlama uygulaması bütünlemeyi oluşturmaktadır (Ahunbay, 1996). Yapıların kullanıcısının aidiyet duygusunun korunmasının devamı ve yapı bütünlüğünün korunması ile ilişkilidir. Tarihi yapılarda yapılan bütünleme uygulamaları yapının ilk tasarım bulgularına hassasiyetle incelenerek özgünlüğü korunarak yapılmalıdır. Venedik Tüzüğünde belirtildiği üzere onarım ve bütünleme uygulamalar sırasında yapıda eklenti yapılırsa bu eklentinin özgün yapıdan ayırt edecek malzeme ve teknikte olmalıdır. Kültür varlığına yapılan eklenti geleceğe yeni bir veri sağlamaktadır (Kuban, 2000).

Yenileme - Renovasyon

Eskiyen kültür varlıklarının tahrip olmuş kısmının yeni malzeme ve teknikler kullanılarak onarımını içermektedir. Mevcut yapının özgün ve sağlam haline getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. (Burden,2004). Onarım ile sağlamlaştırmanın yetersiz kaldığı durumlarda

yapı elemanlarını yeni malzemeler kullanılarak yenilenmesi gerekmektedir. Yenileme yeniden yapım, rekonstrüksiyon uygulamaları ile karıştırılabilmektedir fakat yenileme yapı elemanlarından bazılarının kullanılamayacak durumda ya da yok olması nedeniyle ihtiyaç duyulan yapının belirli kısımlarında uygulanan bir müdahale yöntemidir.

İyileştirme - Rehabilitasyon

Yapının tüm özgün değerleri korunarak günün ihtiyaçlarına karşılık veremeyen yapıların koşullarının iyileştirmesini içeren bir müdahale türüdür. Yapılan onarımlarla yapılan müdahalelerle yapının karşılaştığı sorunlara çözüm bulunarak daha kullanışlı, yaşanabilir ve tercih edilebilir hale getirilmektedir. Sağlamlaştırma güçlendirme ve bakım onarım uygulamalarının bir sonucu olarak iyileştirme müdahalesi yapılmış olarak açıklanabilmektedir (Zakar, 2013).

Restorasyon

Kültür varlıklarının koruma anlayışında birincil ve çok geniş kapsamlı uygulama restorasyondur. Yapının tasarımını, yapı elemanlarını, özgün detaylarını koruyarak muhdes eklerin kaldırılması ve özgün halinde olup da şu an bulunmayan eksiklerinin tamamlanması uygulamasıdır (Burden,2004). Restorasyonda amaç yapının ilk inşa edildiği haline daha da sağlam olacak şekilde getirilmesi ve yaşam süresinin uzatılmasıdır. Restorasyon yapının tüm strüktürünün ve tüm elemanlarının onarılması değil parçacıl müdahaleleri de kapsamaktadır. Amaç yapıyı özgün hale getirmek olduğu için yapının geçmişteki halini açıklayan belgelere ve bu belgelerin doğruluğunun kanıtlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Belgelere dayandırılmadan yapılan restorasyon uygulamaları özgün detayların kayıplarına ve yapının bir sonraki nesillere hatalı aktarımına neden olmaktadır (Orbaşlı, 2008). Özetle restorasyon, “hasar görmüş, özgünlüğünü kaybetmiş bir yapı veya yapı grubunun, elde edilen güvenilir belge ve bilgiler doğrultusunda, uzmanlar tarafından, bilinen eski bir zamandaki durumuna döndürülmek üzere, ayırd edilebilir, en az müdahale ile onarım ve iyileştirme pratiğidir” (Zakar, 2013).

Yeniden Yapım - Rekonstrüksiyon

Yeniden yapım, rekonstrüksiyon strüktürünü kaybetmiş yapının özgün malzeme ve detay bilgileri ışığında yeniden inşaa etmektir (Burden,2004). İç ve dış etmenler nedeniyle eskimiş, belirli bölümleri ya da neredeyse tamamı yok olmak üzere olan ya da harabe halde bulunan yapıların tamamen ya da kısmen yeniden yapılmasıdır. Restorasyondan farklı olarak geçmişe dair bir iz bulunamadığı takdirde yapıldığı dönemin mimari özellikleri ile yeniden yorumlama ile uygulamalar yapılabilmektedir.

Rekonstrüksiyon kültür varlığının özgün halinin yerine geçemeyeceği, özgünlüğünün kaybolmasının bilincinde olarak sadece o alanda öyle bir yapının varlığının devam etmesi motivasyonu ile yapılan bir uygulamadır. Yeni inşa edilen bu kopya yapı eski yapının tarihi değerinin sağlayamayacaktır (Ahunbay,2000). Harabe durumda, kaybedilmek üzere olan kültür varlıklarında rekonstrüksiyon müdahalesi ile yeniden yaratılan yapı, toplumsal hafızanın kaybını önlemek ve yapının yitirilen kısmının tamamlanması ile ayakta kalma süresinin uzatılmasını sağlamaktadır.

2.3.2 Kentsel Ölçekte Müdahale Yöntemleri

Kentsel ölçekte koruma uygulamaları kültür varlıklarının bulunduğu alanın altyapı çalışmalarının yapıldığı, yapıların bakım onarım işlerini düzenli periyotlarla ve gerektiğinde anlık müdahalelerle tamamlandığı ve alanın özgün değerinin devamını sağlanmaya çalışıldığı müdahaleler bütünüdür. Kentsel koruma müdahalelerinde sadece kültür varlığının kendisi tek başına değerlendirilmeyip, alanın kullanıcılarının sosyo-ekonomik ve kültürel değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi gerekmektedir. Kültür varlıklarının yoğunlukta bulunduğu bu alanlarda yapı ölçeğinde karşılaşılan sorunların çözümü ve sosyal yapının korunması için kentsel ölçekte çeşitli müdahale yöntemleri geliştirilmiştir. Bu çalışmada kentsel ölçekte müdahale yöntemlerinden Kentsel Sağlıklaştırma, Kentsel Yenileme, ve Kentsel Yeniden Canlandırma incelenmiştir.

Kentsel Sağlıklaştırma –Urban Rehabilitation

Kentsel sağlıklaştırma (urban rehabilitation), çeşitli nedenlerden dolayı kültür varlıkları ve kültürel miras alanında başlayan eskimeyi önleyerek bu alanların yapı ölçeğinde müdahale yöntemleri ile özgün niteliğine getirilmesi, fonksiyonlarını kaybetmiş yapıların ve alanın yeniden işlevlendirilerek kullanımının sağlanması amacıyla yapılan uygulamalar bütünüdür. Göksu kentsel rehabilitasyonu “kentin belirli bir parçasının, fiziksel olarak yıpranması, ya da gereksinime cevap vermemesi durumunda, mevcut binaların veya çevrenin daha iyi yaşam standartlarına kavuşturulması için, mevcut toplum yapısını bozmadan, bazı müdahalelerle kullanılabilir özelliklerinin iyileştirilmesi” olarak tanımlamaktadır (Göksu, 1994).

Mevcut yapıların sorunlarının tespiti ve onlara yönelik iyileştirmelerle başlayan kentsel sağlıklaştırma uygulamaları daha sonrasında kültür varlığının bulunduğu çevrenin de sorunlarına odaklanarak çözüm önerileri bulunması ile devam etmektedir. Bütüncül bir yaklaşım benimsenmesinin öneminin yanında noktasal müdahaleler de yapılmak zorunda

olduğu için alt ölçeklerde detaylı çalışmalar yapılması ve çözüm önerileri getirilmesi gerekmektedir (Karaaslan, 2010). Yani ölçekler arası koordinasyon ile çalışmalar, projeler yönetilmelidir.

Kentsel sağlıklaştırma müdahaleleri ile eskiyen ve köhneyen kent parçası yeniden kente kazandırılarak alanda sosyal ve ekonomik olarak da iyileşme yaşanmaktadır. Yenilenen kültür varlıkları yeniden işlevlendirilerek çekim merkezi haline gelmekte ve kent ekonomisine de yarar sağlamaktadır. Yeniden işlevlendirilen, iyileştirilen ve kentle olan bağlantısı yeniden kurulan kültürel miras alanları hem kullanıcıları hem ziyaretçiler tarafından konforlu bir yaşam alanı olarak görülerek gözde bir merkeze dönüşmektedir.

Kültürel miras alanlarını bütüncül bir koruma yaklaşımının benimsenmesi gerekirken ülkemizde kentsel sağlıklaştırma müdahalesi kısmi olarak sokak sağlıklaştırması olarak yapılmakta ve bu koruma yaklaşımı ile ters düşmektedir (Ateş, 2023). İçerisinde tarihi değerler barındıran kent parçasının bir bütün olarak sosyal, ekonomik, fiziksel ve kültürel yapılarında iyileştirmeler yapılarak yeniden yaşamaya elverişli konforlu bir alan haline getirmek esastır.

Yapı ölçeğinde yapılan restorasyon, bakım onarım, rekonstrüksiyon ve rehabilitasyon uygulamaları kentsel alanın bütününde uygulanmalı parçacıl koruma anlayışı benimsenmemelidir. Bütüncül yaklaşımla yapılan kentsel sağlıklaştırma uygulamalarının sonucunda değer taşıyan geçmişten günümüze gelen bu kent parçasının yaşatılıp kullanımı alanın anısal-hafıza değerinin de devamlılığını sağlamaktadır.

Kentsel sağlıklaştırma müdahaleleri sonucu iyileşen ve çekim noktası haline gelen kent parçasının kullanıcılarının yerlerinden edilmemeleri, sosyal bağları, yaşam alanları ve iş yerlerinden koparılmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri için alanın nüfusu sabit tutularak çok gerekli olmadıkça fonksiyon değişikliğine gidilmeden, yenileme çalışmaları yapılmalıdır. Yeniden işlevlendirme yapıldığında ise alanın ihtiyaçları ve hedeflere uygun işlevler seçilmelidir. Sağlıklaştırma çalışmalarındaki uygulamalar düzenli periyotlarla koordineli bir şekilde denetlenmelidir (Yaygel, 2007).

Kentsel Yenileme –Urban Renewal

Kentsel yenileme (urban renewal), kentin bir parçasının sorun yaratan tüm özellikleriyle birlikte ele alınarak yeniden tasarımının yapılmasıyken, kültürel miras alanlarında eskime ve köhneleşme sürecinde olan yapı gruplarının bulunduğu, sosyo ekonomik ve sosyo kültürel yapılarında bozulmalar yaşanan alanların yeniden kente kazandırılması müdahalelerini kapsamaktadır (Kıvrak, 2010). Fiziksel, fonksiyonel, sosyal ve ekonomik olarak eskimenin

kentsel sağıklaştırma yapılması planlanan alanlardan çok daha fazla olduğu alanlarda kentsel yenileme müdahale biçimi tercih edilmektedir. Eskimenin bu denli yüksek olduğu köhnemiş alanlarda sorunların çözümü için eskimeye neden olan faktörlerin düzeltilmesi gerektiği için kentsel sağıklaştırmaya göre fiziksel ve işlevsel olarak bütünleşik koruma yaklaşımıyla daha kapsamlı müdahaleler gerekmektedir. Alan temizliği ve yeniden inşalar gerektiren kentsel yenilme müdahale yöntemi kültürel miras varlıklarının yok olma riskleri taşıdığı için uygulanacak alanların doğru seğıilmesi gerekmektedir. Bu müdahale yöntemi genel olarak korunması gerekli kültür varlığı olan yapı stoğunun azaldığı ve işlevini tamamen yitirdiği alt çöküntü alanları için kullanılmaktadır (Ateş, 2023).

Dünya örnekleri incelendiğinde, kültür varlıklarının sayısının da oldukça fazla olduğu bölgede uygulanan kentsel yenileme müdahalelerinin en başarılı olarak Barselona kentinde uygulandığı görülmüştür. Hızlı nüfus artışı ile fiziksel, ekonomik ve sosyal çöküşün yaşandığı tarihi kent merkezinde yenileme projesi uygulanarak kent merkezinin ve sonrasında kentin iyileştirilmesi sağlanmışır. Köhnemiş ve çöküntü alanı haline gelmiş tarihi kent merkezi yapı ölçeğindeki müdahale uygulamalarıyla beraber yeni yapıların inşası da planlı bir şekilde yapılması ve alt yapı çalışmalarıyla birlikte yeni ve yaşanılabılır bir kent yaratılmışır. Kültür varlıklarının çokça bulunduğu tarihi kent merkezindeki yapılar ve kimliği korunarak geliştirmek yeni bir çekim merkezi yaratmış dolayısıyla kentin ekonomik sosyal ve kültürel anlamda gelişmesine neden olmuştur. Bu yenileme projesi tüm dünya kentlerine stratejileri, uygulamaları ve tasarımlarıyla örnek teşkil etmektedir (Karaaslan, 2010).

Kentsel Yeniden Canlandırma –Urban Regeneration

Kentsel yeniden canlandırma, köhneme sürecine girmiş sağıklaştırılması gereken çöküntü alanlarının yeniden çekim noktası olma özelliğini kazandırılması için uygulanacak müdahaleler bütünüdür. Yeniden çekim noktası olması ile yitirilen ekonomik, fiziksel, sosyal ve kültürel işlevleri kültürel miras alanına geri kazandırılmak hedeflenmektedir. Bu hedefi yerine getirebilmek için ise uygulanan fiziksel müdahale yöntemleri bir araç olarak görülmektedir (Ateş, 2023).

Kültürel miras alanlarında geçmişin izlerini taşıyan kültür varlıklarının günümüzün ihtiyaçlarına karşılık verememesi çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Geçmişin izleri ve günümüzün ihtiyaçları arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan sorunlar fiziksel eskimelere, ekonomik sorunlara, yapıların terkine ve toplumsal yapının bozulmasına neden olmaktadır. Bu sorunlarının çözümü için kültür varlıklarının iyileştirilmesi ve alanın yeniden canlandırılması

gerekmektedir. Yeniden canlandırma eskimiş ve köhnemiş yapıların onarımı ve yenilenmesi ile temellenip, ihtiyaç duyulan yapılar yeniden işlevlendirilmesi, kentsel aktivite ve sosyalleşme alanları yaratılması ile devam edip sonraki süreçte fiziksel iyileşmenin ekonomik ve sosyal şartlara olan pozitif yönlü yansımaları gözler önüne serer (Tiesdell, 1996) .

Köhnemiş çöküntü haline gelmiş tarihi kent merkezlerinin, sanayi ve ticaret alanlarının canlandırılması, kültürel miras alanlarının iyileştirilmesi, ve kent parçalarının korunması amacıyla yapılan kentsel canlandırma müdahalelerinde kentin bir noktası odak olarak seçilmiş görünse de bu alanlardaki canlanma ve iyileşme kentin tamamına yansiyarak kalkınmaya doğru ilerleyişe sebep olacaktır (Karaaslan, 2010).

Çağdaş koruma anlayışının öğretisi olan bütüncül koruma, diğer müdahale yöntemlerinde olduğu gibi kentsel yeniden canlandırma için de büyük önem arz etmektedir. Müdahale tamamlandığında amaç fiziksel olarak konforla yaşanabilir mekanların yaratılması, ekonomik aktivitelerin canlı olduğu, sosyal yapısı oturmuş güvenli bir alan elde edebilmektir (Ateş, 2023).

Günümüzde kentsel yeniden canlandırma müdahaleleri kültürel miras alanı içerisinde kültürel bir çekim merkezleri yaratılarak pazarlama stratejisi haline getirmeye yönelik yapılmaktadır. Sadece yapıların fiziksel olarak iyileşmesini sağlamak değil de işlev değişikliği ile kültürel faaliyetlerin yapılabildiği alanların oluşturulması ile talep oluşturularak alanda yeniden üretme süreci başlatılmaktadır.

2.4 Bölüm Değerlendirmesi

Geçmişten günümüze kadar ulaşmış ve gelecek nesillere aktarma sorumluluğumuz olan toplumların yaşam biçimlerini, kültürlerini ve değerlerinin kanıtı niteliğindeki somut ve somut olmayan varlıklar kültür mirasımızı oluşturmaktadır. Bu değerlerin yaşatılarak, özgünlüğünün korunarak aktarılması kültürel mirasın devamlılığı için gereklilik oluşturmaktadır. Uygarlık tarihinin başlangıcından itibaren kutsal olanı muhafaza etme iç güdüsü ile uygulanan koruma kavramı anıtsal yapıların yasal düzenlemeler ile koruma altına alma uygulamaları ile kurumsallaşmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tek yapı ölçeğindeki koruma anlayışı ve uygulamaları UNESCO, ICCROM, ICOMOS ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin çalışmaları ile bütüncül koruma yaklaşımının benimsenmesine evrilmiştir. Koruma olgusu yalnızca fiziksel olarak değil sosyal, ekonomik, kültürel ve toplumsal olarak uygulanmaya başlamıştır. Neyin hangi ölçütlere göre, nasıl korunacağı ile ilgili alınan karar günümüz koruma yasalarını ve uygulamalarını belirlemiştir.

Kültürel miras yapıları zaman içerisinde inşa edilme amaçlarına yapısal ve fonksiyonel olarak cevap veremeyecek duruma gelmektedirler. Eskime doğal bir süreçtir yapısal sorunlar dış çevre etmenlerine bağlı olarak süresinin değişimi beraber her yapının kaderidir. Tarihi çevrelerde bulunan kültürel miras yapıları işlevsel, sosyo- ekonomik, çevresel ve fiziksel olarak eskime sürecine girmektedirler. Eskime sonucunda yapı ölçeğinde, sosyo ekonomik olarak ve kentsel ölçekte yapıların bulundukları alan ve kullanıcıları çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Karşılaşılan sorunların çözümü için yapı ölçeğinde ve kent ölçeğinde müdahale yöntemleri geliştirilmiştir. Bunlar yapı ölçeğinde; bakım, onarım, bütünleme, renovasyon-yenileme, iyileştirme-rehabilitasyon, restorasyon ve rekonstrüksiyon, kentsel ölçekte ise; kentsel sağlıklılaştırma, kentsel yenileme ve kentsel yeniden canlandırma olarak incelenmiş ve bölüm içerisinde açıklanmıştır.

Korunması gerekli tescilli kültür varlıklarında, fiziksel eskime sürecine girilmesine rağmen müdahale edilmemesi ve terk edilmesinin sonucu ortaya çıkan metruk durumdaki yapılar, oluşum nedenleri ve çalışma alanı içerisindeki durumları 3. Bölümde incelenmiştir.

METRUK DURUMDAKİ KÜLTÜREL MİRAS YAPILARI

3.4 Metruk Yapılar ve Oluşum Nedenleri

Her toplum kendi yaşam dinamikleri içerisinde kurduğu düzeni ve fiziksel çevreyi bir sonraki dönemde değişen şartlar ve ihtiyaçlar sonucunda değiştirmek düzenlemek durumunda kalmaktadır. Bu esnada yaşanan değişim fiziksel çevrede eskimiş mekanlar yaratmaktadır. Hem döneminde kullanılan işlevin günün şartlarını karşılamaması hem de fiziksel olarak yıpranmış, kullanımı zorlaşmış yapılar ve bir araya gelip oluşturdukları doku bakıma ve yenilenmeye ihtiyaç duymaktadır. Konut işlevi ile kullanılan yapılar, bakım onarım masraflarının kullanıcılar tarafından karşılanmaması, değişen aile yapısının kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verememesi, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edildiği için yıkılıp yeniden yapılarak ekonomik bir getiri imkanının olmaması nedeniyle mülk sahipleri tarafından terk edilmektedir. Genellikle tarihi çevrelerde fiziksel, işlevsel ve ekonomik eskimeye rağmen müdahalede bulunulmayan, kurtarılmaya çalışılmayan yapılar ve dokular zaman içerisinde köhneme, metruk duruma gelme ve daha ilerisinde yok olma sürecine girmektedir.

Metruk yapılar kullanımı sınırlı olan ya da kullanılmayan, bakım onarımı yapılmayan, vazgeçilmiş, fonksiyona cevap vermeyen, atıl durumda bırakılmış ya da inşası tamamlanmamış yarım bırakılmış tüm yapıları ifade etmektedir. Çalışmanın odak noktası korunması gerekli tescilli kültür varlıkları olması nedeniyle yakın tarihte inşa edilmiş ve terk edilme koşullarını sağlayan ya da yarım kalan yapıların metruklaşma sorunlarına değil tarihi çevrelerdeki koruma değerine sahip yapılar ve sorunları incelenmiştir.

“Metruk” kavramı Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “terk edilmiş, bırakılmış, artık kullanılmayan” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Metruk yapıların ifadesinde “virane, köhne, yıkıntı, ölü” gibi kavramlar da kullanılmaktadır. 3194 Sayılı İmar Kanunu’nun 39.Maddesinde “Genel güvenlik ve asayiş bakımından tehlike arz ettiği valilikçe tespit edilen metruk yapılar ile bir kısmı veya tamamının yıkılacak derecede tehlikeli olduğu belediye veya valilik tarafından tespit edilen yapıların” olarak açıklanarak hakkında yapılması gerekenler hukuki olarak belirtilmiştir.

Metruk yapılaşmanın ortaya çıkmasında hukuki, ekonomik, idari faktörlerin yanı sıra kültür varlığını oluşturan yapı malzemelerinin ömrünü tamamlaması ve mülk sahiplerinin ihmalkarlığı gibi nedenler de etkili olmaktadır. Yapıların metruk duruma gelme nedenleri yasal sorunlar ve kullanıcı kaynaklı mülkiyet sorunları - ekonomik sorunlar olarak iki grupta incelenmiştir.

Metruk yapılaşmayı oluşturan yasal nedenlerin başında kültür varlıkları ile ilgili yasaların gerektirdiği denetleme faaliyetlerinin ilgili kurumlar tarafından yetersiz uygulanması ve imar sorunları örnek olarak gösterilebilir. Özellikle kentsel sit alanı sınırı dışındaki tescilli yapıların bulunduğu bölgede az sayıda kalmaları, 3194 sayılı İmar Yasası'nın uygulama alanı olduğu için mevcut plan koşullarının tescilli yapıdan çok daha fazla inşaat hakkı tanımlıyor olması tescilli yapıların tescilden düşürmek umudu ile bakım onarım işlerinin yapılmaması dolayısı ile metruk yapılaşmaya sebep olabilmektedir. İnşaatın, yapıldığı parselin imar durumuna uygun olmadığı durumlarda tamamlanamaması veya bitmiş bir inşaatın kullanım izninin alınamamış olması yapının kullanılamamasına, bu da zamanla metruk hale gelmesine neden olmaktadır (İmar Kanunu,1985).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre koruma şartları belirlenen korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli eser statüsündeki yapılarda izinsiz inşai faaliyet veya plan kararı dışında yeniden işlevlendirme yapılamamaktadır. Söz konusu yapılarda plan değişiklikleri yapılabilmesi için Koruma Kurulları tarafından onaylı restorasyon projesi gerekmesi, proje onay süreci sonrasında da ilgili KUDEB denetiminde uygulamaya geçilmesi ve sonrasında belediye ile birlikte yürütülen iskan belgesi alınması süreçleri çok aşamalı ve uzun bir süreç olması nedeniyle mülk sahiplerinin yapılarına izinli bir şekilde uygulamaktan vazgeçirmekte izinsiz uygulamalar yapının özgünlüğünü bozarak kayıplara yol açmaktadır.

Korunması gerekli tescilli taşınmazların özgün hali bozulmadan yapılacak basit bakım onarım işleri ve daha maliyetli kapsamlı onarımı içeren restorasyon işlerinin bütçesi mülk sahipleri tarafından karşılanamaması dolayısıyla yapının ihtiyacı olan müdahalelerin yapılmaması gibi sebepler yapının bakımsız kalmasına ve zamanla metruk hale gelmesine neden olabilmektedir. Yapıların karşılaştığı afetler sonucu kullanılamayacak duruma gelmesi halinde yeniden inşa restorasyon, rekonstrüksiyon gibi maliyeti yüksek müdahaleler yapılması gerektiği için mülk sahipleri mali sorunlarla başa çıkamamakta ve yapı kaderine terk edilmektedir.

Mülk sahiplerinden birilerinin vefatı nedeniyle mirasçılara geçen mülkiyet hakkı yapıyı çok mülkiyetli kullanım haline getirmektedir. Çok mülkiyetli yapılarda yapıda yapılması gereken bakım onarım, ve diğer müdahaleler konusunda anlaşmazlıklarla karşılaşmaktadır. Mülk

sahipleri arasında ortaya çıkan bu anlaşmazlıklar sonucu uzayan süreç, yasal işlemler ve hukuki durum binaya bakım onarımın gecikmesinde eskimenin hızla devam etmesine neden olmaktadır. Karşılaşılan bir başka sorun ise çok mülkiyetli yapıların mülk sahipleri arasında, yapının kullanımına dair işlev değişiklikleri talebiyle çıkan anlaşmazlıklardan kaynaklanmaktadır. Bu tip durumlar da yine yapının bakım süresini uzatmakta ve metruklaşmaya doğru ilerletmektedir (Karagüler & Korgavuş, 2016).

İçerisinde kullanıcı bulunmayan yapılar herhangi bir hukuki ve yasal yaptırım uygulanmadığı sürece koruma bilincinin yüksek olmasıyla, kullanıcı inisiyatifiyle bakım onarım uygulamaları ne yazık ki yapılmamaktadır. Korunması gerekli tescilli kültür varlıklarının doğal bir sürecin sonucu olarak karşılaştığı eskime problemi, merkezi ve yerel yönetimlerin destek ve hibe yardımları olmadığı sürece kullanıcılarının yaşadığı ekonomik zorluklar nedeniyle gerekli müdahalelerin yapılamaması sonucunda çözülememektedir.

3.4 Metruk Yapı Envanteri

Çalışma kapsamında metruk durumdaki yapıların tespiti ve bölgelendirilebilmesi amacı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Otomasyon Sistemi'nde yer alan Kültürel Miras Koruma Şube Müdürlüğü'nün veri aktarımını sağladığı Kültür Envanteri'nden alınan veriler ile sağlamlık ve kullanılabilirlik durumları referans alınarak Metruk Yapı Envanteri oluşturulmuştur.

2015-2019 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel Miras Koruma Şube Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen İstanbul genelindeki tescilli ve tescile önerilen kültür varlıklarının kayıt altına alınması, tespit edilen yapıların tek veri kaynağından güncel bilgilerine ulaşılabilir olması ve çeşitli kurumların erişebileceği ortak bilgi ağı oluşturması hedefindeki İstanbul Kültür Varlıkları Envanteri Projesi ile genel bir envanter oluşturulmuştur. Veri girişlerinde eksikleri olmasına rağmen bu envanter ile ihtiyaç duyulan yapıya ait bilgilere erişimin kolaylığı kanıtlanmıştır.

Yapılan bu proje ve oluşturulan veri tabanı üzerinden, günümüzde koruma alanındaki sorunların gözler önüne serildiği metruk durumdaki yapılar ile ilgili kaynak oluşturulup uygulama müdahaleleri belirlenebilecek bir envanter oluşturmak hedeflenmiştir. Yapılar sağlamlık ve kullanılabilirlik durumuna göre sınıflandırılmış kötü durumdaki yapılar envanter kapsamına alınmıştır. Sağlamlık durumu kötü sınıfta yer alan yapılar ise durumlarına göre yapının belirli bölümlerinde çökme bulunan, strüktürü zarar görmüş yıkılacak durumda olan

yapılar “mail-i inhidam” (Şekil 3.1), parça kopmaları, belirli kısımlarda yıpranmalar ve bozulmalar görünen mevcut durumdaki yapılar “fiziksel eskimeye uğramış” (Şekil 3.2), yıkımı gerçekleştirilmiş parselde kalıntıları bulunan ya da yok olmuş yapılar ise “yerinde mevcut değil” (Şekil 3.3) olarak üç farklı durumda sınıflandırılmıştır.

Şekil 3. 1 Mail-i inhidam durumdaki metruk yapı (İMOS, 2023)

Şekil 3. 2 Fiziksel eskimeye uğramış durumdaki metruk yapı (İMOS, 2023)

Şekil 3. 3 Yerinde mevcut olmayan metruk yapı (İMOS, 2023)

Durumlarına göre sınıflandırılan yapıların grup, mülkiyet, mülkiyet hisse, taşıyıcı sistem, işlev, ada-parcel, koordinat- adres bilgileri, mimari üslup, plan özellikleri, Koruma Kurul kararları, rölöve projesinin mevcudiyeti, iç ve dış yapı durumu bilgileri oluşturulan envantere veri olarak işlenmiş ve kullanılmıştır.

Alana gidilerek yapılan analizler ile kurumdan alınan veriler çapraz sorgulama yöntemi ile incelenip karşılaştırılmıştır. Çalışma alanında metruk yapılara komşu parsellerdeki yapıların kullanıcıları ve mahalle muhtarı ile envantere yer verilen ada parseller üzerinde bulunan yapılar ile ilgili bilgi alabilmek için 9 adet yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerden hareketle yapıların terk edilme nedenleri sınıflandırılmıştır. Bu çalışma ile birlikte eş zamanlı olarak alanda gerçekleştirilmiş projeler, planlar, raporlar, haritalar ve kurul kararları incelenerek veri toplanmıştır. Alan çalışması ve paralelinde yürütülen incelemeler sonucu ortaya çıkan veriler haritalandırma, tablo oluşturma yöntemleri ile aktarılmış ve alandaki metruk yapıların oluşum nedenleri, yapıları korumak için uygulanması gereken müdahale yöntemleri ile ilgili değerlendirme yapılmıştır.

Çalışma alanı belirlenirken Türkiye genelinde korunması gerekli tescilli kültür varlıklarının %32'sini barındıran İstanbul'da var olan metruk durumdaki yapıların tespiti ile başlanılmış,

ilçelere göre korunması gerekli tescilli kültür varlıklarının sayısı ve yapıların sağlamlık ve kullanılabilirlik durumuna göre iyi, orta ve kötü olarak tespitinde kötü durumdaki yapıların üçte birinin Fatih İlçesi sınırlarında yer alması, bu alanın çalışma alanı olarak seçilmesinde temel belirleyici olmuştur. Fatih İlçesi'nde tescilli taşınmazların sınıflandırması, nüfus yoğunluğu, işlev analizi sonucunda Fener ve Balat semtlerinin konut ağırlıklı kullanıcı barındırması, yoğun nüfuslu olması, geçmişinde kentsel ölçekte rehabilitasyon projesinin uygulanması ve metruk durumdaki tescilli kültür varlığı sayısının fazlalığı nedeni ile çalışma alanı olarak bu semtler belirlenmiştir.

3.3 İstanbul İli Metruk Yapı Envanteri

İstanbul, bilinen tarihi ile MÖ 1850'de kurulmuş yüzyıllar boyu birçok farklı medeniyete ev sahipliği ve başkentlik yapmıştır. Neolitik yerleşimler, Arkaik Çağ, Helenistik Dönem, Roma Dönemi, Bizans Dönemi ve Osmanlı Dönemi izlerini günümüze kadar görülebilen dünya üzerindeki nadir kentlerdir (Dönmez, 2004) Coğrafi ve jeopolitik konumunun önemi nedeniyle her dönemde yaşam, ticaret ve yönetim merkezi olmuştur.

Yüzyıllar boyunca, idari, ticaret ve yaşam merkezi olan İstanbul kenti ihtiyaçlar doğrultusunda işlevlere cevap verebilecek çeşitli yapılarla geliştirilmiştir. Birçok farklı kültürün bir arada yaşadığı kentte inşa edilen yapılarda farklı dönemlerde farklı mimari üsluplar görülmektedir. İhtiyaçları karşılamak için inşa edilen farklı fonksiyonlara sahip; sivil, dini, savunma ve kültürel mirasları içerisinde barındıran kent dünyadaki en önemli kültürel mirasa sahip kentlerdendir (Şahin, 2004).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yönetimindeki Türkiye genelindeki tüm Koruma Bölge Kurulları tarafından 2022 yıl sonunda sit alanı sayısı 23.632 olduğu görülmüştür (Tablo 3.1). İstanbul'da ise toplam sit alanı sayısı 2022 yıl sonu itibarıyla 122'dir (Tablo 3.2) (Şekil 3.4). Türkiye geneli ve İstanbul arasındaki büyük farkı yaratan Arkeolojik Sit alanları hariç tutularak tablo incelendiğinde Türkiye genelindeki sit alanlarının %6'sının İstanbul'da olduğu görülmüştür (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022)

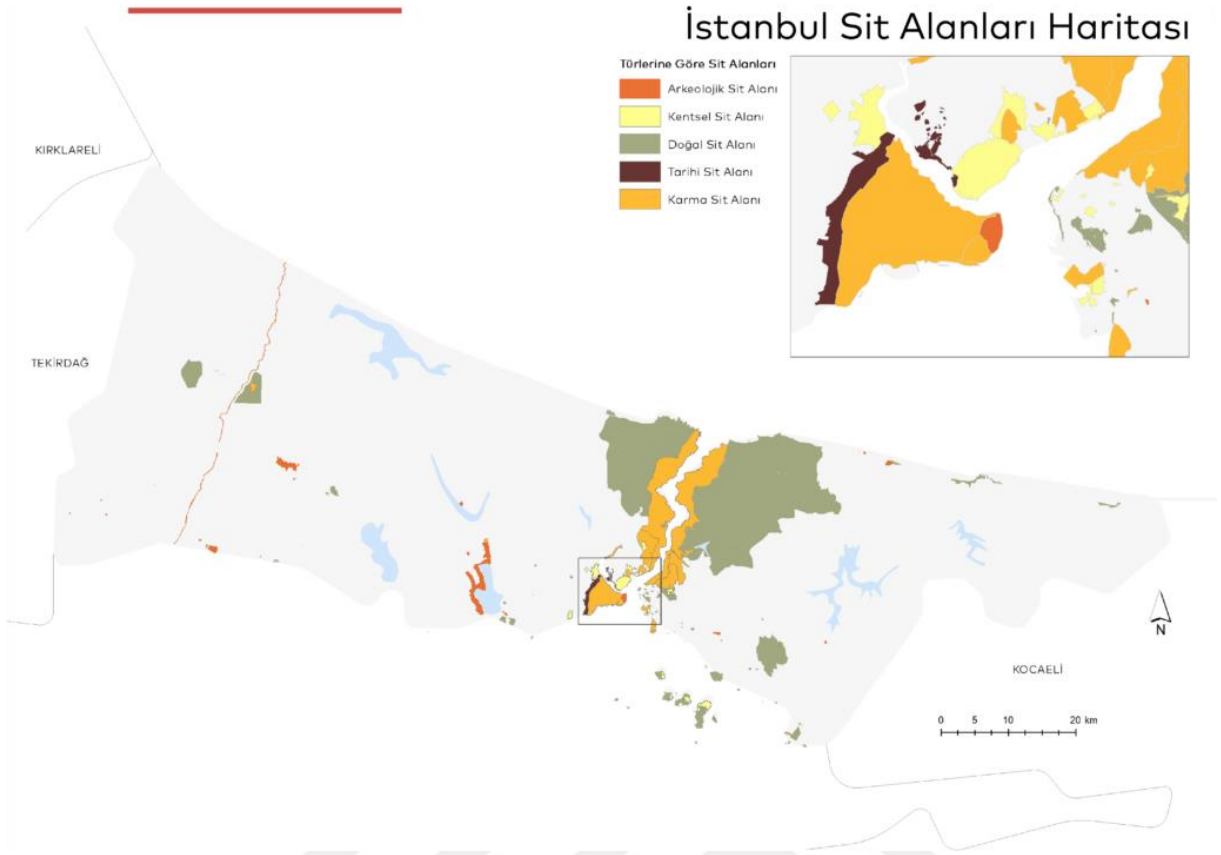
Tablo 3. 1 Türkiye geneli sit alanı verileri T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022)

ARKEOLOJİK SİT ALANI	22.898
KENTSEL SİT ALANI	355
TARİHİ SİT ALANI	223
KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANI	35
KARMA SİT ALANLARI	
Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	63
Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	18
Arkeolojik-Tarihi-Kentsel Sit Alanı	7
Tarihi ve Kentsel Sit Alanı	33
Karma Sit Alanları - Toplam	121
GENEL TOPLAM	23.632

Tablo 3. 2 İstanbul sit alanı verileri (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022)

SİT ALANLARI	
Kentsel Sit Alanı	29
Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	1
Tarihi Sit Alanı	5
Arkeolojik Sit Alanı	77
Karma Sit Alanları	
Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	2
Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	1
Tarihi ve Kentsel Sit Alanı	7
TOPLAM	122

Türkiye’deki tescilli eserlerin üçte birini içerisinde barındıran İstanbul’da, Kültür Bakanlığı’nın 2022 yıl sonunda yayınladığı illere göre korunması gerekli kültür varlığı istatistiklerine Tablo 3.3 üzerinden incelendiğinde 3479 adet korunması gerekli kültür varlığı bulunduğu bunlardan 25907 sivil mimarlık örneği, 903 mezarlık, 1424 dini yapı, 688 endüstriyel ve ticari yapı, 193 askeri yapı, 12 şehitlik, 2712 kültür yapısı, 599 idari yapı, 86 anıt ve abide ve son olarak 10 korunan sokak bulunduğu görülmüştür (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

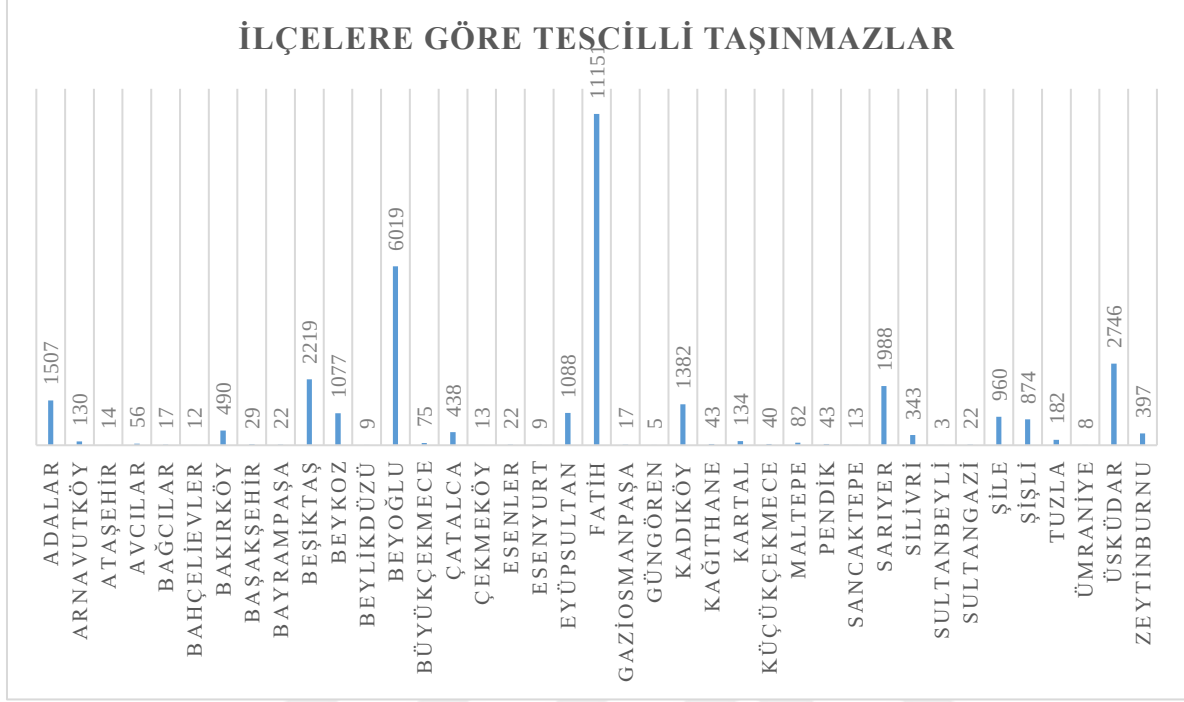

Şekil 3. 4 İstanbul sit alanları haritası (İstanbul Planlama Ajansı, 2023)

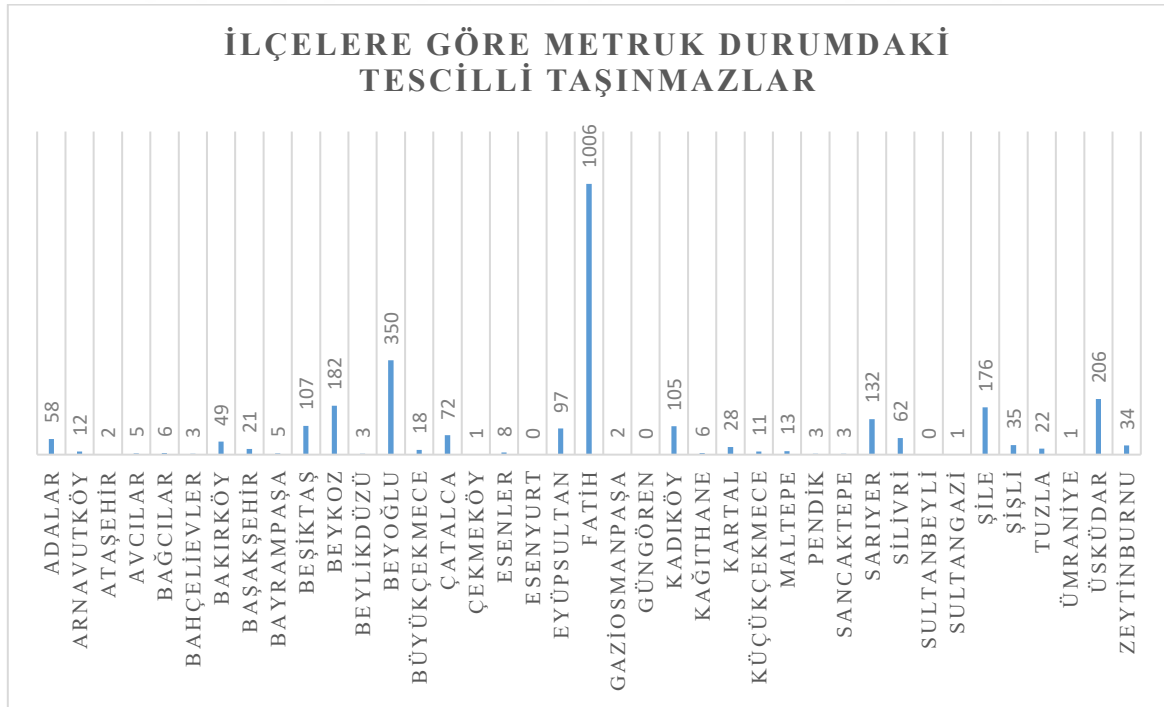
Tablo 3. 3 İstanbul korunması gerekli kültür varlığı verileri (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022)

TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI	
Korunmaya Alınan Sokaklar	10
Anıt ve Abideler	86
İdari Yapılar	599
Kültürel Yapılar	2712
Şehitlikler	12
Askeri Yapılar	193
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	688
Dinsel Yapılar	1424
Mezarlıklar	903
Sivil Mimarlık Örneği	25907
Kalıntılar	945
TOPLAM	33479

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü Kültür Varlıkları Envanteri verileri incelendiğinde 11151 tescilli kültür varlığına sahip olan Fatih ilçesinin İstanbul'daki toplam tescilli kültür varlıklarının %33'ünü sınırlarında bulunduğu görülmüştür (Şekil 3.5).

Şekil 3. 5 İstanbul ili ilçelere göre tescilli kültür varlığı verileri (İMOS, 2023)

Şekil 3. 6 İstanbul ili ilçelere göre metruk durumdaki tescilli kültür varlığı verileri (İMOS, 2023)

Metruk kavramının “terk edilmiş, yıkıntı, köhnemiş, kullanılmayacak duruma gelmiş” tanımlarından hareketle ilçe içerisindeki yapıların sağlamlık ve kullanılabilirlik durumları iyi, orta ve kötü olarak sınıflandırmıştır. Sağlamlık ve kullanılabilirlik durumu kötü olan yapılar “metruk yapı” kapsamında ele alınarak İstanbul genelinde metruk durumdaki yapıların sayısal verisi ortaya çıkarılmıştır.

Buna göre İstanbul genelinde toplam 33479 tescilli kültür varlığından 2845 yapı sağlamlık ve kullanılabilirlik durumu kötü, yani metruk yapı olarak alanda varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Metruk durumdaki yapıların ilçelere göre istatistikleri incelendiğinde toplam 2845 yapının 1006’sının yani %35’inin Fatih ilçesinde bulunması dikkat çekici olmuştur (Şekil 3.6).

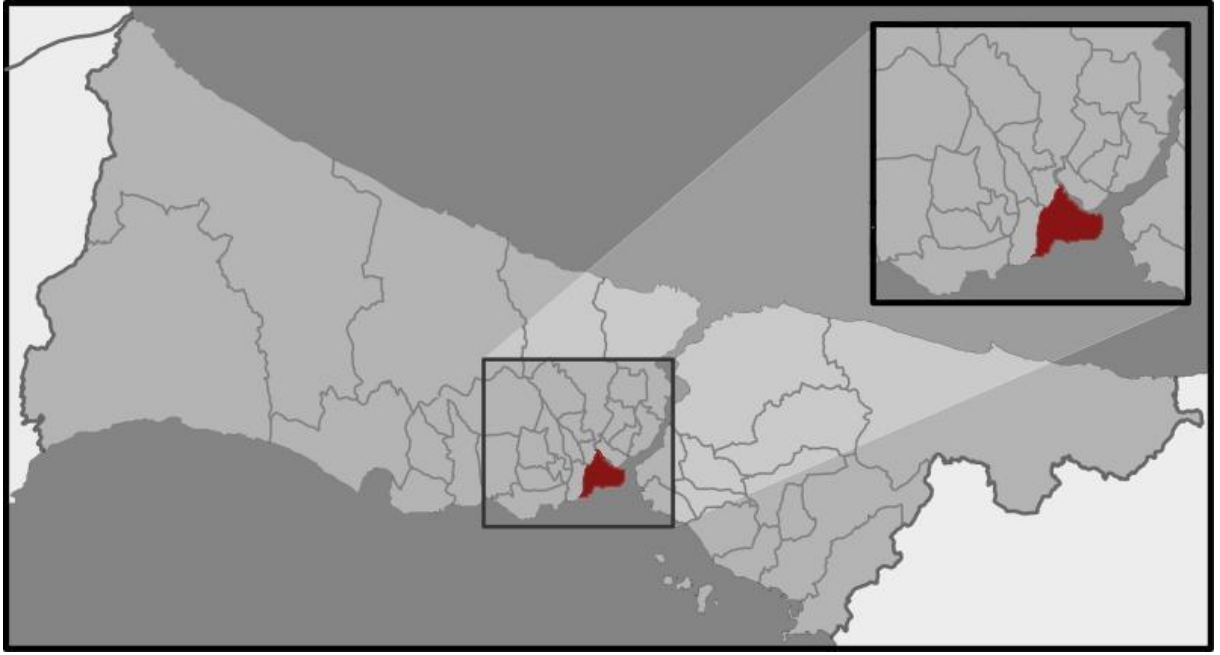

Tablo 3. 4 İstanbul ili ilçelere göre tescilli kültür varlığı verileri (İMOS, 2023)

İLÇE	TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIĞI		METRUK DURUMDAKİ TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIĞI	
Adalar	1507	4,5%	58	2,0%
Arnavutköy	130	0,4%	12	0,4%
Ataşehir	14	0,0%	2	0,1%
Avcılar	56	0,2%	5	0,2%
Bağcılar	17	0,1%	6	0,2%
Bahçelievler	12	0,0%	3	0,1%
Bakırköy	490	1,5%	49	1,7%
Başakşehir	29	0,1%	21	0,7%
Bayrampaşa	22	0,1%	5	0,2%
Beşiktaş	2219	6,6%	107	3,8%
Beykoz	1077	3,2%	182	6,4%
Beylikdüzü	9	0,0%	3	0,1%
Beyoğlu	6019	17,9%	350	12,3%
Büyükçekmece	75	0,2%	18	0,6%
Çatalca	438	1,3%	72	2,5%
Çekmeköy	13	0,0%	1	0,0%
Esenler	22	0,1%	8	0,3%
Esenyurt	9	0,0%	0	0,0%
Eyüpsultan	1088	3,2%	97	3,4%
Fatih	11151	33,1%	1006	35,4%
Gaziosmanpaşa	17	0,1%	2	0,1%
Güngören	5	0,0%	0	0,0%
Kadıköy	1382	4,1%	105	3,7%
Kağıthane	43	0,1%	6	0,2%
Kartal	134	0,4%	28	1,0%
Küçükçekmece	40	0,1%	11	0,4%
Maltepe	82	0,2%	13	0,5%
Pendik	43	0,1%	3	0,1%
Sancaktepe	13	0,0%	3	0,1%
Sarıyer	1988	5,9%	132	4,6%
Silivri	343	1,0%	62	2,2%
Sultanbeyli	3	0,0%	0	0,0%
Sultangazi	22	0,1%	1	0,0%
Şile	960	2,9%	176	6,2%
Şişli	874	2,6%	35	1,2%
Tuzla	182	0,5%	22	0,8%
Ümraniye	8	0,0%	1	0,0%
Üsküdar	2746	8,2%	206	7,2%
Zeytinburnu	397	1,2%	34	1,2%
Toplam:	33479	100,0%	2845	100,0%

3.4 Fatih İlçesi Metruk Yapı Envanteri

Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği ve başkentlik yapmış İstanbul'un tarihi incelemesinde bugün Tarihi Yarımada olarak bilinen alanın olduğu görülmüştü ki bu alan Fatih ilçesinin sınırları içerisinde bulunmaktadır (Şekil 3.7). Tarihi Yarımada, yüzyıllar boyu yaşamın devam ettiği, yoğun ve kozmopolit yaşam merkezi olma özelliğiyle dünyada rastlanan ender kentsel alanlardan biridir. Yöneten kent olması nedeniyle, önemli jeopolitik konumuyla bu merkez içerisinde çeşitli işlevlerde kültür varlığı birikimi bulunmaktadır (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018).

Şekil 3. 7 İstanbul haritasında Fatih ilçesinin konumu (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018).

Tarihi Yarımada, Sarayburnu – Edirnekapı arasında Marmara Deniz'i ve Haliç kıyıları bulunan yedi tepeden oluşan bir yerleşim alanıdır. Tarihi Yarımada'nın sınırlarını belirleyen surlar, döneminde savunma ve kente giriş kapısı işlevlerinde kullanılmış günümüzde kalıntıları ve izleriyle eski kent planlamasına ışık tutmaktadır. Deniz ticaretinin önemli noktası olan limanlar ve kentin alt yapı sistemlerine ait yapılar, kamusal kullanımındaki ibadet yapıları ve yaşam alanları olan konutlar her dönemin farklılık gösteren özelliklerini ve çok kültürlü yapısını günümüze kadar taşımış ve tarihe dair bilgi belge niteliğinde kullanılmasına neden olmuştur (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018).

UNESCO'nun 1972 yılında gerçekleştirdiği konferansında “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” ile insanlığın ortak mirası olan “üstün evrensel değere” sahip olan doğal ve kültürel varlıkları tanıtmak, koruma bilinci oluşturmak, bu varlıkların yok olmasını engellemek amacıyla Dünya Miras Listesi oluşturmaya başlamıştır. Dünya Miras Listesi'ndeki varlıkların etkin bir biçimde korunmasını hedefleyen bu sözleşme Türkiye tarafından 1983 yılında imzalanmış ve 1985 yılında İstanbul'un Tarihi alanları 4 bölüm olarak bu listeye dahil edilmiştir. Bunlar;

1. Sultanahmet Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanı
2. Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı
3. Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı
4. İstanbul Kara Surları Koruma Alanı'dır.

Bu alanlar Dünya Miras Listesi'nde yer alma koşullarından en önemlisi üstün evrensel değer taşımaları ve “insanın yaratıcı dehasının bir örneği olması; (ii) dünya kültür sahası içinde veya belirli bir zaman dilimi üzerinde, mimarlıkta ya da teknolojiye, anıtsal sanat eserlerindeki şehir plancılığındaki veya peyzaj tasarımındaki gelişimlerde insani değerlere dair kültür paylaşımını sergilemesi; (iii) yaşayan ya da kaybolmuş bir medeniyete veya kültürel geleneğe ait eşsiz ya da en azından ayırt edici kanıt taşıması; (iv) insanlık tarihi içindeki önemli aşamaları gösteren mimari veya teknolojik grup ya da peyzaja sahip önemli bir yapı tipinin örneği olması” kriterlerini sağlamaları nedeniyle kabul edilmiştir (UNESCO, 2003)

İstanbul'un Tarihi Alanları, şehrin surları içinde bulunan dört ayrı bölge olarak tanımlanmaktadır. Sultanahmet Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanı'nda Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait konut yapıları, turizm ve ticaret fonksiyonları, anıtlar, müzeler dini yapılar, aynı zamanda bir dizi yeraltı kültür zenginliğini de bulunmaktadır.

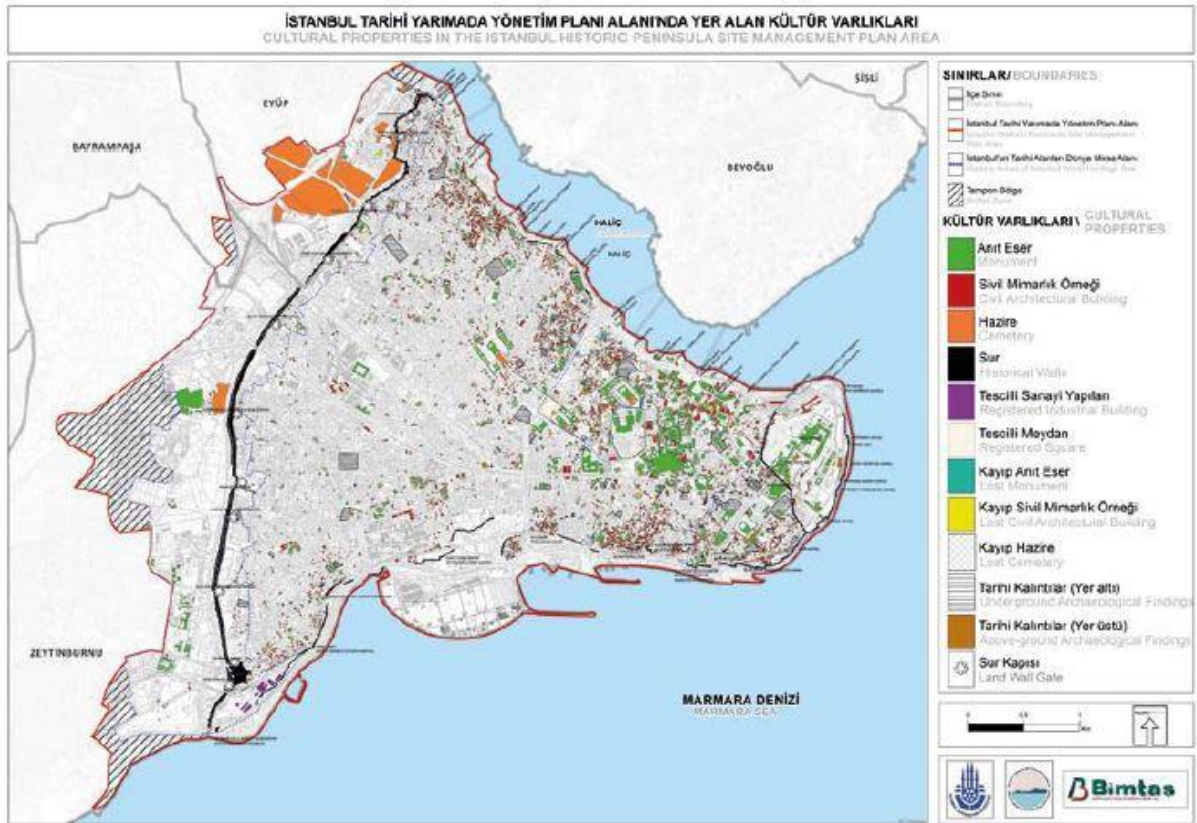
Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı'nda 16. Yüzyıldan beri toplumun üst kesiminin tercih ettiği konut alanı, eğitim fonksiyonu olarak medreseler ve anıtsal eserler bulunmaktadır. 1950'li yıllardan itibaren kullanıcılar tarafından terk edilen alan metruk yapıların oluşumu ile köhneme sürecine girmiştir. 1980 sonrası ticari faaliyetlerin aktif olduğu bölgede içerisinde bulundurduğu sivil mimarlık örnekleri ve Süleymaniye Camii nedeniyle Dünya Miras listesine dahil edilmiştir.

Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı; Bizans döneminde manastırlar bölgesi olarak bilinen alanda Osmanlı döneminde inşa edilen ahşap konut örneklerinin oluşturduğu tarihi kent dokusu günümüze kadar ulaşmıştır. Bu bölgede de terk edilme ve bakım onarım yetersizlikleri sorunları

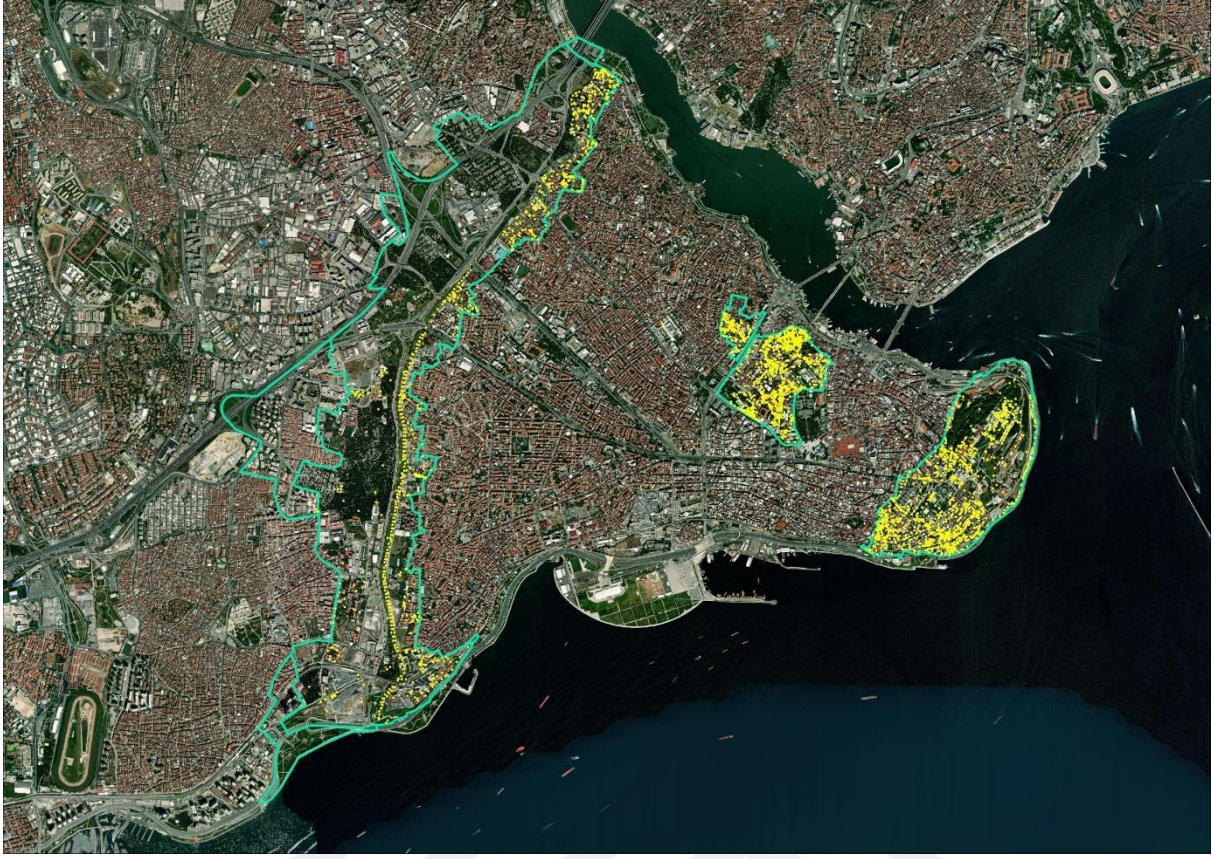
nedeniyle yapılar bozulmaya ve metruk duruma gelmeye başlamıştır. Tarihi kent dokusuna sahip olması, Pantokrator Manastırı ve diğer dini anıtsal yapıların bulunması nedeniyle listede bulunmaktadır. Antik kentin batı sınırını belirleyen yedi kilometre uzunluğundaki surları içine alan İstanbul Kara Surları Koruma Alanı Bizans dönemine ait ana ve ön savunma hatlarıyla birlikte hendek kalıntılarından oluşmaktadır (UNESCO, World Heritage in Turkey, 2019).

Tarihi Yarımada 1995 tarihide İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu'nun kararı ile Sultanahmet bölgesi I. Derece Arkeolojik Sit Alanı, geriye kalan alanın tamamı ise Kentsel ve Tarihi Sit alanı ilan edilmiştir.

Fatih İlçesinde bulunan 11151 korunması gerekli tescilli kültür varlığının sağlamlık ve kullanılabilirliğine göre yapılan sınıflandırmada 6492'si iyi, 3653'ü orta ve 1006 tanesi kötü durumda olduğu görülmüştür. Toplam tescilli kültür varlıklarının %58'i iyi, %32'si orta ve %9'u kötü durumdadır (Şekil 3.8).

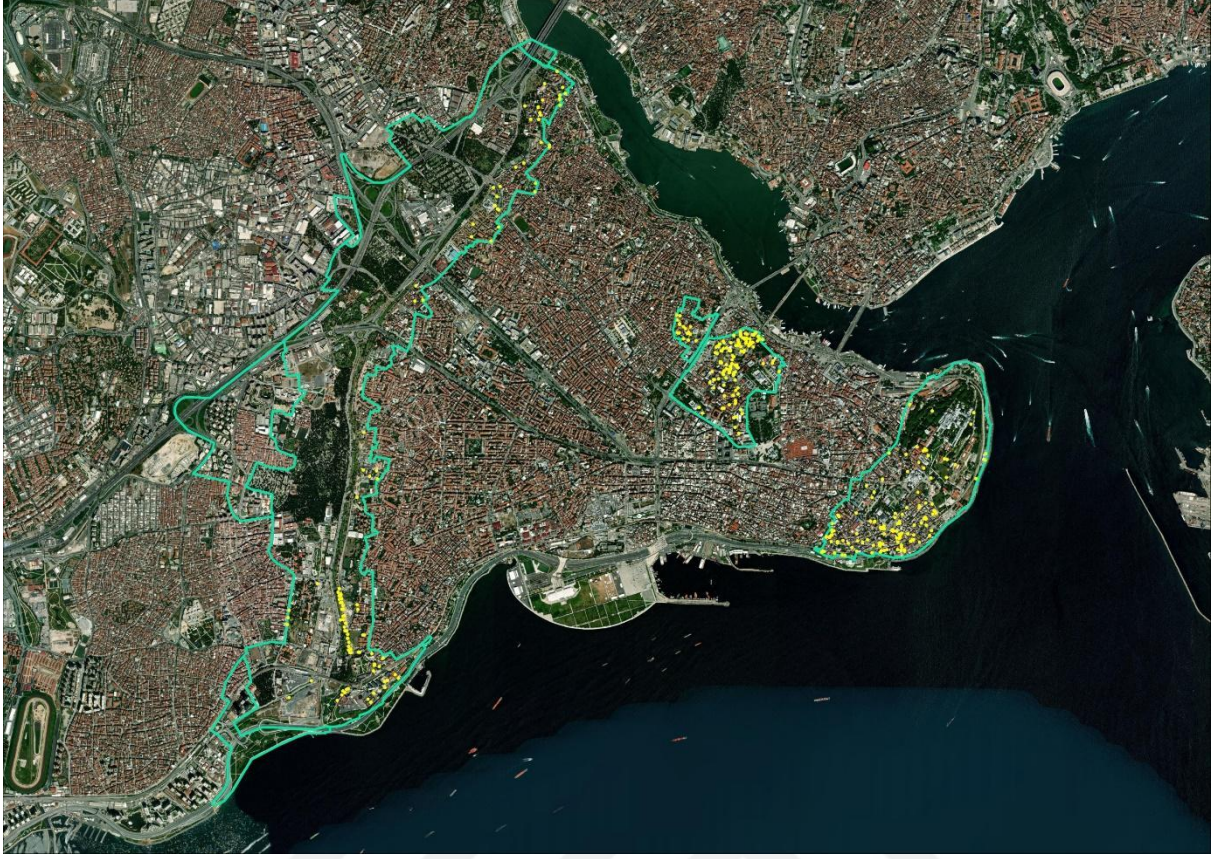

Şekil 3. 8 Fatih ilçesi mahallelere göre korunması gerekli tescilli kültür varlığı haritası
(İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018)

Şekil 3. 9 İstanbul Dünya Miras Alanları içerisindeki tescilli kültür varlıkları

Sultanahmet Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanı, Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı, Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı, İstanbul Kara Surları Koruma Alanı içerisinde 4841 adet korunması gerekli tescilli kültür varlığı bulunmaktadır (Şekil 3.9). Bunlardan sağlamlık ve kullanılabilirlik faktörlerine göre yapılan sınıflandırmada; 2176 tanesi %44'ü iyi, 2122 tanesi %43'ü orta ,543 tanesi %12'si kötü durumda bulunmaktadır. Dünya Miras Alanları'ndaki yapıların Sultanahmet Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanı'nda 151 yapı ile %27'si, Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı'nda 137 yapı ile %25'i, Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı'nda 33 yapı ile %6'sı , İstanbul Kara Surları Koruma Alanı'nda 222 yapı ile %40'ı metruk durumdadır (Şekil 3.10) (İMOS, 2023).

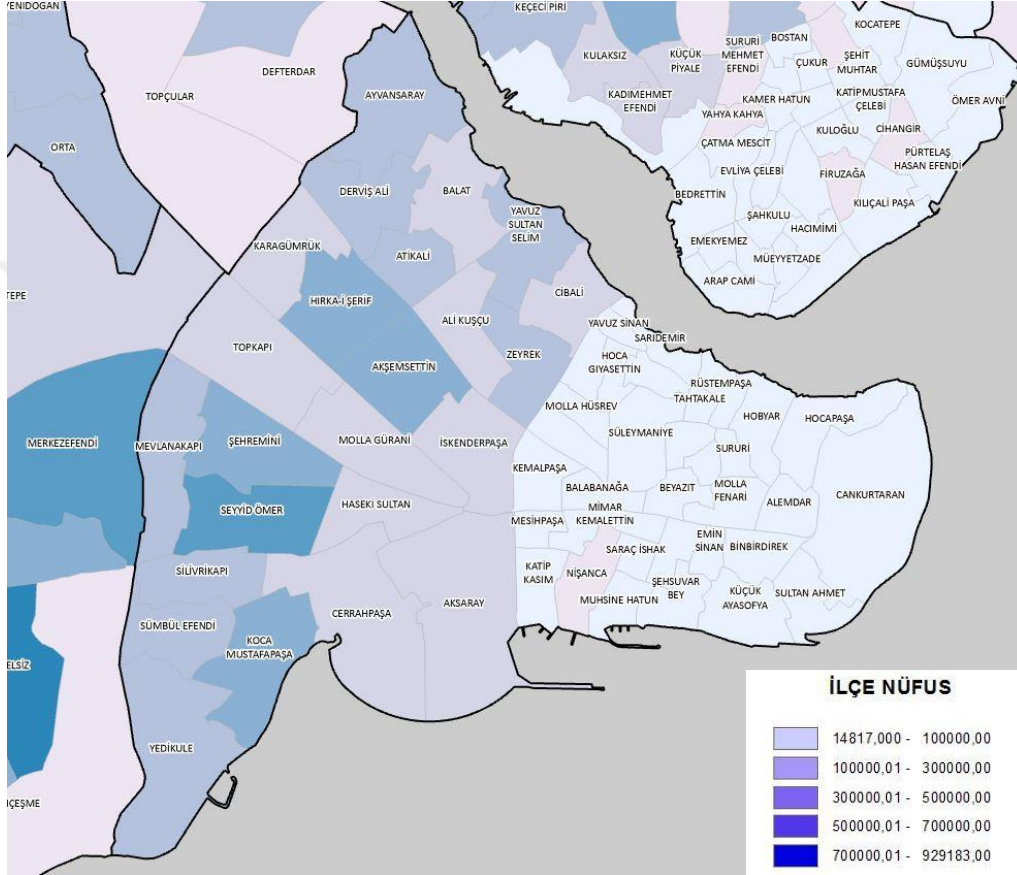

Şekil 3. 10 İstanbul Dünya Miras Alanları içerisinde metruk durumdaki tescilli kültür varlıkları

Bu kadar önemli, tarihin her döneminden izler barındıran, kültür varlıkları sayısı olarak zengin, kentsel, tarihi ve arkeolojik sit alanı olan, UNESCO İstanbul Tarihi Alanları içerisinde barındıran bir bölgenin koruma kanunları gereğinin en ince detayına kadar hassaslıkla uygulanıp, gelecek nesillere bu köklü tarihi mirasları aktarılması gerekirken İstanbul’da bulunan metruk yapıların %35’inin Tarihi Yarımada sınırları içerisindeki varlığı şaşırtıcıdır.

İstanbul Dünya Miras Alanları içerisinde bulunan metruk durumdaki yapıların sayısı göz ardı edilemeyecek kadar yüksek olmakla beraber, Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı’nda bulunan çoğu sivil mimarlık örneğinin yıkık durumda olması, İstanbul Kara Surları Koruma Alanı’nda daha çok sur kalıntılarının ve anıt eserlerin bulunması, Sultanahmet Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanı’nda ise daha çok ticari fonksiyonlu yapıların bulunması ve Zeyrek Camii ve Çevresi , Sultanahmet Kentsel ve Arkeolojik Koruma Alanı’nda bulunan metruk durumdaki yapı sayılarının Haliç kıyılarında bulunan semtlere göre daha az olması sebepleri nedeniyle çalışma alanı olarak seçilmemiştir.

Fatih İlçesinin 2022 tarihli adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden alınan verilere göre toplam nüfusu 382.990'dır. Mahallelere göre nüfus verileri incelendiğinde ise Seyyid Ömer, Şehremini, Akşemsettin, Hırka-i Şerif, Koca Mustafapaşa, Ayvansaray, Yavuz Sultan Selim Mahallerinde ikamet eden kişi sayısının en fazla olduğu görülmüştür (TÜİK, 2022). Nüfus ve yapı yoğunluğu incelendiğinde de yine aynı mahalleler ve ek olarak Balat mahallesinin nüfus ve yapı yoğunluğunun yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 3.10).

Şekil 3. 11 Fatih ilçesi mahallelere göre nüfus sayısı haritası (<https://cbs.ibb.gov.tr/Map#>)

İlçede bulunan 11151 korunması gerekli tescilli kültür varlığının mahallelere göre dağılımı incelendiğinde Balat'ta %9,5'inin, Ayvansaray'da %7,1'inin, Cankurtaran'da %5,2'sinin, Cibali'de %4,2'sinin ve Yavuz Sultan Selim'de %3,3 'ünün bulunduğu görülmüştür. İlçe genelinde Akşemsettin, Molla Gürani ve Silivrikapi %0,5 Balabanağa ve Şehremini ise %0,4 oran ile en az tescilli kültür varlığı bulunan mahallelerdir. (Tablo 3.5) (Şekil 3.11).

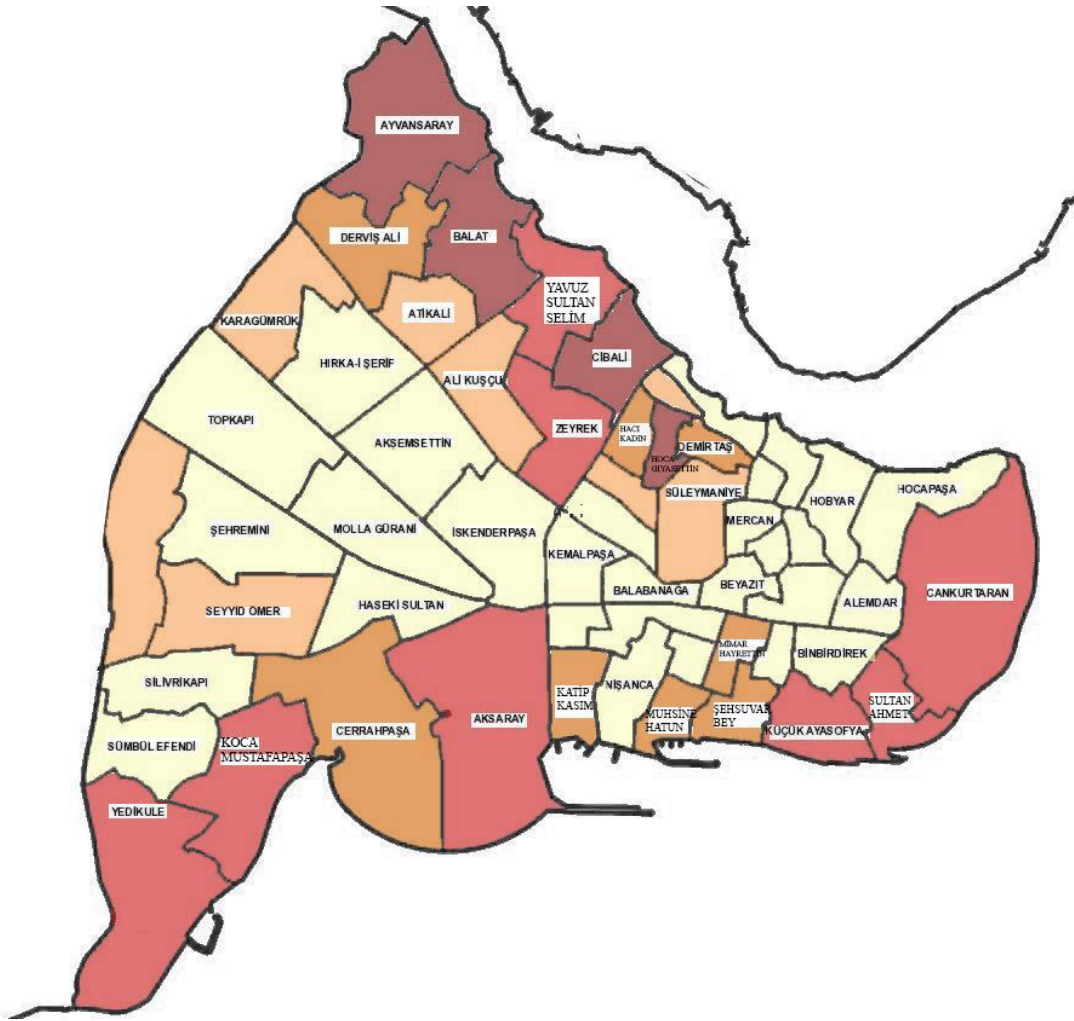
Tablo 3. 5 Fatih ilçesi mahallelere göre korunması gerekli tescilli kültür varlığı sayıları

MAHALLE	TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIĞI		MAHALLE	TESCİLLİ KÜLTÜR VARLIĞI	
Balat	1023	9,5%	Hacı Kadın	146	1,3%
Ayvansaray	770	7,1%	Beyazıt	127	1,2%
Cankurtaran	563	5,2%	Binbirdirek	127	1,2%
Cibali	458	4,2%	Haseki Sultan	126	1,2%
Yavuz Sultan Selim	362	3,3%	Hocapaşa	126	1,2%
Yedikule	356	3,3%	Atikali	122	1,1%
Kocamustafapaşa	344	3,2%	Molla Hüsrev	115	1,1%
Sultan Ahmet	310	2,9%	Sümbül Efendi	111	1,0%
Zeyrek	295	2,7%	Mevlanakapı	106	1,0%
Küçük Ayasofya	290	2,7%	Karagümrük	101	0,9%
Muhsine Hatun	288	2,7%	Tahtakale	98	0,9%
Şehsuvar Bey	278	2,6%	Sarıdemir	97	0,9%
Hoca Gıyasettin	267	2,5%	Topkapı	96	0,9%
Aksaray	265	2,4%	Taya Hatun	89	0,8%
			Yavuzsinan	78	0,7%
Ali Kuşçu	243	2,2%	Nişanca	77	0,7%
Mimar Hayrettin	236	2,2%	Emin Sinan	73	0,7%
Dervişali	235	2,2%	Seyyid Ömer	70	0,6%
Süleymaniye	217	2,0%	Kemal Paşa	68	0,6%
Katip Kasım	216	2,0%	Saraç İshak	66	0,6%
Mercan	206	1,9%	Mimar Kemalettin	60	0,6%
Hobyar	195	1,8%	Sururi	58	0,5%
Cerrahpaşa	177	1,6%	Akşemsettin	57	0,5%
Kalenderhane	173	1,6%	Molla Gürani	52	0,5%
İskenderpaşa	172	1,6%	Silivrikapı	50	0,5%
Molla Ferani	171	1,6%	Balabanağa	48	0,4%
Demirtaş	169	1,6%	Şehremini	45	0,4%
Hırka-İ Şerif	154	1,4%			

Tablo 3. 6 Fatih İlçesi mahallelerinde bulunan metruk durumdaki tescilli kültür varlığı ve toplam nüfus (İMOS, 2023) (TÜİK, 2022)

Mahalle	Metruk Yapı Sayısı		Toplam Kültür Varlığı	Mahalle	Metruk Yapı Sayısı		Toplam Kültür Varlığı
Ayvansaray	88	11,4%	770	Binbirdirek	9	7,1%	127
Balat	82	8,0%	1023	Hobyar	9	4,6%	195
Cibali	74	16,2%	458	Sarıdemir	9	9,3%	97
Hoca Gıyasettin	57	21,3%	267	Haseki Sultan	8	6,3%	126
Sultan Ahmet	50	16,1%	310	Sümbül Efendi	8	7,2%	111
Cankurtaran	48	8,5%	563	Emin Sinan	7	9,6%	73
Yedikule	42	11,8%	356	Beyazıt	6	4,7%	127
Küçük Ayasofya	41	14,1%	290	Nişanca	6	7,8%	77
Yavuz Sultan Selim	37	10,2%	362	Silivrikapı	6	12,0%	50
Zeyrek	33	11,2%	295	Topkapı	6	6,3%	96
Kocamustafapaşa	32	9,3%	344	Akşemsettin	5	8,8%	57
Aksaray	31	11,7%	265	Saraç İshak	5	7,6%	66
Dervişali	29	12,3%	235	Hırka-İ Şerif	4	2,6%	154
Hacı Kadın	26	17,8%	146	İskenderpaşa	4	2,3%	172
Demirtaş	25	14,8%	169	Kalenderhane	4	2,3%	173
Şehsuvar Bey	23	8,3%	278	Sururi	4	6,9%	58
Cerrahpaşa	21	11,9%	177	Taya Hatun	4	4,5%	89
Muhsine Hatun	20	6,9%	288	Alemdar	3	13,6%	22
Katip Kasım	17	7,9%	216	Kemal Paşa	3	4,4%	68
Mimar Hayrettin	15	6,4%	236	Mimar Kemalettin	3	5,0%	60
Süleymaniye	14	6,5%	217	Molla Ferani	3	1,8%	171
Mevlanakapı	13	12,3%	106	Şehremini	2	4,4%	45
Ali Kuşçu	11	4,5%	243	Balabanağa	1	2,1%	48
Atikali	11	9,0%	122	Hocapaşa	1	0,8%	126
Molla Hüsrev	11	9,6%	115	Mercan	1	2,6%	38
Yavuzsinan	11	14,1%	78	Molla Gürani	1	1,9%	52
Karagümrük	10	9,9%	101	Rüstempaşa	1	1,3%	78
Seyyid Ömer	10	14,3%	70	Tahtakale	1	1,0%	98

İlçede yapılan mahallelere göre analizde Ayvansaray, Balat, Cibali ve Hoca Gıyasettin mahallelerinde 100-50 yapı ile metruk durumdaki tescilli yapı sayısının en fazla olduğu tespit edilmiştir. İlçedeki mahallerde tescilli kültür varlıklarından metruk durumda bulunma oranı Ayvansaray’da %11,4, Balat’ta %8, Cibali’de %16 ve Hoca Gıyasettin’de %21’dir. (Tablo 3.6).

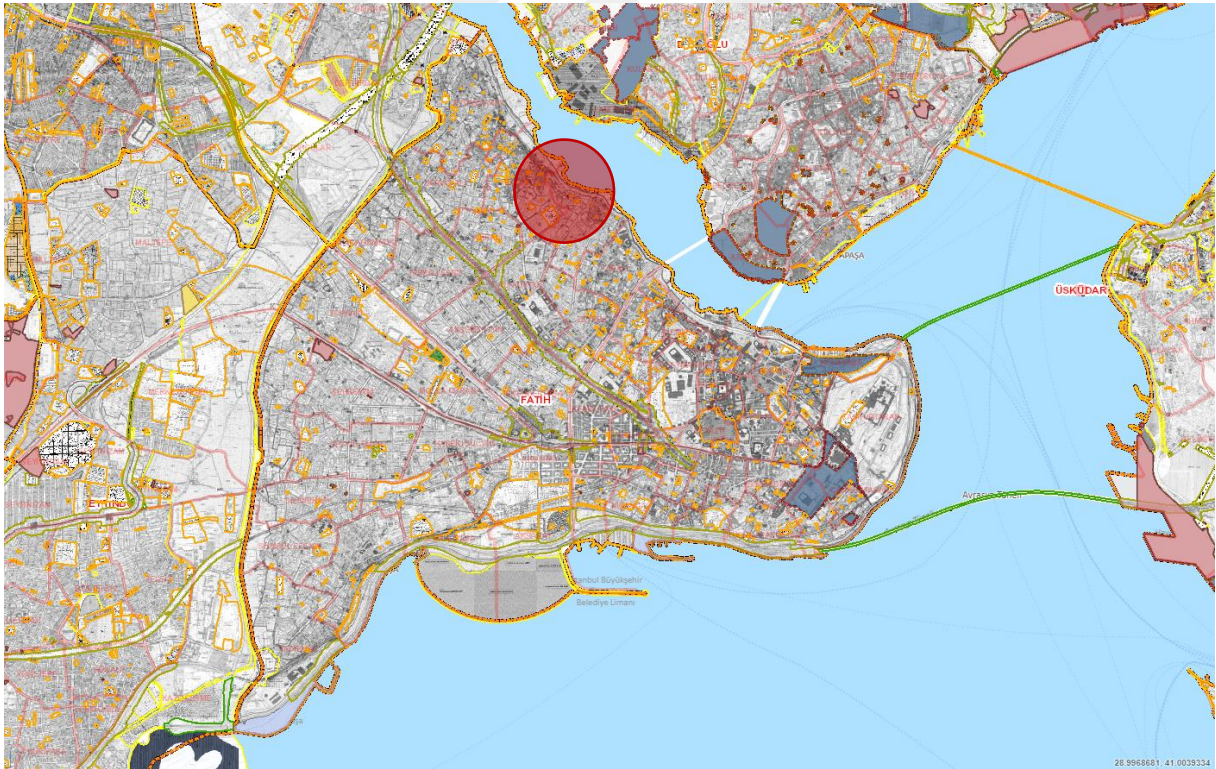
Şekil 3. 12 Fatih ilçesi mahallelerinde bulunan metruk durumdaki tescilli kültür varlığı dağılımı

İlçe genelinde mahallelere göre nüfus sayısı, nüfus yoğunluğu, korunması gerekli tescilli kültür varlığı sayısı, metruk durumdaki tescilli kültür varlığı sayıları verileri incelenmiş ve sonucunda Haliç kıyısında bulunan Ayvansaray, Balat, Yavuz Sultan Selim, Cibali mahallelerinde hem nüfus yoğunluğu hem kültür varlığı sayısı hem de bu yoğunluğa rağmen metruk durumdaki tescilli kültür varlığı sayısının yüksek olduğu görülmüş ve Fener, Balat semtlerinde bulunan metruk durumdaki sivil mimarlık örnekleri üzerinde çalışmanın yürütülmesine karar verilmiştir (Şekil 3.12).

FENER ve BALAT SEMTLERİ METRUK DURUMDAKİ KÜLTÜREL MİRAS YAPILARI

4.1 Fener- Balat Semtlerinin Konumu

Fatih İlçesi'nde bulunan Fener ve Balat semtleri, Haliç'in güneyinde Tarihi Yarımada'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır (Şekil 4.1). Fener ve Balat semtlerinin kuzeybatısında Ayvansaray, güneybatısında Çarşamba, güneyinde ise Cibali ve Ayakapı semtleri bulunmaktadır (Şekil 4.2). Abdülaziz Paşa ve Mürsel Paşa Caddeleri semtleri ulaşımın sağlayan ana aks üzerindedir. Fener ve Balat semtlerini birbirine bağlayan Vodina Caddesi, Fatih ile bağlantısını sağlayan Ayan caddesi ile kesişmektedir (Çelikzincir, 2006). Semtlere ulaşım karayolu, tramvay ve Fener, Balat iskelelerine deniz yolu ile yapılabilir.

Şekil 4. 1 Fener ve Balat semtleri konumu (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Coğrafi Bilgi Sistemi, 2023)

Şekil 4. 2 Fener ve Balat semtleri hava fotoğrafı (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Coğrafi Bilgi Sistemi, 2023)

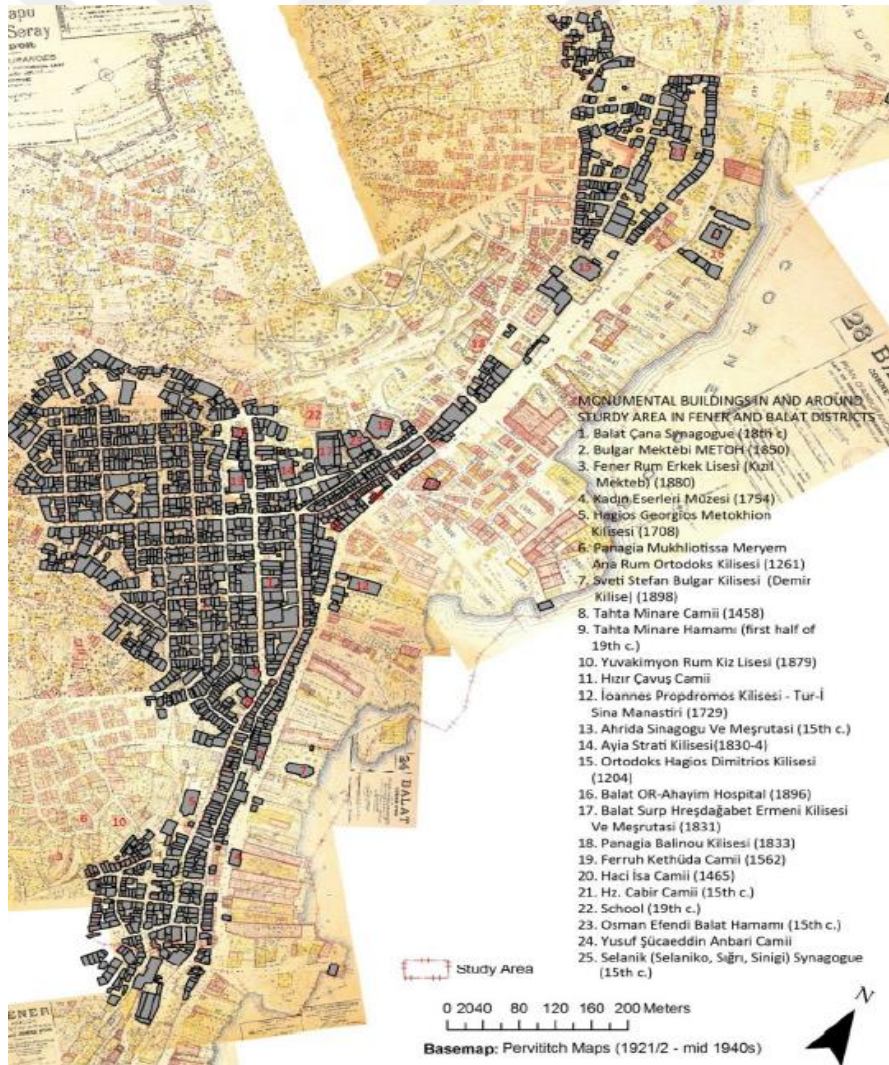
Tarihi yarımada'nın Haliç kıyısında bulunan Fener ve Balat semtleri, yüzyıllar boyunca bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin anıtsal yapılarını ve sivil mimarlık örneklerini barındıran, tarihin izlerini yakından gözlemlenebilecek İstanbul için önemli semtlerdir.

5. yüzyılda Theodosius tarafından inşa ettirilen kara surları, tarihi yarımada'nın sınırlarını belirlemekte ve yaşanan dönem içerisinde kent içerisindeki faaliyetleri, yaşamı kırsal kısımdan ayıran özellikte olup kentin koruma görevini üstlenmektedir. Kara surları içerisinde yer alan Fener ve Balat Semtlerinde de Genç Antik ve Ortaçağ kent dokusunun izleri hala bulunmaktadır (Ahunbay, 2011). Günümüzde sur kalıntıları tarihi yarımada içerisinde ve Fener Balat semtlerinde yıkılmış ve parçalı bir halde mevcut bulunmaktadır.

Fener ve Balat semtlerinde önemli 12. Yüzyıldan günümüze ulaşmış farklı dönemlerde inşa edilen anıtsal bulunmaktadır. Bunlar; Hagios Georgios Metokhion Kilisesi (1132), Ortodoks Hagios Dimitrios Kilisesi (1204), Panagia Mukhliotissa Meryem Ana Rum Ortodoks Kilisesi

(1261), Tahta Minare Camii (1458), Hacı İsa Camii (1465), Ahrıda Sinagogu (15. yy.), Osman Efendi Balat Hamamı (15. yy.), Ferruh Kethüda Camii (1562), İoannes Propdromos Kilisesi - Tur-i Sina Manastırı (1729), Kadınlar Kütüphanesi -Kadın Eserleri Müzesi (1754), Balat Çana Sinagogu (18. yy), Ayia Strati Kilisesi (1830), Balat Surp Hreşdağabet Ermeni Kilisesi (1831), Panagia Balinou Kilisesi (1833), Tahta Minare Hamamı (19. yy), Yuvakimyon Rum Kız Lisesi (1879), Fener Rum Erkek Lisesi (1880), Balat Or-Ahayım Hastanesi (1896), Sveti Stefan Bulgar Kilisesi -Demir Kilise (1898) (Dinler, 2013).

Semtlerde anıtsal mimari eserlerin yanında özgün sivil mimarlık örneklerini de fazla sayıda bulunmaktadır (Şekil 4.3). Her biri özgün ve tarihi değere sahip sivil mimarlık örnekleri 19. ve 20. yüzyılda meydana gelen yangınlardan dolayı kaybolan yapılar bir müdahaleyle yapım sistemi değişikliği ile kagire dönüştürülmüş ve bu sayede günümüzde çok sayıda değerli sivil mimarlık örneği ulaşmıştır (Dinler, 2013).

Şekil 4. 3 Fener ve Balat semtlerinde yer alan anıtsal eserler (Dinler, 2013).

4.2 Fener ve Balat Semtleri Tarihsel Gelişimi

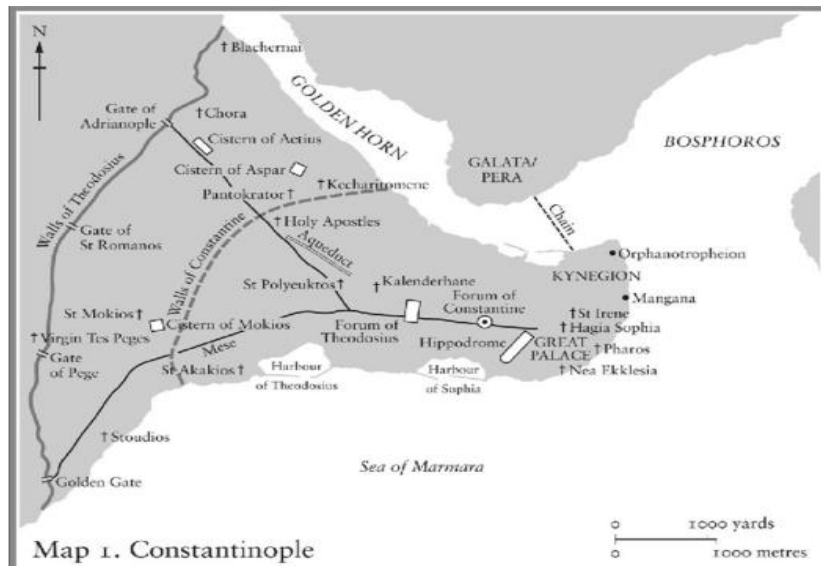
Tarih Öncesi Dönem

Fener ve balat semtlerini içerisinde barındıran Haliç kıyılarında, taşmalar ve erozyon sonucu kil balçık ve toprakla dolması ve yoğun yerleşimin katmanlar üzerine yapılması nedeniyle tarih öncesi döneme ait bir bulguya rastlanmamıştır. Bugün eldeki verilere göre Genç Kalkolitik Çağ'dan (MÖ 4500-3500) beri var olduğu görülmektedir (Dönmez, 2004).

Bizans Dönemi

İstanbul'un ilk adı olan Bizans, MÖ 660 yıllarında İstanbul'a yerleşim kuran Megaralıları tarafından verilmiş, yerleştikten sonra kente inşa ettikleri surlar ve yapılarla kenti koruyup geliştirmişlerdir (Dirimtekin,1956).

MS 314 tarihinde Roma İmparatorluğu'nun başkentini coğrafi konumu açısından çok önemli olan Bizans'a taşımıştır. Bugün tarihi yarımadanın yer aldığı alanda Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. Surların izlerinin sınırlarını oluşturduğu kent, Haliç kıyılarında yerleşim bölgeleri yüksek tepelerde ise dini ve anıtsal yapılar inşa edilerek yerleşmiştir (Şekil 4.4). Kentin yönetim merkezi Sarayburnu'nun güneyinde konumlandırılmış Büyük Saray'da bulunmaktaydı (Yılmaz, 2008), Yeni başkent Konstantinopolis yoğun yapılaşma ile yerleşim merkezi, önemli deniz ve kara ticareti yollarında bulunması nedeniyle ticaret merkezi olmuştur (Dinler, 2013).

Şekil 4. 4 Konstantinopolis haritası (Crowley, 2006)

Günümüzdek, Ayvansaray semtine kadar inşası tamamlanan surların içerisinde kalan alanda yoğun yerleşim bulunmaktadır. Haliç kıyılarından Palati ve Phanarion kapılarından Fener ve Balat semtlerine giriş yapılmaktadır (Şekil 4.5).

Şekil 4. 5 Phanarion Bölgesi (Dirimtekin, 1956)

Eski bir Musevi yerleşimi olan Balat, Bizans döneminde inşa edilmiş sinagoglar ve Karagümrük Balat arasındaki manastırlarla önemli bir dini bölgedir. Uzun süre bu alanda yaşamış kullanıcılar savaşlar sonucu çıkarılan yangınlar sonrasında evlerini kaybederek Adalar ve Anadolu yakasına göç etmişlerdir (Engin, 1997).

Nüfusunun farklı millet ve kültürlerden oluşan semt, ticaret yolları üzerinde bulunması sebebi ile, Hristiyan Musevi ve Bizanslılar dışında Venedik, Ceneviz ve Amalfi'den yerleşmiş çok sayıda kişi bulunmaktaydı. Deniz ticaretinin önemli etkisiyle Haliç kıyılarına yerleşip evler inşa eden tüccarlar önemli ticaret ve yerleşimin bir arada olduğu önemli bir merkez oluşturmuşlardır (Çelikzincir, 2006).

İstanbul'un Fethi Sonrası

1453 yılında gerçekleştirilen İstanbul'un Fethi ile Bizans İmparatorluğu yıkılmış ve yeni bir dönem başlamıştır. İstanbul'un artık Osmanlı Devleti'nin elinde olması ile değiştirilen vakıf sistemi ile kent kamu binaları, külliye ve dini yapılarla değiştirilmeye başlanmıştır (Şekil 4.6) .

Fetih sonrası uygulanan iskan politikası ile kente getirilen insanlar Haliç kıyılarına yerleştirilmiştir. Deniz ticaretinin yeni hakimi olan Osmanlı Haliç kıyılarına iskeleler ve rıhtımlar inşa etmiştir. Balat ve Fener semtlerinin ticari ve yaşam merkezi olması Osmanlı İmparatorluğu döneminde de bozulmadan devam etmiştir (Köseoğlu, 2010).

Şekil 4. 6 Braun ve Hogenberg'in Tarihi Yarımada haritası (Yetişkin Kubilay, 2010).

İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin başkenti olması ile birlikte inşa edilen yapılarda kullanılan mimari üslup büyük değişikliğe uğramıştır. İnşa edilen yapılarda Bizans'tan kalma yapılaşma değiştirilmek istenerek dini yapılar üzerinde yoğunlaşıp önemli mimar eserler ortaya çıkarılmıştır. Diğer fonksiyonlarda da yaşanan mimari üslup değişiklikleri Fener ve Balat Semtlerinde değişen kullanıcılarla birlikte yeni sivil mimarlık örneklerinde görülmüştür.

Bizanslı aristokratların yerleşimi olan Fener ve Balat semtlerinin terki ile Osmanlı Devleti'nin kentin eski kullanıcılarını oldukları yere geri gelmesini amaçlayan politikası ve kente yerleşiminde farklı etnik grupları farklı bölgelere yer seçimi hedefi Fener semtini Rum'ların Balat semti de Yahudi'lerin bölgesi haline getirmiştir. Fener semtinin Rum'ların yerleşimi olmasının nedeni Patrikhane ve Kadınlar Manastırı'nın Fener'e taşınarak burada ibadetin rahatça yerine getirilmesini Rum toplumu için semtin önem kazanması ile gerçekleşmiştir (Sezer & Özyalçiner, 2010).

Farklı devletlerden İstanbul'a göç eden Yahudiler Osmanlı Devleti tarafından Fener semtine yerleştirilmiş ve burada sinagoglar inşa etmişlerdir. Göçler ve diğer semtlerden meydana gelen

yangınlar sonucu yer değiştiren Yahudilerin yeni yerleşim yeri olan Fener semti İstanbul'daki Yahudi cemaatinin merkezi haline gelmiştir (Akın,1994)

Yerleşim kurulan, yaşam ve ticaret merkezi olan Fener ve Balat'ta yoğun yapılaşma büyük çoğunlukta ahşap karkas sistem üzerine yapılmaktaydı. Semtlerin dokusunu belirleyen bu ahşap yapılar sürekli meydana gelen yangınlar sonucunda mahallelerin yok olmasına sebep olmuştur. Bir doğal afet olan depremler de Osmanlı Dönemi'nde 1659,1719,1754,1863 ve 1894 yılları arasında meydana gelmiş ve yapıların yok olmasına neden olmuştur (Güçhan & Kurul, 2009).

Tanzimat Fermanı'ndan Cumhuriyete

Batılılaşma hareketleri sonucunda 3 Kasım 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı kentsel ve yapı ölçeğinde değişimlere neden olmuştur. Kentsel bir çekim noktası haline gelen Galata ve Beyoğlu yeni yapılaşma ve değişen kullanıcıları ile birlikte kentsel alanın dokusunda değişimler yaşanmıştır. Tarihi Yarımada da ise gerçekleşen yangınlar sonucu yok olan yapılar ve kent dokusu yeniden planlamaya başlanmıştır (Çelik, 1986).

Batıya duyulan hayranlığın bir sonucu olarak Paris, Viyana, Londra gibi kentlerin ızgara plan şemaları yeniden inşa edilerek oluşturulacak kent dokularında uygulanmaya başlamıştır. Kent planında yapılan bu değişikliklerin yanı sıra yapım sistemleri de yangınları engelleyecek ve daha az hasar almasını sağlayacak kagir binaların inşasına yönelinmiştir. Yeni kent dokusunun planlaması Helmunt von Moltke tarafından yapılmıştır (Şekil 4.7). Moltke tarafından oluşturulan planda büyük geniş caddeler, ızgara planlı mahalleler bulunmaktaydı fakat bu planlama uygulamaya geçirilmemiştir (Çelik,1986) .

Şekil 4. 7 Helmuth von Moltke'nin İstanbul haritası (Dinler, 2013)

1848 yılında başlayan kent planlama hareketleri 1858,1863,1875 ve 1882 tarihinde yapılan yeni düzenlemelerde devam etmiştir. Bu tarihlerde yapılan planlamaların ortak hedefleri, sokak-cadde ve ana cadde ayrımının yapılabilmesi, yangın sonrası tahribata uğramış yapı ve alanların düzenlenmesi veya yeniden inşa edilmesi ve yangınlara önlem alınması konuları olmuştur. Yangınlar karşısında iki farklı politika yürütüldüğü görülmüştür. Eğer yanan alanda önemli anıtsal bir yapı varsa ve büyük bir alanı etki edecek düzeyde meydana geldiyse alanı yenileme projesi uygulanmış, küçük ölçekli yangınlarda ise yapı ve mahalleye noktasal müdahalelerde bulunulmuştur (Çelik,1986). Kent dokusunu düzenlemek ve yangınları engellemek amaçlı yapılan planlarda Fener ve Balat semtlerinde ızgara planının uygulandığı ve yapıların çok büyük bir kısmının kagir yapım sistemiyle inşa edildiği görülmüştür (Şekil 4.8) (Çelik,1986).

Şekil 4. 8 Fener ve Balat semtleri ızgara plan dokuları (Dinler, 2013)

Fener ve Balat Semtleri sahip olduğu önemli mimari eserlere rağmen 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar kirli ve bakımsız bir yerleşim olmasından dolayı çekici bir yerleşim yeri olmaktan çok uzaktı. Semtlerin kanalizasyonları toplanıp Fener ve Balat'tan denize boşaltılmaktaydı. Aşırı kirlilik nedeni ile Haliç'in dibi çökelti halinde kapanmış ve pis bir kokuya neden olmuştu. 17. yüzyıldaki çekiciliğini kaybeden Haliç kıyılarıda bulunan bu semtler deprem, sürekli geçirilen yangınlar, Pera, Galata semtlerinin popülerliğinin artması ve Haliç ve çevresinde artan sanayi yapıları ile sanayi alanına dönüşüm ile birlikte yaşam ve ticaret merkezi olma özelliğini kaybetmiştir. Kentin önemli ailelerinin yaşadığı semtlerin çekiciliğini kaybetmesiyle birlikte kullanıcıları tarafından terk edilmeye başlamış semtler çöküntü alanı haline gelmiştir (Akın,1994).

1923 Sonrası Sanayi Bölgesi Oluşumu

20.yüzyılın başında savaş, göç ve afetlerle mücadele eden İstanbul 1923 yılında Cumhuriyetin İlan edilmesi ile zor zamanları atlatıp toparlanma çalışmalarına başlamıştır. 1930 yılında kenti planlama çalışmalarına başlanması ile kentin rehabilitasyonu ve yenilenmesi hedeflenmiştir. Henri Proust'un 1936 yılında hazırladığı kent planına göre kentsel yenileme projeleri oluşturulmuş, alanların işlevlerinde değişikliklere gidilmiştir. Haliç kıyılarında 19.yüzyıl sonrası başlayan sanayi alanlarının oluşumu Proust planı ile tamamen sanayinin bu kıyılara yerleşimini kesinleştirmiştir. Fener ve Balat kıyıları sanayi yapıları ve azınlıkların terk ettiği evlere kırsal kesimden göç ederek gelen kullanıcıların yerleşimiyle tamamen değişmeye başlamıştır.

Semtlerin çekiciliğini kaybetmesi ile Rumlar tarafından Balat'ın terk edilmeye başlaması, İsrail devletinin kurulması ile Fener'in Yahudiler tarafından terki üzerine 6-7 Eylül 1955'te yaşanan azınlıklara yönelik linç hareketi ile birlikte Fener ve Balat semtleri azınlıklar tarafından tamamen terk edilmiştir. Terk edilen konutlara iş olanakları nedeniyle İstanbul'a göç edenler, ticaret ve yaşam merkezine yakınlık ve ucuz kiralar nedeniyle yerleşmeye başlamıştır (Akın,1994).

Yine aynı dönemde yapım sisteminde betonarmenin kullanılmaya başlanması ile birlikte ahşap yapılar yangın tehlikesi ve bakımsızlıklarından dolayı terk edilmiş, satılmış ya da düşük gelir gruplarına kiralanmaya başlanmıştır. Değişen kullanıcı profili, sanayi bölgesi haline gelişi, kıyıda inşa edilen fabrika depo ve atölyelerle tamamen çekiciliğini kaybeden ve köhnemiş bir hale gelen Fener Balat Semtleri çevre kirliliği ve kötü yaşam koşulları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.

1950'lerde Adnan Menderes yönetiminde gerçekleştirilen trafik problemini çözmeyi, kenti güzelleştirmeyi ve kültür varlıklarının restorasyonunu tamamlamayı hedefleyen proje ile Tarihi Yarımada'da Vatan ve Millet Caddelerinin açılması, Ordu Caddesi ve Fevzipaşa Caddelerinin yenilenmesi, Karaköy, Beyazıt, Eminönü, Aksaray, meydanlarının genişletilmesi, ve 7000 sivil mimarlık örneğinin kaybı ile sonuçlanmıştır (Tekeli,1991).

1980'li yıllara gelindiğinde kontrolsüz bir şekilde artan İstanbul nüfusu ihtiyaçlara cevap veremeyecek düzeye geldiği görülmüştür. Sanayi alanı haline gelen Haliç kıyılarındaki kirlilik ve kötü yaşam koşulları gözle görünür hale gelmiş ve müdahale edilmesi gerekliliği anlaşılmıştır. 1980 yılında hazırlanan 1/50.000 Ölçekli Plan ile Haliç kıyıları öncelikli planlanması gereken alan olarak belirlenmiştir. 1984 yılında endüstriyel alanların temizlenmesi

ve yıkımı, tarihi çevrelerin düzenlenmesi ve büyük ölçekli projelerin hayata geçirilmesini içeren uygulamalar süreci başlamıştır. 1985 yılında Haliç kıyılarındaki tüm sanayi yapılarının taşınması ve terk edilmiş sanayi yapılarında yıkılarak park fonksiyonunun verilerek kamu hizmetine açılması uygulamaya geçirilmiştir

1995 yılında Tarihi Yarımada'nın tamamının sit alanı ilan edilmesi ile kaçak yapıların inşaatını azaltmak, izinsiz inşai faaliyetleri engelleyebilmek ve korunması gerekli tescilli kültür varlıkları çevresindeki yeni yapıları tarihi dokuya uygun şartlar altında yapılaşmasını sağlayabilmek hedeflenmiştir (Örnek Özden, 2006). Tarihi, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilen Tarihi Yarımada'da yapılacak tüm imar uygulamaları için 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve ilgili mevzuatın hükümleri ve Koruma Amaçlı İmar Planı göre değerlendirilmeye başlamıştır. Bu uygulamaların doğru bir şekilde yapılabilirdiği alanlarda yeni yapılaşma ve dolayısıyla alana yatırım azalmıştır. Bu durum yapının ekonomik olarak çekiciliğini azalttığı için var olan yapılarında bakımsız bırakılmasına ve gün geçtikçe metruk duruma gelmesindeki nedenlerden biridir (Şişmanyazıcı, 2009).

1950 ve 1980 sonrasında bir göç dalgası da Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz'den 1990'lı yıllarda meydana gelmiş ve Fener Balat Semtlerine bir çok kişi yerleşmiştir (Balat ve Fener Semtleri Rehabilitasyonu Raporu, 1998).

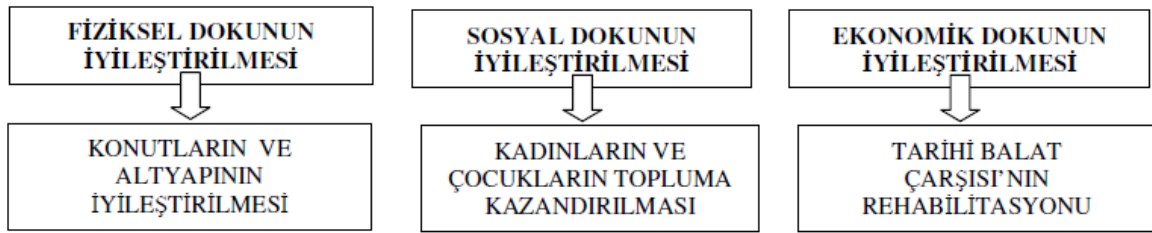
Fener ve Balat semtleri tarihi süreci incelendiğinde gerçekleşen farklı olaylar ve uygulanan politikalar sonucunda bir zamanlar en gözde semtlerden olma özelliğini yıllar içerisinde yitirmiş, fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak yıpranmıştır. Afetler, göç, azınlık sorunları, sanayileşme ve sonrasında sanayisizleştirme sonucunda değişen kullanıcı profili düşük gelir gruplarının yaşadığı bir alan olmasına neden olmuştur. Düşük gelir grubunun yaşam alanı haline gelen alan yaşam alanlarına ve tarihi çevre dokusuna yaptıkları ve yatırımcıların da yapacakları yatırımları azaltmış, sit alanına girmesi ile birlikte de yapılaşmada yaşanan yasal sorunlar nedeniyle semtlerin gelişimini durdurmuştur. Bu duraklama ve eskime sonucunda alanda yenileme projeleri ile yeniden canlandırılması sağlanmaya çalışıldığı görülmüştür (Şişmanyazıcı,2009).

4.3 1998 Tarihli Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi

1996 yılında düzenlenen Habitat II Konferansı sonrasında Fener ve Balat Semtlerini UNESCO ve Avrupa Birliği desteği ile rehabilite etmeye yönelik bir proje fikri ortaya çıkmıştır. Fener ve Balat'ta yaşanan çöküntünün durdurulması ve semtlerin fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik

Projenin Amaç ve Hedefleri

Fener Balat Rehabilitasyon projesinde ana amaç semtlerde yaşanan eskime kaynaklı fiziksel ve sosyo ekonomik yıpranmayı durdurmak ve semtleri yeniden yaşam merkezi haline getirmektir. Projenin dört farklı hedefi bulunmaktadır (Şekil 4.11). Bunlardan birincisi korunması gerekli tescilli kültür varlıklarından olan konutların bakım onarım ve restorasyon müdahaleleri ile iyileştirmek, ikincisi altyapı iyileştirilmeleri yaparak semtin kullanıcılarının yaşam standartlarını yükseltmek, üçüncüsü toplumsal eğitim tesisleri oluşturularak genç ve kadın nüfusun eğitimi ile istihdam sağlamak ve son hedefi ise semtlerdeki ekonomik faaliyetleri yeniden hayata geçirmek için Balat Çarşısı'nın canlandırılmasıdır (Balat- Fener Semtleri Rehabilitasyon Raporu, 1998). Proje yalnızca yapı ölçeğinde fiziksel uygulamalara yenilemeyi değil, fiziksel, sosyal ve ekonomik yapıda rehabilitasyonun kent ölçeğinde sağlanmasını amaçlamaktadır.

Şekil 4. 11 Fener Balat Rehabilitasyon Projesinin amaçları (Şişmanyazıcı, 2009)

Proje uygulamasının sonucunda alanda oluşan değer artışı sonucu kullanıcıların yerinden edilmemesi, mevcut mülk sahipleri ve kiracıların yaşamına devam edebilmesi için proje kapsamına alınacak konutlarda 5 yıl süre ile satılmaması ve enflasyon üzerinde kira artışı yapılmaması şartları getirilmiştir (Şişmanyazıcı, 2009).

Şekil 4. 12 1998 Tarihli Fener Balat Rehabilitasyon Projesi rehabilite edilmesi planlanan yapılar (Balat- Fener Semtleri Rehabilitasyon Raporu, 1998).

Projenin Aktörleri ve Finansmanı

Rehabilitasyon projesini Avrupa Birliği Komisyonu ve Fatih Belediyesi ortak olarak yürütmüştür. UNESCO projenin fikir ve alan çalışmasında yer alırken, Fatih Belediyesi projenin hazırlık aşamasından son teslimine kadar her alanında rol almış, Avrupa Birliği Komisyonu ise projenin hazırlanması, finans çalışmaları ve desteği aşamasında rol almıştır (Şekil 4.13).

Şekil 4. 13 Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi aktörleri (Şişmanyazıcı, 2009)

IFEA (Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü) projenin Fransa ayağındaki koordinasyonu sağlayıp, uzmanlık desteği sağlamakla, Hazine Müsteşarlığı Avrupa Biliği ve Fatih Belediyesi arasındaki finans anlaşmalarını düzenlemekle, teknik destek ekibi yapılan uygulamalarda uzman ekip sağlamak uygulamaları yürütmekle, Koruma Kurulu projenin onay ve uygulamaların denetlenmesi işleriyle, yüklenici firmalar ise proje uygulamaları gerçekleştirmekle sorumlu olmuşlardır. Semtlerin kullanıcıları da sürece dahil edilerek projenin üretim ve karar aşamalarında görev almıştır. Restorasyon ve onarım için binaların seçiminden önce mülk sahipleri ile restorasyon niyet formu doldurma çalışması yapılarak binaların ne tür onarıma ihtiyaca oldukları ve projeye katılım istekleri öğrenilmeye çalışılmıştır (Balat- Fener Semtleri Rehabilitasyon Raporu, 1998).

Fener ve Balat Semtlerinin durumunu incelemek ve ihtiyaçlarını belirlemek amaç ile yapılan fizibilite çalışmasında yapıların fiziksel durumları, yapılması gereken müdahale yöntemleri, binaların yapım sistemleri, konutlarda konforu etkileyen faktörler, yapıların fonksiyonları, altyapı yetersizlikleri, kullanıcıların sosyo-ekonomik durumu, demografik özellikleri ve ihtiyaçları değerlendirilmiştir (Balat- Fener Semtleri Rehabilitasyon Raporu, 1998).

Bu değerlendirme sonucunda barınma koşullarının, eğitim imkanlarının, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, işsizlik oranının fazla olması, proje alanında kamusal alanın yetersizliği gözler önüne serilmiştir (Dinler, 2013)

Projenin finans modelinde Fatih Belediyesi Altyapı çalışmalarının giderlerini üstlenirken, Avrupa Birliği Komisyonu uygulama, işletme giderleri ve çalışan personelin maliyetini üstlenmiştir. Projenin mali kaynağının üçte biri Avrupa Birliği tarafından, geri kalan üçte ikilik

kısmı ise TOKİ, Fatih Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanması planlanmıştır.

Rehabilitasyon Projesi Uygulamaları

Proje kapsamında müdahale edilecek yapılar gerekliliklere göre hafif, orta ve ağır rehabilitasyon olarak sınıflandırılmıştır. Hafif ve orta rehabilitasyon gereken yapılarda gerekli bakım onarım çalışmaları, ağır rehabilitasyon gereken yapılarda ise restorasyon uygulamaları yapılması planlanmıştır. Bu kapsama uyan ve mülk sahipleri ile anlaşılan 225 yapı proje kapsamına alınmıştır. Dört yıllık proje süresi içerisinde seçilen yapılarda rehabilitasyon çalışmaları tamamlanması hedeflenmiştir.

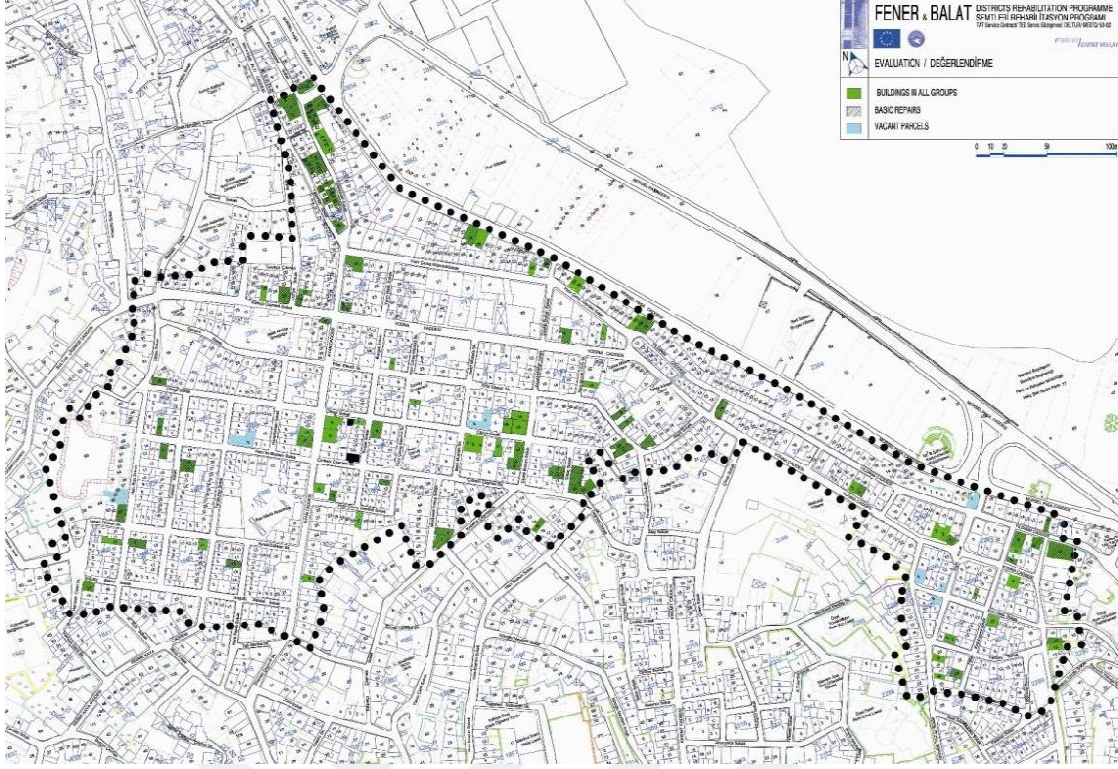
Sosyo- Ekonomik rehabilitasyonun da gerçekleştirilebilmesi için mesleki eğitim veren atölyelerin ve enstitünün restore edilen binalardan birine kurularak istihdam sağlanmaya yönelik eğitimin verilmesi, semt sakinlerinin yararlanabileceği sağlık merkezi ve anne çocuk evleri kurulması, unutulmuş zanaatların yeniden canlandırılması için zanaatkar evinin kurulması ve balat çarşısının yenilenmesi planlanmıştır (Balat- Fener Semtleri Rehabilitasyon Raporu, 1998).

4.4 2003 Tarihli Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi

1998 yılında hazırlanan rehabilitasyon projesi kaynak sağlanamaması nedeniyle planlanan tarihte uygulamaya geçirilememiş ve askıya alınmıştır. 2000 yılında Avrupa Birliği, Fatih Belediyesi ve Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan anlaşma ile Avrupa Birliği %80, Kültür Bakanlığının ise %20'sinin karşılanması ile uygulanmasına karar verilmiştir. 2002 yılında Avrupa Birliği'nin projenin uygulanması için 7 milyon euronun tamamını hibe etmesi ile 2003 yılında proje uygulanmaya başlanmıştır (Zeybekoğlu Sadrı, 2008).

Projenin Amaç ve Hedefleri

2002 tarihli yeni rehabilitasyon projesinin temel hedefi belirlenen 200 yapının iyileştirilmesi için ihtiyaç duyulan uygulamaların tamamlanması, semt sakinleri kadın ve çocuklar için eğitim ve sosyal hizmet verecek sosyal merkezin kurulması, katı atık yönetim merkezi kurulması ve Balat Çarşısı'nın yeniden canlandırılması olarak belirlenmiştir (Şekil 4.14) (Zeybekoğlu Sadrı, 2008).

Şekil 4. 14 2003 Tarihli Fener Balat Rehabilitasyon Projesi iyileştirilmesi planlanan yapılar (FBSRP TDE arşivi, 2007).

1988 yılında planlanan proje ile hedefleri karşılaştırıldığında sosyal ve ekonomik iyileştirme açısından eksik kaldığı görülmüştür. Semt kullanıcılarına eğitim ve istihdam sağlayacak birimlerin ve zanaatın yeniden canlandırmasını sağlayacak atölyelerin eksikliği projeden okunabilmektedir.

Projenin Aktörleri ve Finansmanı

Avrupa Birliği ve Fatih Belediyesinin ortaklaşa yürüttüğü projede Barselona Belediyesi'nin yapım şirketi FOMENT Ciutat Vella SA, Frana ve İngiltere'de bulunan danışmanlık şirketleri ve Kadın Emegini Değerlendirme vakfı rol oynamaktadır. 1998 yılındaki projede semt sakinlerinin katılımını sağlayacak kooperatif kuruluşları proje aktörleri arasında yer alırken 2002 yılındaki projede bu birimlerin katkısının planlanmaması alandaki kullanıcıların söz sahibi olmasındaki eksikliği göstermektedir (Fener-Balat Kültür ve Güzelleştirme Derneği, 2005).

“06.01.2003 tarihinden itibaren uygulamaya başlanan ve dört yıl sürecek olan program için Avrupa Komisyonu 7.000.000€ hibe etmiştir. Bu kaynağın kullanımında restorasyona 3.850.000€, sosyal merkeze 1.000.000€, Balat Çarşısı'nın ıslahına 150.000 €, katı atık

yönetimine 100.000€ ve teknik destek ekibine 1.900.000€ ayrılması kararlaştırılmıştır” (Fener-Balat Kültür ve Güzelleştirme Derneği, 2005).

Rehabilitasyon Projesi Uygulamaları

Projenin hazırlandığı yıllarda Fener- Balat Semtlerinde seçilen proje alanında 1401 adet parselin 750’sinde korunması gerekli tescilli kültü varlığı bulunmaktadır. Fizibilite çalışmalarında konum özellikleri, mimari ve tarihi değeri, onarıma ihtiyaç durumu, kullandaki fonksiyon değişikliği ihtimali, komşu parseldeki yapılarla ilişkisi ve mülkiyet durumu kriterleri sonucu seçilen 200 yapının basit bakım onarım ve restorasyonuna karar verilmiştir (Altınsay & Ünlü, 2003).

Yapıların seçimindeki en önemli ve zorlayıcı kriter mülkiyet durumu ile ilgili olmuştur. Çok hisseli mülkiyet durumunda olan yapıların tüm paydaşların onayının alınması başılamamıştır. Bu nedenle tek hisseli mülkiyet durumundaki yapılar seçilmiştir. Bu yapılar arasından da proje uygulanacağını duyulduğu 1997 yılından sonra spekülasyonlar sonucu değeri artışı olacağı düşünüldüğünden mülk sahibi değışmiş yapılar elenmiştir. Seçilen ve projeye dahil edilen yapıların mülk sahipleri ile Fatih Belediyesi arasında restorasyonu tamamlandıktan sonraki 5 yıl içerisinde satış yapmamak ve enflasyon oranı üzerinde kira artışı yapılmaması üzerine protokol imzalanmıştır

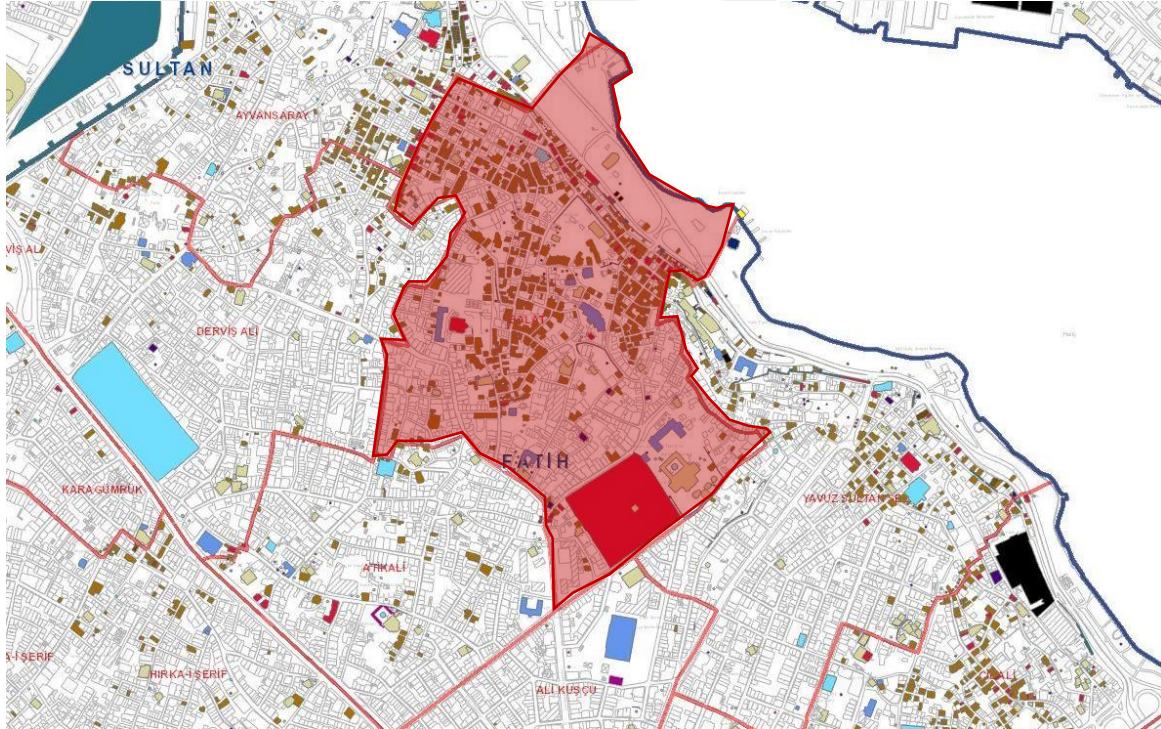
Projenin 3 etap halinde tamamlanması planlanmıştır. Birinci etapta basit onarım gerektiren yapıların uygulamalarının tamamlanmasını içerirken ikinci ve üçüncü etapta kapsamlı restorasyon işlerinin yapılmasını içermektedir. Rehabilitasyon projesi kapsamında yapılacak uygulamalarda çalışacak ustaların semt sakinlerinden seçilmesi de projenin istihdama ve halkın katılımına yönelik bir hedefidir ve gerçekleştirilebilmiştir. Yapılması planlanan sosyal merkez binası içerisinde farklı işlevleri tek yapıya sığdıramadığı için eğitim, sağlık, kadın çocuk işlevleri ayrılarak farklı yapılarda sivil toplum örgütlerinin katkılarıyla hayata geçirilmiştir (Altınsay & Ünlü, 2003).

Fener- Balat Rehabilitasyon Projesi uygulamaları tamamlandığında birinci etapta 22 konutun basit bakım onarım işlerinin, ikinci etapta 24 konutun ve 28 dükkanın basit bakım onarım işlerinin 13 konutun, 5 dükkanın, 2 adet sosyal merkez olması planlanan yapının kapsamlı restorasyon işlerinin, son etapta ise 7 konutun basit bakım onarım işlerinin 14 konutun ise kapsamlı onarımının gerçekleştirildiği görülmüştür. Basit bakım onarım ve kapsamlı onarım işlerinin yapılması planlanan 200 yapıdan kurumsal yönetimdeki anlaşmazlıklar, destek

yetersizliği, mülk sahipleri ile anlaşıl原因aması ve yasal sorunlar gibi nedenlerden dolayı 121 tanesinde uygulamalar tamamlanabilmiştir (Mutcalı, 2022).

4.5 Fener ve Balat Semtleri Metruk Yapı Envanteri

İstanbul İli ve Fatih İlçesi Metruk Yapı Envanteri bölümlerinde açıklandığı üzere; 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmiş İstanbul Tarihi Alanlarını sınırları içerisinde barındıran, 1995 yılından beri tamamı Tarihi, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı olarak ilan edilmiş, 111151 korunması gerekli tescilli kültür varlığı ile İstanbul'da bulunan tescilli kültür varlıklarının %35'ini içerisinde bulunduran Fatih İlçesi'nin mahalleler özelinde nüfus ve yapı yoğunluğu en yoğun, kültür varlığı sayısı en fazla, geçmiş yıllarda korunması ve yeniden canlandırılması için projeler hazırlanmış ve uygulanmış Fener ve Balat Semtleri çalışma alanı olarak belirlenmiştir (Şekil 4.15).

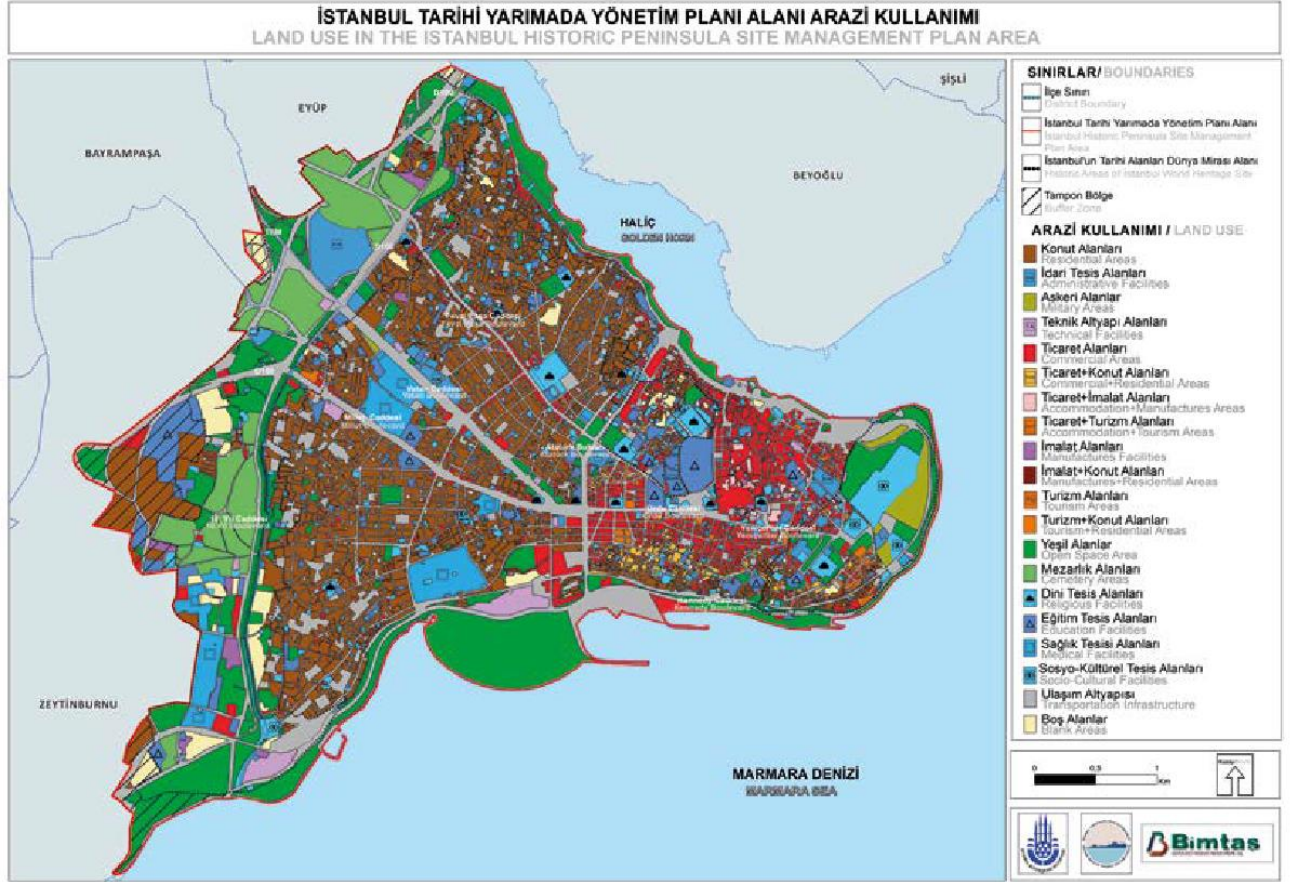

Şekil 4. 15 Fener ve Balat semtleri korunması gerekli tescilli kültür varlıkları haritası

(<https://cbs.ibb.gov.tr/Map#>)

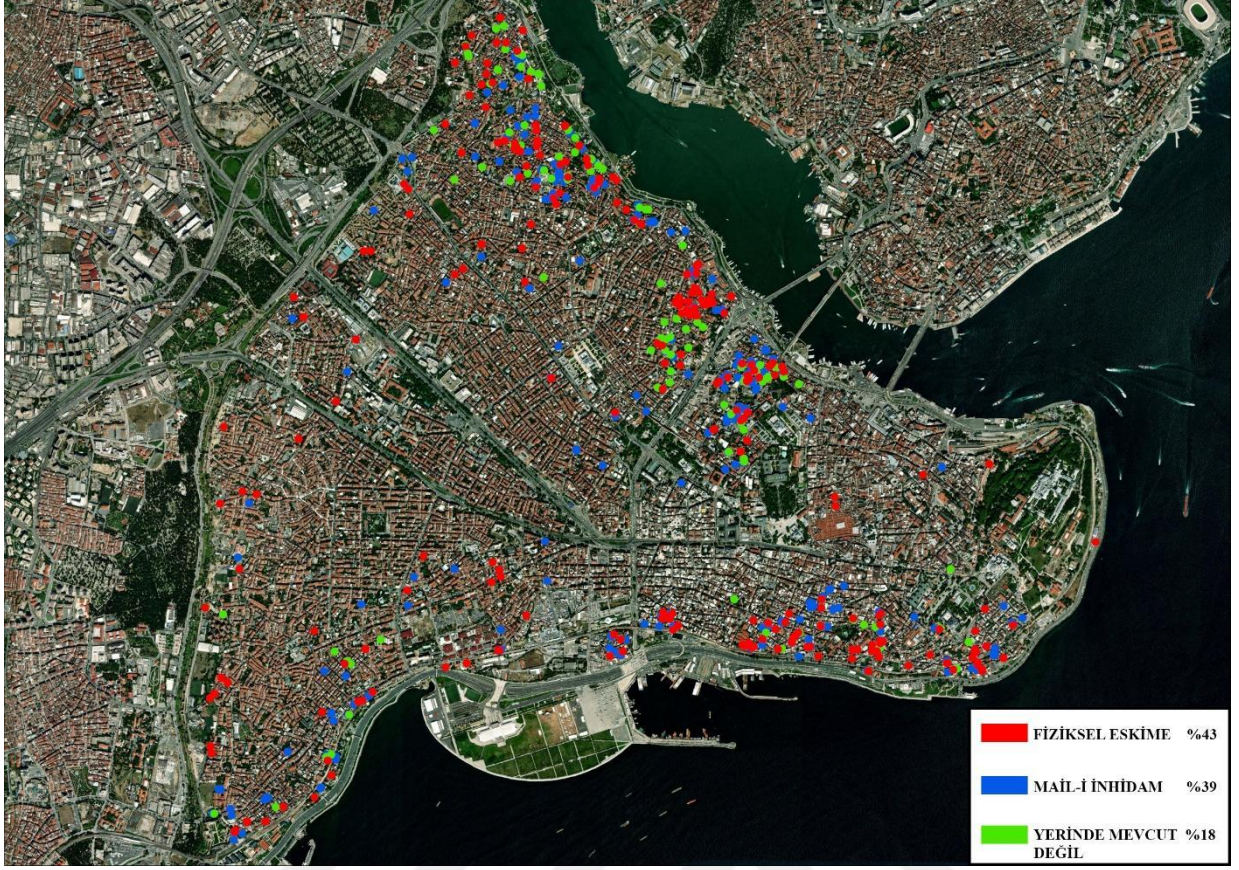
İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı Arazi Kullanımı Planı incelendiğinde Tarihi Yarımada'nın fonksiyonel dağılımının %29'unun ulaşım alanları, %22'sinin konut alanları, %21'inin ise yeşil alan ve mezarlık alanlarının, ticaret alanlarının %7 'sini de diğer kullanımların toplamının ise %21'ini oluşturduğu görülmüştür. Konut alanlarının fazla olması

nedeniyle alanda bulunan korunması gerekli tescilli sivil mimarlık örnekleri üzerinde çalışma yapılmıştır (Şekil 4.16).

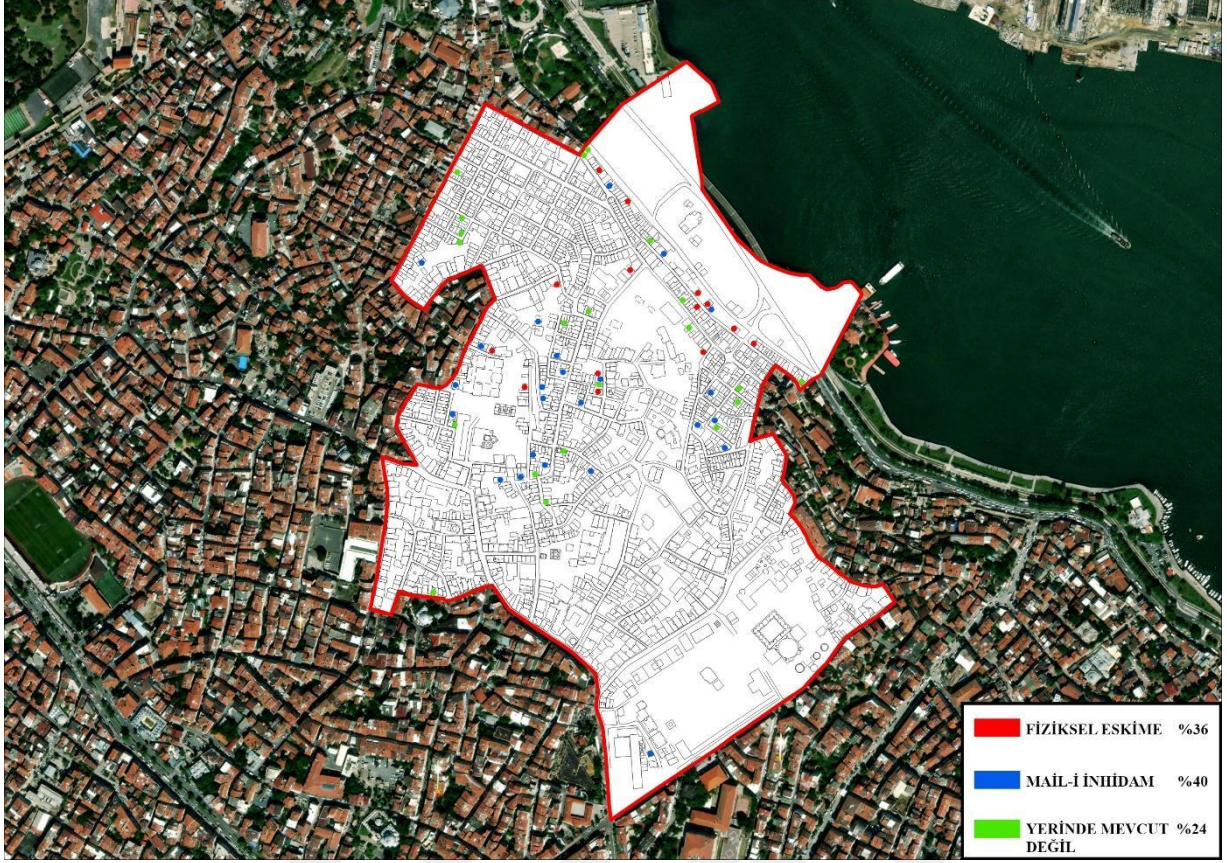
Şekil 4. 16 İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Alanı arazi kullanımı planı (İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı, 2018)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı'nın Kültür Varlıkları Envanteri üzerinden sağlanan verilere göre Fatih İlçesi'nde 608 sivil mimarlık örneğinin sağlamlıkları ve kullanılabilirlikleri göz önünde bulundurulduğunda kötü durumda olduğu görülmüştür. Çalışmada sağlamlık durumu kötü olan yapılar üç farklı kategoride sınıflandırılmıştır. Bunlar mail-inhidam durumdaki yapılar, yerinde mevcut olmayan yapılar ve fiziksel eskimeye uğramış yapılar olarak belirlenmiştir. Bu sınıflandırmaya göre 239 yapının mail-i inhidam durumda, 105 yapının yerinde mevcut olmadığı, 264 yapının ise fiziksel eskimeye uğramış olduğu görülmüştür (Şekil 4.17). Metruk durumdaki yapıların %39'u mail-i inhidam durumda, %18'i yerin mevcut değil %43'ü ise fiziksel eskimeye uğramıştır.

Şekil 4. 17 Fatih ilçesi yapı durumu analizi

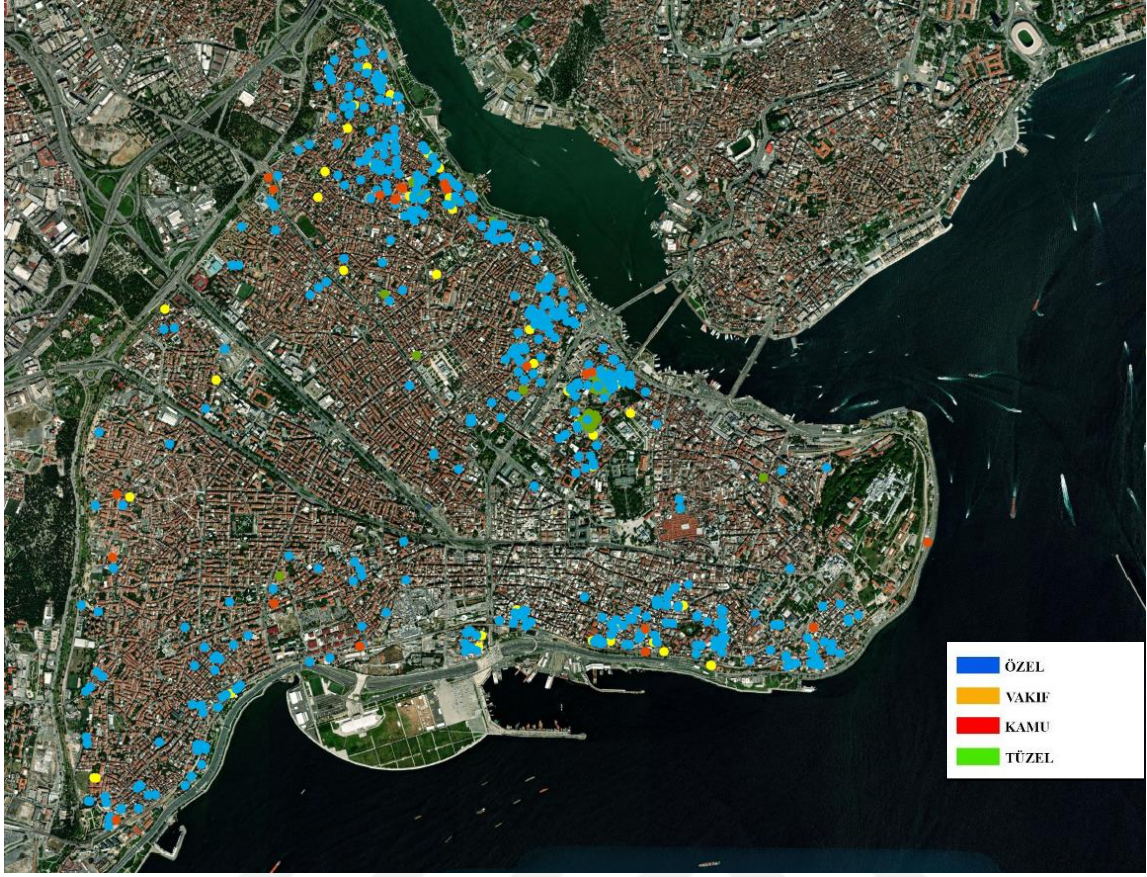
Fener ve Balat semtlerinde ise 871 adet korunması gerekli tescilli sivil mimarlık örneği bulunduğu; bunların %63'ü olan 556 adet yapının iyi, %29'u olan 256 adet yapının orta, %8'i olan 59 adet yapının ise kötü durumda olduğu görülmüştür. Kötü durumdaki yapıların durum analizinde ise 24 yapının mail-i inhidam durumda olduğu, 21 yapının fiziksel eskimeye uğramış olduğu, 14 yapının ise yerinde mevcut bulunmadığı görülmüştür. Alanda yapıların %40'ı mail-i inhidam durumda, %36'sı fiziksel eskimeye uğramış ve %24'ü yerinde mevcut değildir. (Şekil 4.18). Semtlerde metruk halde varlığını sürdüren yapıların %76'sının yerinde mevcut olup çökme, parça kayıpları, eskime ve çürüme gibi doğru müdahale yöntemi uygulandığında özgün hale getirilebilecek durumda olması kültürel mirasın kaybını önleyerek korumanın mümkün olduğunun ve bununla birlikte yerinde mevcut olmayan yapılarında rölöve projelerinin varlığının sorgulanması gerekliliğinin bir göstergesidir.

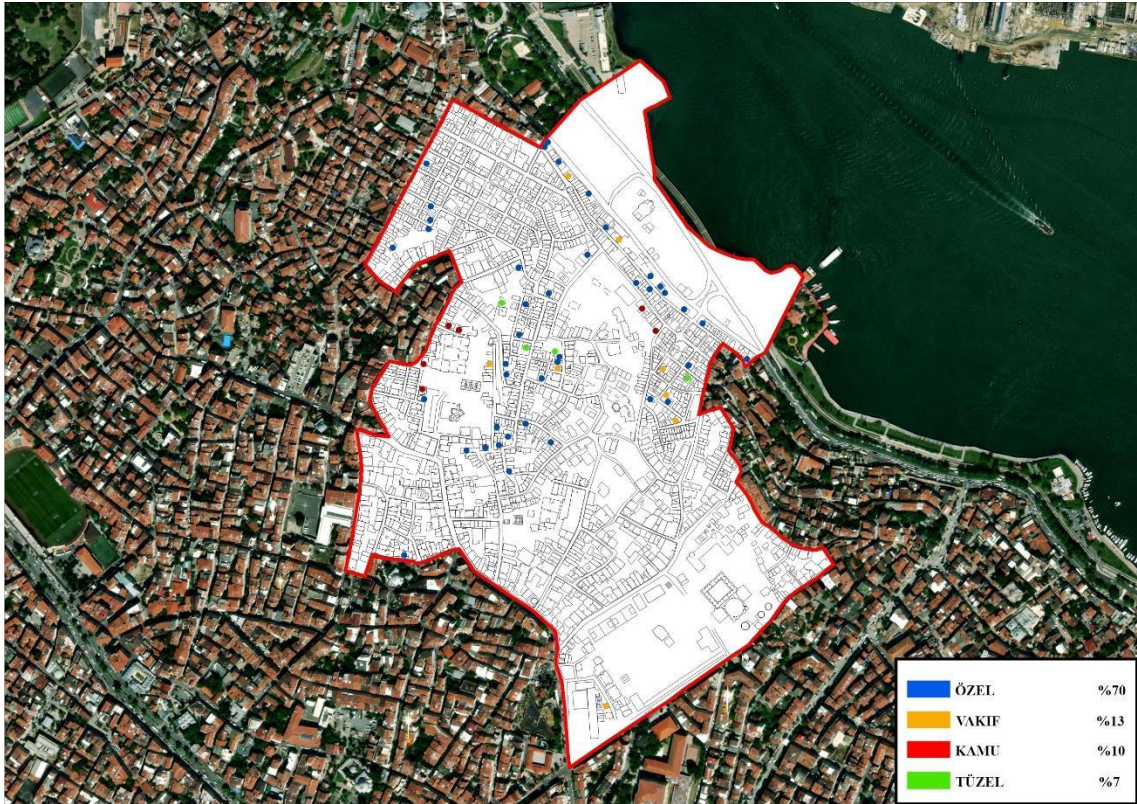
Şekil 4. 18 Fener ve Balat semtleri yapı durumu analizi

Fatih semtindeki metruk durumdaki tescilli sivil mimarlık örneklerinin mülkiyet bilgisi analizinde ise toplam 608 yapının 22 tanesinin kamu mülkiyetinde, 497'sinin özel mülkiyete ait, 40 tanesinin tüzel mülkiyete ait ve 49 tanesinin vakıf mülkiyetinde olduğu görülmüştür. İlçedeki metruk durumdaki yapıların %81'i özel mülkiyette, %8'i vakıf mülkiyetinde, %6'ı tüzel mülkiyette ve %4'ü kamu mülkiyetindedir. (Şekil 4.19).

Fener ve Balat semtlerinde ise 59 yapının 6 tanesinin kamu mülkiyetinde, 41 tanesinin özel mülkiyete ait, 4 yapının tüzel mülkiyette, 8 yapının ise vakıf mülkiyetinde olduğu görülmüştür. Metruk durumdaki yapıların %70'i özel mülkiyette, %13'ü vakıf mülkiyetinde, %10'unun kamu mülkiyetinde, %7'si ise tüzel mülkiyete aittir (Şekil 4.20). Yapıların %70'ine yakın kısmı özel mülkiyette olması mülk sahiplerinin bakım onarım ve gerekli diğer müdahale uygulamalarını ekonomik zorluklar nedeniyle karşılayamadığı düşüncesini destekler niteliktedir. Bununla birlikte geri kalan %30'luk kısmı kamu, tüzel ve vakıf mülkiyetinde yapıların metruk durumdaki varlığı, özel mülk sahiplerine göre bütçe oluşturulup yapıyı kurtarmaya yönelik uygulamaya geçilmesinde kaynakların fazla olmasına rağmen müdahale edilmemesi; koruma bilincinin yetersizliği, önemsememe ve ihmal gibi metruk yapı oluşum nedenlerine işaret etmektedir.

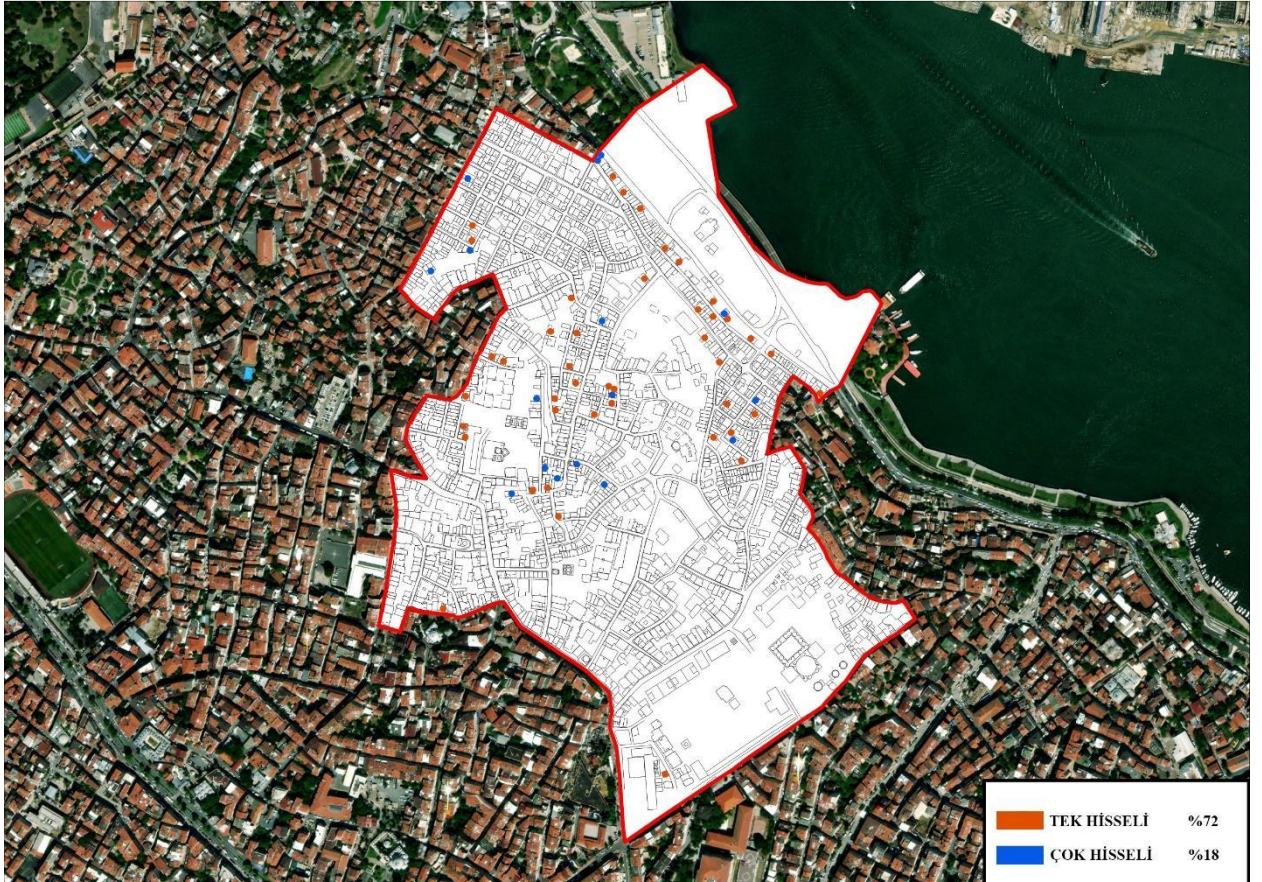

Şekil 4. 19 Fener ve Balat semtleri yapı durumu analizi

Şekil 4. 20 Fener ve Balat semtleri mülkiyet durumu analizi

Metruk yapının oluşum sorunlarından olan mülk sahipliğinin tek ya da çok hisseli olması analiz edildiğinde Fatih ilçesinde 405 yapının tek hisseli mülkiyette, 203 yapının ise çok hisseli mülkiyete ait olduğu ; Fener ve Balat semtlerinde ise 43 yapının tek hisseli mülkiyette, 16 yapının ise çok hisseli mülkiyete ait olduğu görülmüştür. İlçedeki metruk yapıların %66'ı tek hisseli, %44'ü çok hisseli mülkiyete, çalışma alanında ise %72'si tek hisseli, %18'i çok hisseli mülkiyete aittir. İlçe genelinde yapıların önemli bir bölümü tek hisseli mülkiyete sahip olmakla beraber azımsanamayacak kadar bir kısmı, üçte biri ise çok hisseli mülkiyette bulunması yapıların metruk hale gelmesindeki süreçte bir araç olabileceğini düşündürmektedir.

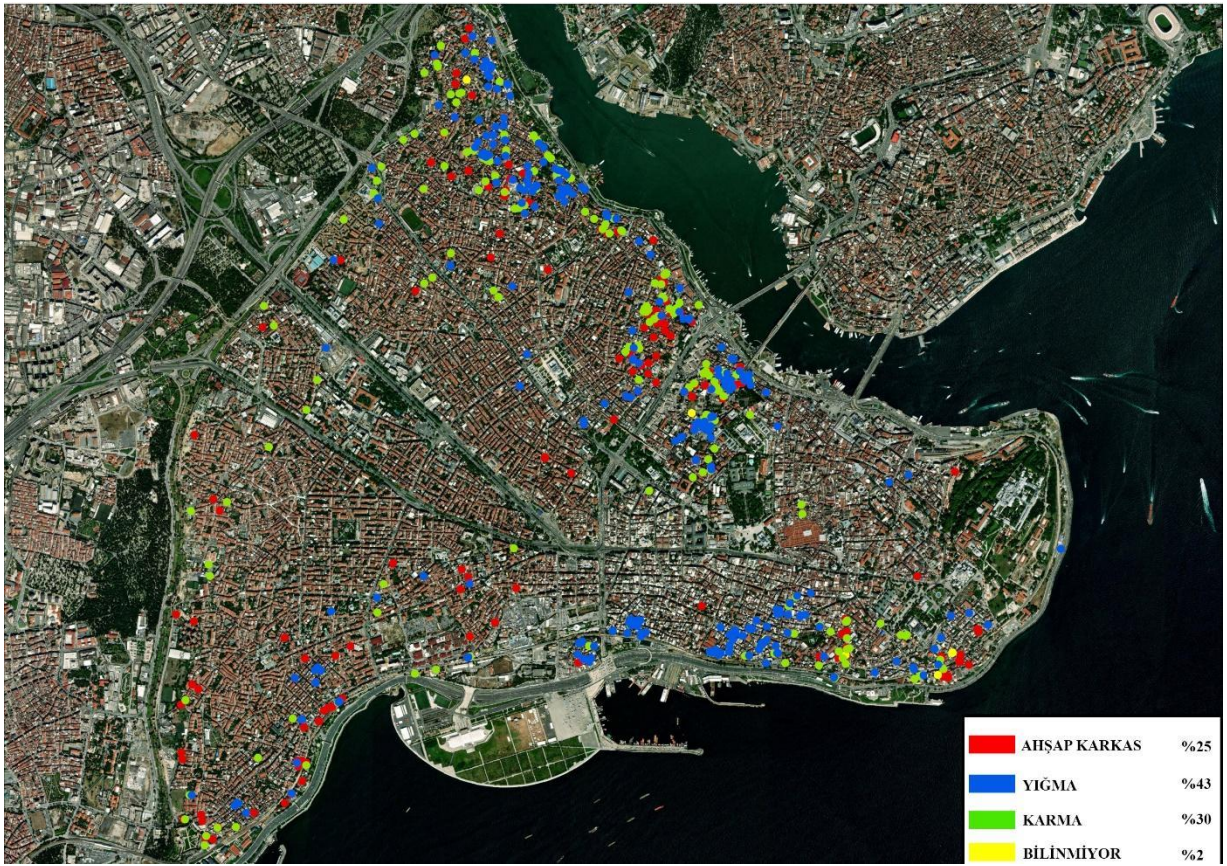

Şekil 4. 21 Fener ve Balat Semtleri tek-çok hisseli mülkiyet analizi

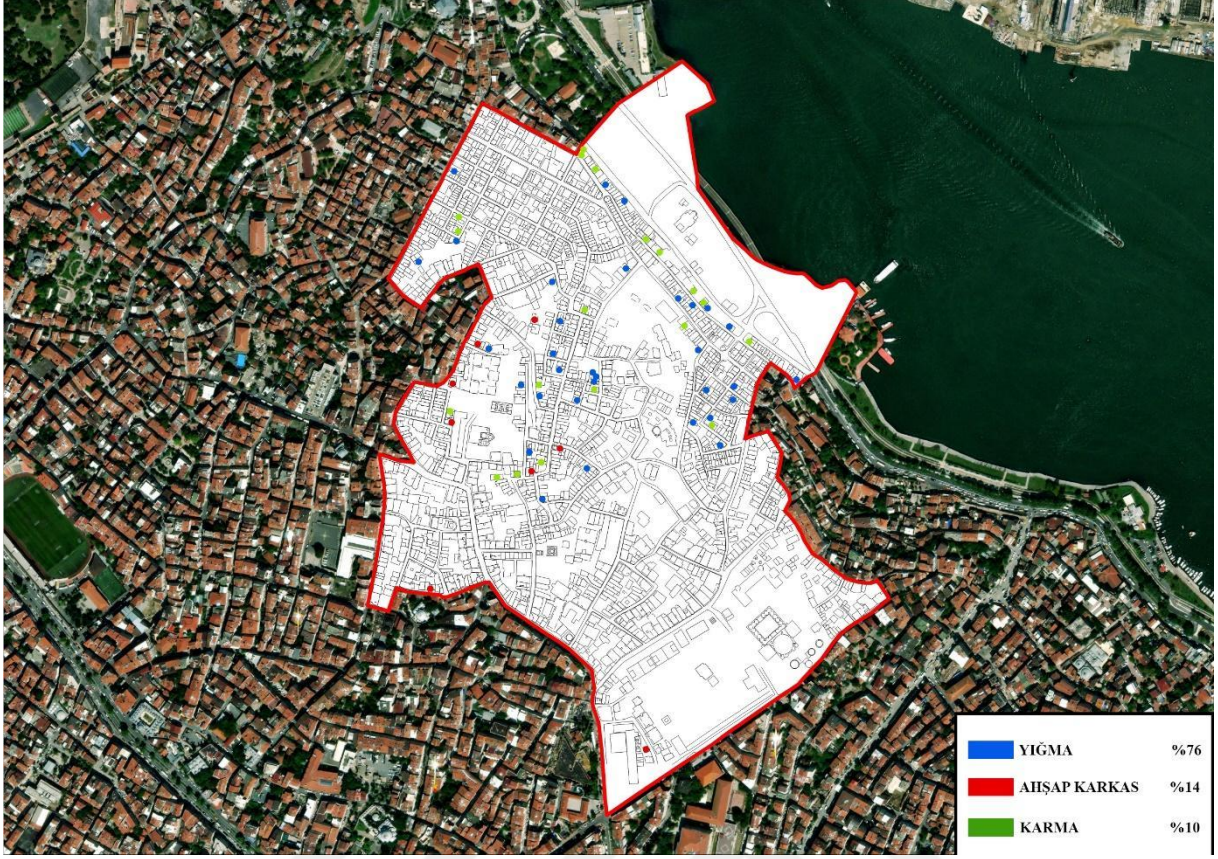
Metruk durumdaki yapıların iç nedenlere bağlı olarak fiziksel eskimeye uğramış olma ihtimallerini anlayabilmek için yapılan taşıyıcı sistem analizinde 608 sivil mimarlık örneğinin; %43'ü olan 261 tanesinin taş-tuğla yığma sistemle inşa edildiği, %25'i olan 156 tanesinin ahşap karkas sistemde, %30'u olan 182 tanesinin karma sistemde olduğu ve %2'si olan 9 tanesinin taşıyıcı sistem bilgisine ulaşamadığı görülmüştür.(Şekil 4.22).

Fener ve Balat semtlerinde ise 8 yapının ahşap karkas, 6 yapının karma sistem ve 45 yapının ise taş- tuğla yığma sistemde inşa edildiği görülmüştür (Şekil 4.23). İstanbul'da yaşanan büyük

yangınları engellemek amacıyla 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ahşap yapım sisteminden çok yığma yapım sisteminin kullanılması nedeni ile yığma yapım sistemli yapılar ilçe genelinde ve çalışma alanındaki semtlerde daha yüksek oranda bulunmaktadır. Çalışma alanındaki yapıların %76'sı yığma yapım sistemle inşa edilmiştir. Yangınlardan korunmak için uygulanan yapım sistemi yapıların bir konuda ömrünü uzatırken, diğer yandan ahşap karkas yapım sisteminin yapının herhangi bir elemanında ve strüktürüne müdahale edilebilme, bakım onarım kolaylığından vazgeçilmiştir. Yapıda karşılaşılan sorunlara karşın müdahale kolaylığının olmayışı da yapıların fiziksel eskimelerinde ve yıpranmalarında hızlandırıcı rol oynamaktadır.

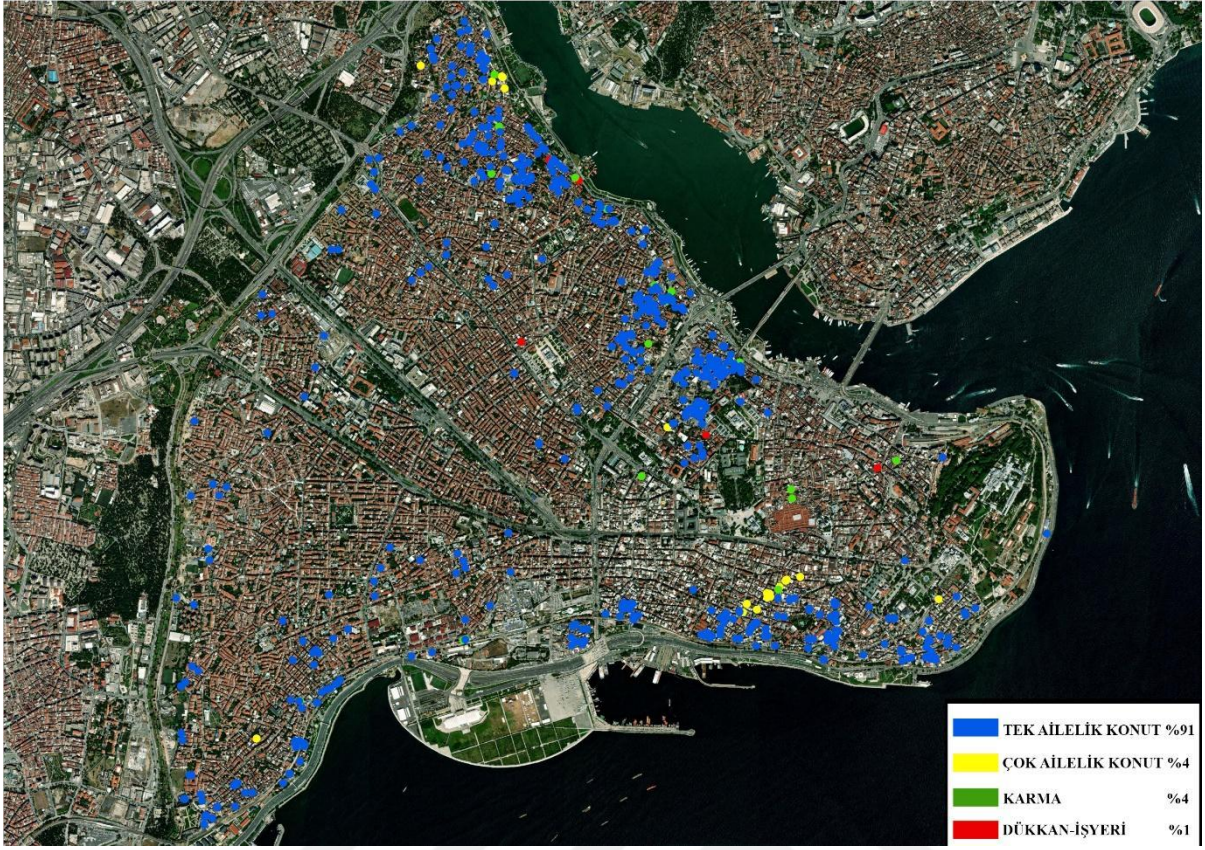

Şekil 4. 22 Fatih ilçesi metruk yapılar taşıyıcı sistem analizi

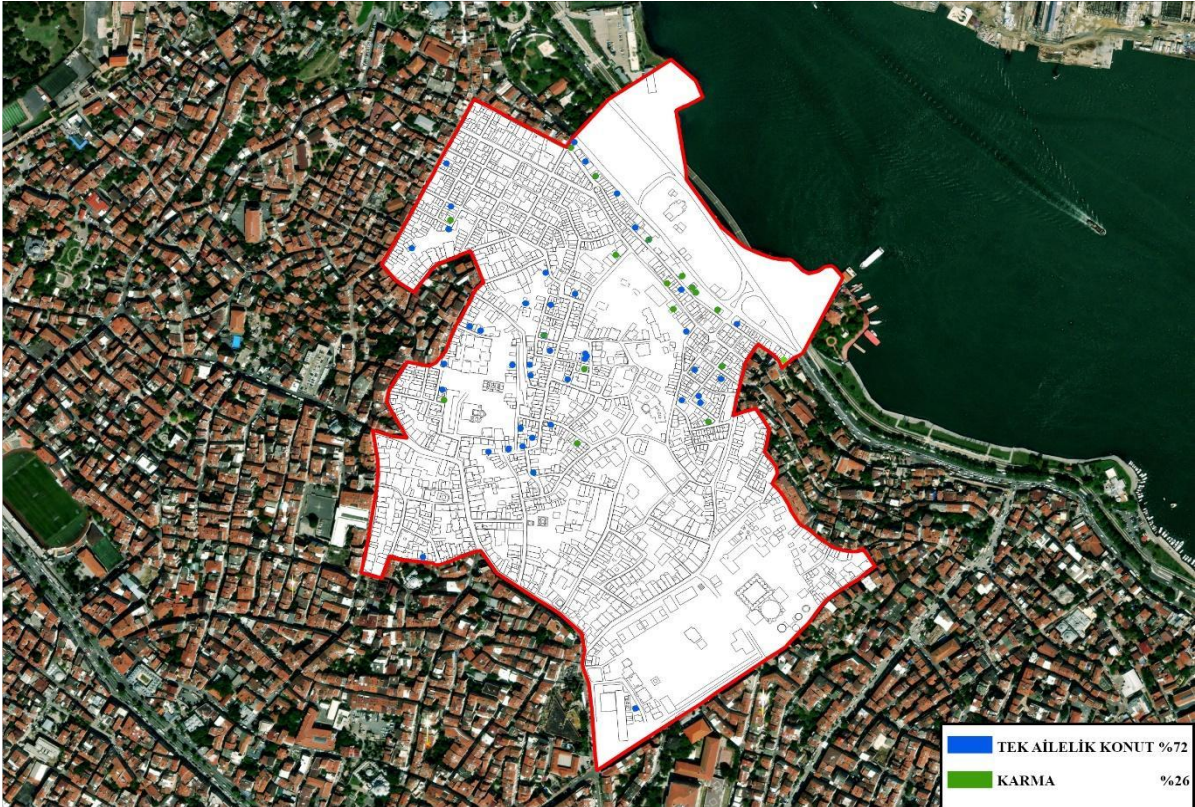

Şekil 4. 23 Fener ve Balat semtleri metruk yapılar taşıyıcı sistem analizi

Metruk durumdaki sivil mimarlık örneklerinin işlevleri incelendiğinde Fatih İlçesi'ndeki 608 yapının 557 tanesinin tek ailelik konut, 22 tanesinin çok ailelik konut, 5 tanesinin dükkan- iş yeri, 21 tanesinin de karma işlevde olduğu (Şekil 4.24) ; Fener ve Balat semtlerinde ise 59 yapının 43 tanesinin tek ailelik konut, 16 tanesinin ise karma işlevde olduğu görülmüştür (Şekil 4.25). İlçe genelinde %91 oranda tek ailelik konut çalışma alanında ise %72 oranda tek ailelik konut, %28 oranda ise karma işlevli yapı bulunmaktadır.

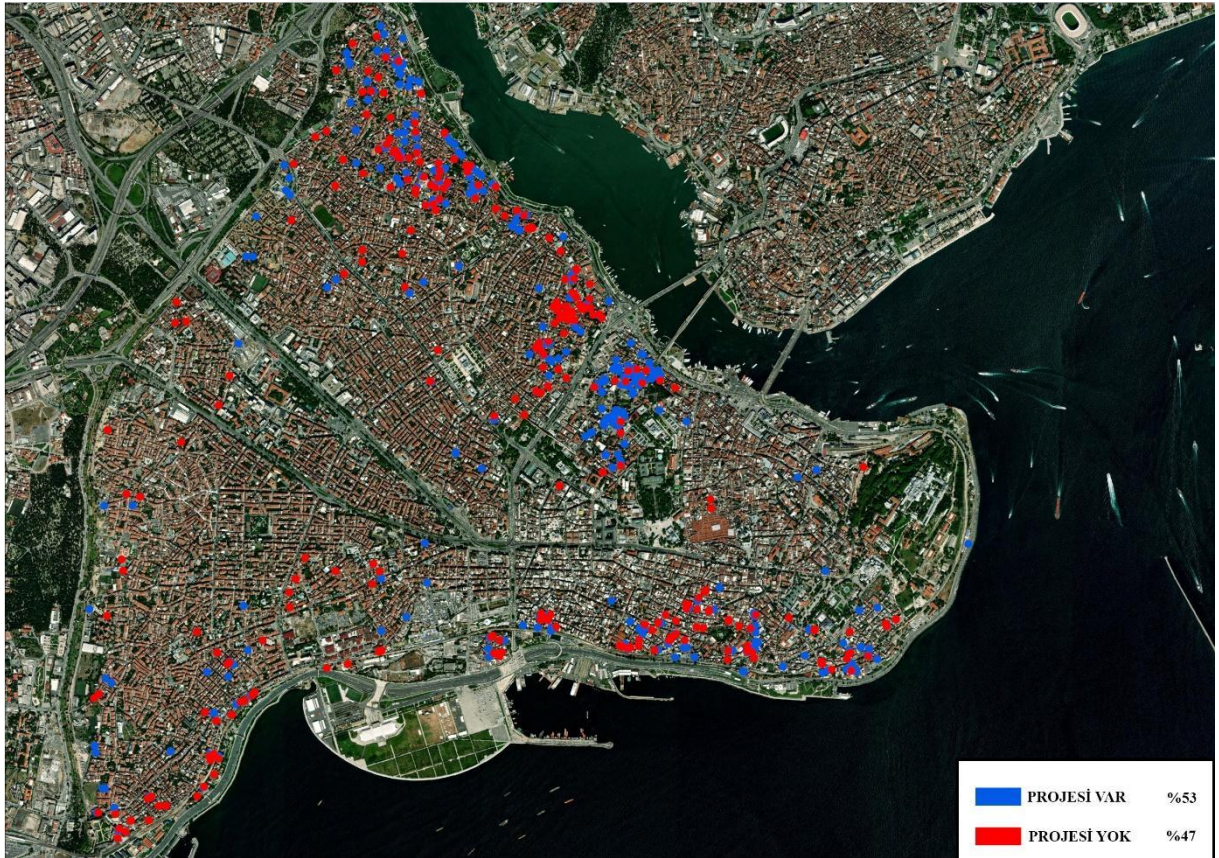

Şekil 4. 24 Fatih ilçesi metruk yapılar işlev analizi

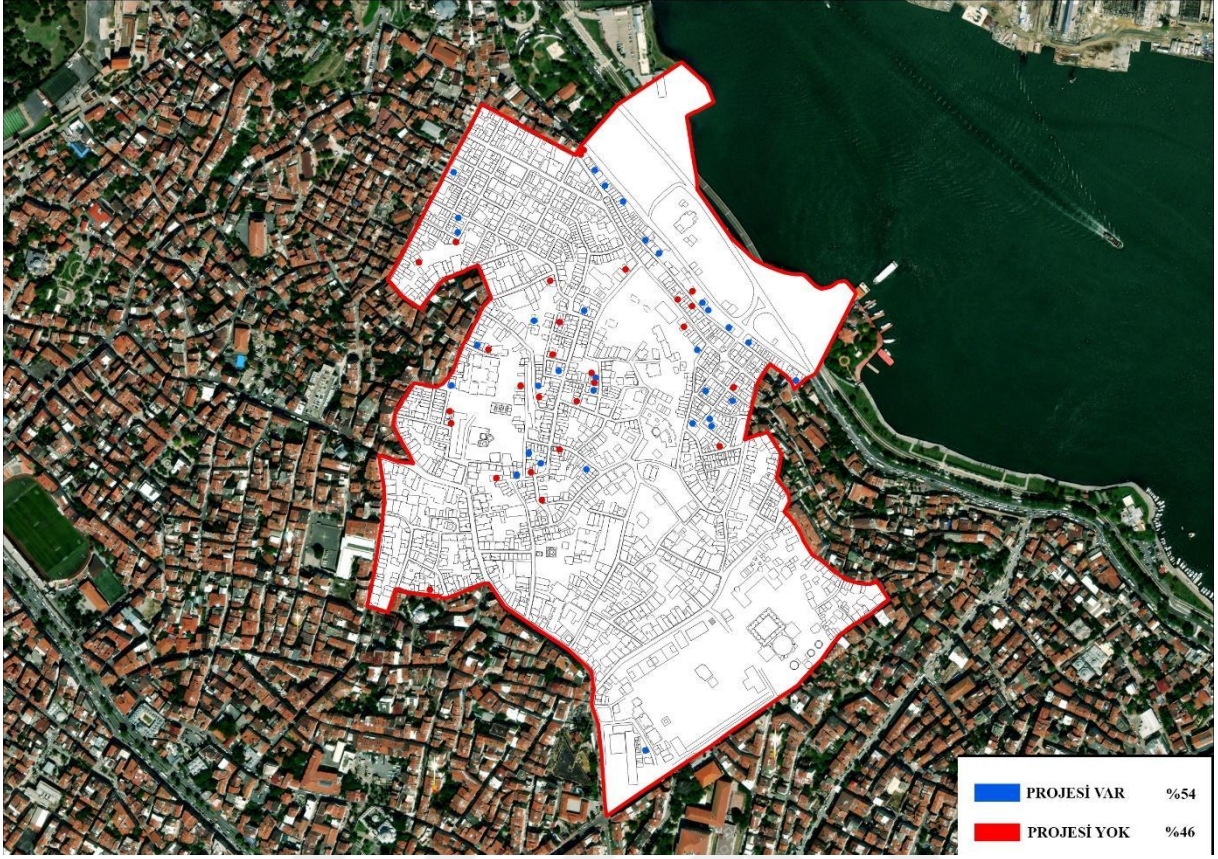

Şekil 4. 25 Fener ve Balat semtleri metruk yapılar işlev analizi

Koruma Kurulu onaylı rölöve projesinin varlığı incelendiğinde Fatih ilçesinde 608 yapının 320 tanesinin kurul onaylı rölöve projesinin bulunduğu (Şekil 4.26), 288 yapının ise projesinin bulunmadığı; Fener Balat semtlerinde ise 32 yapının projesinin bulunduğu 27 yapının projesinin bulunmadığı görülmüştür (Şekil 4.27). İlçe genelindeki metruk yapıların %53'ünün çalışma alanındaki metruk yapıların ise %54'ünün rölöve projesi bulunmaktadır. Yapıları özgün haline geri getirmek ve metruk durumdan kurtarmak için yapılacak uygulamaların Koruma Kurulu tarafından onaylı projeleri ile sürdürülecek olması proje varlığının sürecin ilerleyişinde önemli bir faktör haline getirmektedir. Mevcutta bulunan projelerin uygulanması sırasında ilgili kurum yetkililerince gerçekleştirilecek denetimler ve işlerin projeye uygunluğunun kontrolü sonrasında bürokratik bir süreç tamamlanmaktadır. Aynı zamanda yapıların tamamen yıkılmadan, özgün halini saptayabilmek amacı ile mevcut durumunun projelendirmesi, kültür mirasının gelecek nesillere aktarımında önemli bir belgelendirme tekniği olmaktadır. Çalışma alanındaki yapıların %54'ünün Kurul onaylı projesinin mevcudiyeti alanda planlanabilecek kentsel ölçekteki projeler için önemli bir veri kaynağı olmaktadır.

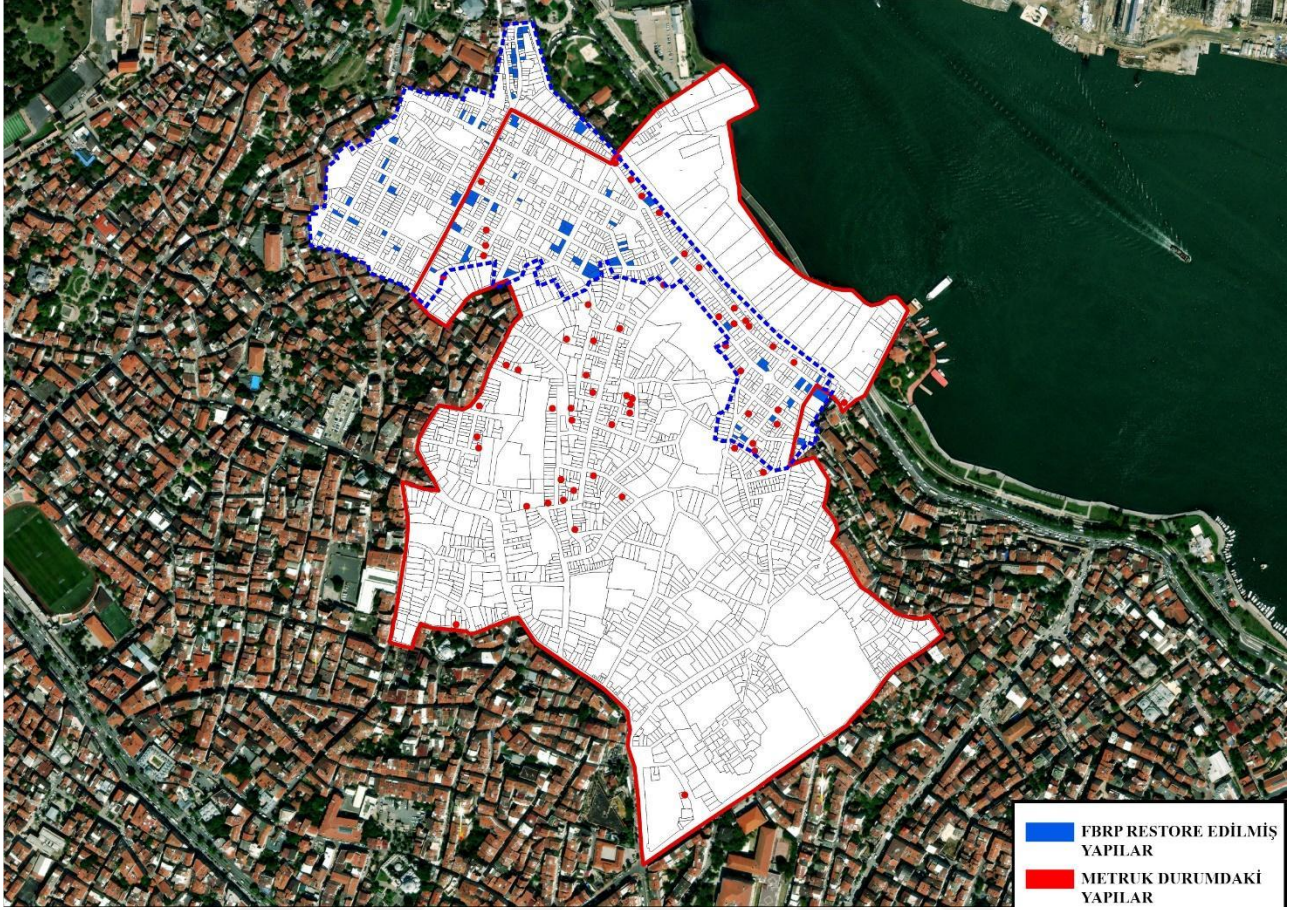

Şekil 4. 26 Fatih ilçesi Koruma Kurul'u onaylı rölöve projesi analizi

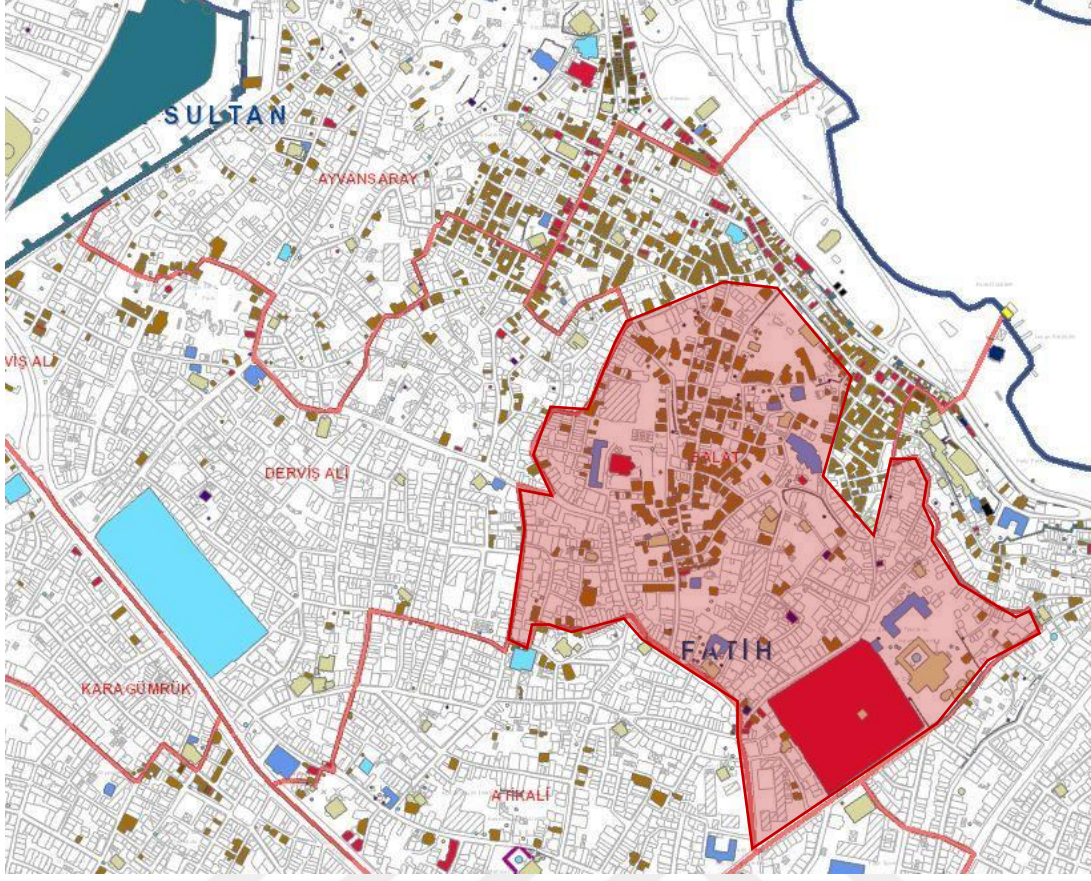
Şekil 4. 27 Fener ve Balat Semtleri Koruma Kurul’u Onaylı Rölöve Projesi Analizi

Fener ve Balat semtlerinde 2003 yılında uygulanmaya başlanan Fener Balat Rehabilitasyon Projesi ile basit bakım onarım ve restorasyon işleri tamamlanan 121 yapının ve semtlerde yer alan 59 metruk yapının birbirleri ile olan ilişkisi incelenmiştir (Şekil 4.28). Metruk durumdaki 59 yapının 27 tanesinin yani %45’inin proje alanı sınırlarında kaldığı ve proje kapsamında müdahalede bulunulmuş yapıların komşu parsellerinde yer alması dikkat çekici olmuştur.

Şekil 4. 28 Fener Balat Rehabilitasyon Projesi ve semt sınırları içerisinde kalan yapıların karşılaştırılması

Proje alanı sınırları içerisinde restore edilmiş sivil mimarlık örneklerinin komşu parsellerinde metruk durumda yapıların bulunması hedeflenen bütüncül rehabilitasyona ulaşamadığının göstergesidir. Sınırları Fener ve Balat Semtlerini aşp Balat Çarşısı'ndaki dükkanları da içerisine alabilmek için Ayvansaray Mahallesi'ne doğru genişleyen projede, korunması gerekli tescilli kültür varlığı sayısının oldukça fazla olduğu Haliç kıyısından yukarı doğru uzanan alanın dahil edilmemesi semtlerin tamamının rehabilitasyonunu içermeyen, bütüncül olmayan bir proje olduğunun bir başka göstergesidir (Şekil 4.29).

Şekil 4. 29 Fener ve Balat semtleri proje alanı dışındaki korunması gerekli tescilli kültür varlıkları

Tamamı Tarihi, Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiş tescilli olmayan yapıların bile belirli denetim ve izin prosedürü ile gerekli uygulamaların ve inşaatının yapıldığı Tarihi Yarımada içerisinde kalan, Kentsel Rehabilitasyon Projesi uygulamalarının yapılarak köhnemiş kentsel alanın koruma bilinci ile yeniden güvenle kullanılabilir, sağlıklı bir kentsel yaşamın olduğu ticaretin canlandırıldığı ve çekim alanı haline getirilmeye çalışıldığı Fener- Balat semtlerinde metruk durumdaki yapıların varlığı ve bölge genelinde dağılım göstermesi bazı konuların yasal yönetsel sürecinde ve uygulamalarında eksik kalındığını göstermektedir.

4.6 Bölüm Değerlendirmesi

Eskime ölçütlerine göre incelenen yapıların durumları birbirlerine yakın oranlarda ve alanın tümüne yayılmış diğer yapıların arasında yer alan tek yapılar halinde bulunduğu görülmüştür. Bu durum da çalışma alanının belirli bölgelerinde mail-i inhidam, belirli bölgelerinde fiziksel eskimeye uğramış ya da yerinde mevcut bulunmayan yapıların varlığının bölgelendirme yapılarak aktarılmasını engellemiştir.

Metruk yapıların %70'i gibi yüksek bir oranda özel mülkiyette bulunması mülk sahiplerinin yaşadığı ekonomik zorluklara işaret etmektedir. Fakat geri kalan %30'un kamu, vakıf ve tüzel mülkiyette olup bakım onarımı ve restorasyonu gibi müdahaleler için finansman sorunlarının fonlar ve bütçeler sağlanarak daha kolay çözülebilecek durumdayken ihmal edilip kaderine terk edilmesi değinilmesi gereken bir başka bir konuyu gündeme getirmektedir. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 10. Maddesinde “Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldirmek ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir” denmektedir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983). Fakat kamu ve vakıf mülkiyetinde bulunan yapılarda gereken projelendirme ve uygulamalar için finansmanın kim tarafından sağlanacağı koruma yasalarında tam olarak belirtilmemiş olması nedeniyle pratikte koordinasyon sorunları ortaya çıkmakta ve yapıya müdahale uzayan bürokratik nedenler dolayısıyla gecikmektedir (Tablo 4.1).

Tablo 4. 1 Fatih İlçesi ve Fener - Balat Semtleri metruk yapılar genel değerlendirme

		FATİH		FENER ve BALAT	
		Yapı	Oran	Yapı	Oran
Yapı Durumu	Mail-i İnhidam	239	39%	24	40%
	Fiziksel Eskime	264	43%	21	36%
	Yerinde Mevcut Değil	105	18%	14	24%
Mülkiyet Durumu	Özel	497	81%	41	70%
	Vakıf	49	8%	8	13%
	Kamu	22	4%	6	10%
	Tüzel	40	6%	4	7%
Mülkiyet Hisse Durumu	Tek Hisseli Mülkiyet	405	66%	43	72%
	Çok Hisseli Mülkiyet	203	44%	16	28%
Yapı İşlevi	Tek Ailelik Konut	557	91%	43	72%
	Çok Ailelik Konut	22	4%	0	0%
	Dükkan- İşyeri	5	1%	0	0%
	Karma	21	4%	16	28%
Taşıyıcı Sistem	Yığma	261	43%	45	76%
	Ahşap Karkas	156	25%	8	14%
	Karma	182	30%	6	10%
	Bilinmiyor	9	2%	0	0%
Rölöve Projesi	Onaylı Projesi Var	320	53%	32	54%
	Onaylı Projesi Yok	288	47%	27	46%

Çalışma alanında metruk yapıların %72'si tek hisseli mülkiyette bulunurken %28'lik bir kısmının da çok hisseli mülkiyette olması yapıların mülk sahipleri ile olan anlaşmazlıklar nedeni ile terk edilme probleminin varlığına işaret etmektedir. Çalışma alanının muhtarı ile yapılan görüşmede çok hisseli olduğu tespit edilen 16 yapının 11'inde mülk sahipleri arasında anlaşmazlıklar yaşandığı ve soruna çözüm bulunamaması nedeni ile yapıda herhangi bir uygulama yapılamadığı ve bunun sonucunda terk edildiği bilgisi sağlanmıştır. Geri kalan 5 yapı hakkında ise yetkili kişi ve alan çevresinde bir bilgiye erişilememiştir. Metruk yapıların %28'inin karma işlevde yani zemin katı dükkan-işyeri normal katlarının ise konut fonksiyonunda kullanıldığı görülmüştür. Semt sakinleri ile yapılan görüşmelerde dükkan-iş yeri mülkiyetinin ve konutların mülkiyetinin farklı malikler olması nedeni ile yaşanan

anlaşmazlıklar sonucunda çeşitli sorunların çıktığı teyit edilmiş ve bu bilgi yine mülk sahipleri arasında yaşanan anlaşmazlıkların yapıya müdahalede gecikmede başat sorunlara yol açtığını göstermiştir.

Tablo 4. 2 Fener ve Balat Semtleri yapı durumu değerlendirmesi

		FENER ve BALAT SEMTLERİ		
		Mail-i İnhidam Durumdaki Yapılar	Fiziksel Eskimeye Uğramış Yapılar	Yerinde Mevcut Olmayan Yapılar
Mülkiyet Durumu	Özel	55%	90%	64%
	Vakıf	25%	0%	14%
	Kamu	12%	5%	14%
	Tüzel	8%	5%	8%
Mülkiyet Hisse Durumu	Tek Hisseli Mülkiyet	79%	58%	85%
	Çok Hisseli Mülkiyet	21%	42%	15%
Yapı İşlevi	Tek Ailelik Konut	100%	90%	100%
	Karma	0%	10%	0%
Taşıyıcı Sistem	Yığma	59%	43%	65%
	Ahşap Karkas	17%	19%	0%
	Karma	24%	38%	35%
Rölöve Projesi	Onaylı Projesi Var	70%	38%	50%
	Onaylı Projesi Yok	30%	62%	50%

Çalışma alanında bulunan metruk durumdaki korunması gerekli tecilli kültür varlıklarının %40'ının mail-i inhidam durumda, %36'sinin mevcut-fiziksel eskimeye uğramış, %24'ünün ise yerinde mevcut bulunmadığı görülmüştür.

Mail-i İnhidam Durumdaki Yapılar

Mail-i inhidam durumda bulunan yapılar tamamen yok olmadığı, yapıda belirli bir kısımda çökme, sehim yapma ya da parça kayıpları durumları olduğu için Kurul onaylı projeleri ile yapılacak uygulamalar ile fiziksel olarak iyileştirilebilir durumdadırlar. Yapıdaki eskime, yıpranma ve bozulmaya göre yapı özelinde seçilecek müdahale yöntemi ile eskime süreci durdurularak tekrar yaşanabilir hale getirilebilir. Çalışma alanındaki mail-i inhidam durumda bulunan yapılardan 1889 ada 4ve 7 parsel, 1890 ada 31 parsel, 1907 ada 10 ve 19 parsel, 1908 ada 45 parsel, 2287 ada 2 ve 13 parsel, 2292 ada 2 ve 11 parsel, 2294 ada 6 parsel, 2306 ada 12 ve 28 parsel, 2315 ada 1 parsel, 2318 ada 29 parsel ve 2319 ada 3 parsel sayılı yerlerdekiilerin çatı, döşeme ya da belirli bir kısmının tamamen çöküp yerinde bulunmadığı (Şekil 4.30, Şekil

4.31), 1889 ada 41 parsel, 1890 ada 31, 56 ve 90 parsel, 2300 ada 4 parsel 2305 ada 15 parsel, sayılı yerlerdeki yapıların ise yapı elemanlarında kopma ve eksilmeler bulunduğu görülmüştür (Şekil 5.3). Bu yapılardan 1889 ada 4 parsel, 1907 ada 19 parsel, 1908 ada 45 parsel, 2287 ada 2 parsel, 2287 ada 13 parsel, 2292 ada 2 parsel, 2294 ada 6 parsel, 2300 ada 4 parsel, 2305 ada 15 parsel, 2306 ada 12 ve 28 parsel, 2318 ada 29 parsel sayılı yerlerde bulunanların can ve mal güvenliği amacı ile gerekli önlemlerin alınarak çevreleme çalışmasının yapıldığı görülmüştür. Fakat alandaki kullanıcılar ile yapılan görüşmelerde; çevreleme uygulamasının yeterli olmadığı ve metruk durumdaki bu yapıların içerisinde güvenlik tehlikesi yaratabilecek insanların yaşadığı ve mahalle sakinlerine güvenlik konusunda endişe yarattığı görülmüştür. Alandaki her yapı tek tek değerlendirilip ihtiyaçlar doğrultusunda müdahale edilmelidir. Fakat mail-i inhidam durumunda değerlendirilen çökme gözlemlenen yapılarda bütünleme, restorasyon ve rekonstrüksiyon müdahale yöntemleri ile yapının yeniden kullanılmaya başlanması önerilebilir. Yapı elemanlarında meydana gelen kopma ve eksiklikler yine sadece bakım onarım uygulamalarının yeterli olmayıp kurul olaylı rölöve projesi esas alınarak, yapılacak rehabilitasyon, renovasyon ve restorasyon uygulamaları ile özgün haline getirilmelidir. Alandaki mail-i inhidam durumundaki yapıların %70'inin Kurul onaylı rölöve projesinin olması yapıların geri kazanılması sürecinde yasal sürecin de geçilmiş aşamalarının olduğunu ve sürecin daha hızlı ilerleyebileceğini göstermektedir.

Şekil 4. 30 1889 ada 4 ve 7 parselde yer alan mail-i inhidam durumunda bir kısmı çökmüş yapılar

Şekil 4. 31 2287 ada 13 parsel ve 1907 ada 19 parselde yer alan mail-i inhidam durumda bir kısmı çökmüş yapılar

Şekil 4. 32 1890 ada 45 parsel ve 2287 ada 25 parselde yer alan mail-i inhidam durumda yapı elemanlarında kopmalar olan yapılar

Alan çalışması sırasında maili inhidam durumdaki yapıların aktif yaşamın devam ettiği konut yapılarının arasında kalmış ve alan geneline belirli bir düzen olmadan dağılmış tek yapılar olduğu tespit edilmiştir. Yapılarda müdahalede bulunmak için çıkan sorunun mülk hissedarları arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklanabilme ihtimalini alandaki mail-i inhidam durumdaki yapıların %79'unun tek hisseli mülkiyette olması oldukça azaltmakla beraber mahalle muhtarı ve kullanıcıları ile yapılan görüşmelerde mail-i inhidam durumda bulunan ve çok hisseli mülkiyette 1889 ada 4 parsel, 1890 ada 31 parsel, 1907 ada 19 parsel, 1907 ada 10 parsel ve 1908 ada 45 parsel sayılı yerlerde bulunduğu, bunlardan 1907 ada 10 parsel, 1908 ada 45 parsel ve 1890 ada 31 parseldeki yapıların mülk sahipleri arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı metruk durumda olduğu bilgisi alınmıştır. Çalışma alanı içerisindeki mail-i inhidam durumda bulunan 24 yapıdan, 1914 ada 5 parsel, 2287 ada 2 parsel, 2292 ada 9 parsel, 2294 ada 6 parsel, 2306 ada 12 ve 28 parselde yer alan 6 tanesinin vakıf, 1890 ada 45 ve 56 parseller ve 1907 ada 20 parselde bulunan 3 yapının kamu mülkiyetinde olduğu geri kalan 15 yapının ise özel mülkiyete ait olduğu tespit edilmiştir. 15 adet korunması gerekli tescilli kültür varlığının; mülk sahiplerinin yaşadığı ekonomik zorluklar ve koruma bilincinin yetersizliği nedeniyle sahip oldukları bu kültür mirasına gerekli bakım onarım işleri yapmayarak ya da gereken yapı ölçeğinde müdahale yöntemini uygulayamayarak kaderine terk ettikleri düşünülmektedir. Fakat kamu ve vakıf mülkiyetinde olan 9 adet metruk yapının projelendirmesi, bakım onarımı ve restorasyonu gibi müdahaleler için finansman sorunlarının fonlar ve bütçeler sağlanarak daha kolay çözülebilecek durumdayken belirli bir kısmı çevrede yaşayan insanlar için güvenlik tehdidi oluşturacak halde bırakılması finansmanın kim tarafından sağlanacağı koruma yasalarında tam olarak belirtilmemiş olması nedeniyle pratikte koordinasyon sorunları ortaya çıkması yapıya müdahale uzayan bürokratik nedenler dolayısıyla gecikmekte ve yapılar metruk hale gelmektedir.

Fiziksel Eskimeye Uğramış Yapılar

Çalışma alanındaki fiziksel eskimeye uğramış 19 yapının 5 tanesi yani %26'sı içerisinde kullanıcı bulundurmaktadır. Alan çalışmasında 1879 ada 31 parsel, 1890 ada 36 parsel, 1899 ada 4 parsel, 1907 ada 4 parsel ve 1908 ada 35 parselde bulunan yapıların fiziksel olarak eskimiş acilen bakım onarım uygulamalarının yapılması gerektiği görülmüştür. Bu yapıların kullanıcıları ile yapılan görüşmelerde yapıların bakım onarım masraflarını sağlayacak ekonomik durumda olmadıkları herhangi bir devlet desteği ve fonu ile projelendirme ve uygulama işlerine yardım edilmediği gerekçesini sunmuşlardır. Konut fonksiyonunda olan bu yapılar içerisindeki kullanıcılar güvenliklerini tehdit eden ve yaşam konforunu etkileyen bu

yapılardan başka bir yere de taşınabilecek bütçeleri olmaması nedeniyle yaşamlarını neredeyse metruk duruma gelmiş bu yapılarda sürdürmektedir (Şekil 4.33).

Şekil 4. 33 Fiziksel eskimeye uğramış içerisinde kullanıcı bulunduran 1879 ada 31 parsel, 1890 ada 36 parsel, 1899 ada 4 parsel, 1907 ada 4 parsel ve 1908 ada 35 parselde yer alan yapılar.

Fiziksel eskimeye uğramış yapıların %62'sinin Kurul onaylı projesinin bulunmadığı, %90'ının özel mülkiyete ait ve %53'ünün çok hisseli mülkiyete ait olduğu görülmüştür. Bu yapılarda proje eksikliği ve diğer yapılara oranla çok hisseli mülkiyetin fazlalığı yapıların metruk duruma gelişinde mülk sahipleri arasında yaşanan anlaşmazlıklar, Koruma Kurul'u ile yaşanan yasal sorunlar sonucu proje onay sürecinin uzaması ve dolayısıyla yapıdaki gerekli müdahalelerin gecikmesi ,diğer yapılarda olduğu gibi ekonomik zorluklar ve koruma bilincinin yetersizliği de fiziksel eskimeye uğramış metruk yapıların kaderine terk edilme nedenleri arasında yer almaktadır.

Fiziksel eskime gözlemlenen fakat içerisinde kullanıcı bulunduran yapıların ahşap karkas ve karma yapım sistemi ile inşa edilmiş olması ahşap karkas sistem ile inşa edilmiş yapıların yığma yapılara göre yapı elemanlarında noktasal müdahalelere izin vermesi nedeni ile yangınlar gibi karşılaşılabilecek afetler harici daha sürdürülebilir olarak bir yapım sistemi olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.34).

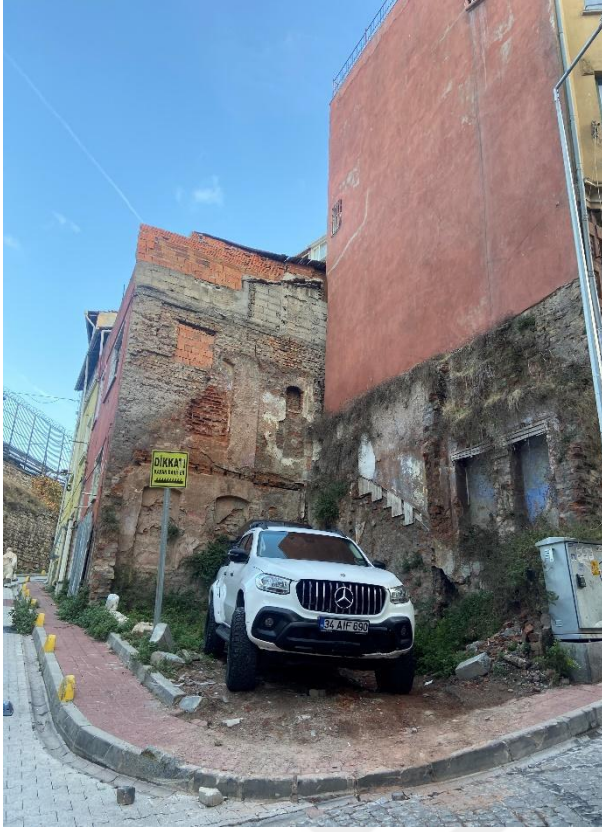

Şekil 4. 34 Fiziksel eskimeye uğramış yapılar kullanıcı bulundurmayan 2292 ada 8 parsel, 2305 ada 1 parsel, 2306 ada 70 parsel ve 2307 ada 8 parseldeki yapılar

Fiziksel eskimeye uğramış yapıların özgün hale getirilebilmesi mali-i inhidam durumdaki ve yerinde mevcut bulunmayan kayıp yapılardaki müdahalelerden daha düşük bütçeli bakım-onarım, iyileştirme ve rehabilitasyon gibi müdahaleler ile sağlanabilmektedir. Diğer yapılarda oluşu gibi Koruma Kurul'u onayı gerektiren yüksek maliyetli proje çizimleri ve bu projeler çerçevesindeki uygulamalar yerine ilgili Koruma Uygulama Denetleme Müdürlüğü izini ve sonrasında denetimi ile gerçekleştirebilecek basit bakım onarım işleri bu değerli kültür miraslarımızın yok olmadan kullanılabilir hale getirilmesi hedeflenmelidir. Fakat bu işlerin yapılabilmesi için de kullanıcıların gerekli koruma bilincine, uygulamaları yerine getirebilecek bütçeye ve bürokratik süreci ilerletebilecek zamana sahip olmaları gerekmektedir. Yasal yönetsel düzenlemelerle ihtiyacı olan mülk sahipleri ve kullanıcılarına gerekli mali desteğin sağlayabilecek fonlar, krediler oluşturulması, STK'lar üniversiteler ve KUDEB'lerin desteği ile koruma konusunda bilinçlendirici çalışmaların yapılması ve uzayan bürokratik süreçlerin kurumlar arası koordinasyonlar düzeltilerek sağlanması ile kurtarılabilecek kültürel miras yapılarının oranında büyük artış yaşanabileceği düşünülmektedir.

Yerinde Mevcut Bulunmayan Yapılar

Alan çalışmasında korunması gerekli kültürlü tescilli varlığı olarak belirlenmiş fakat sadece bir duvarı parsel içinde kalmış ya da tüm yapı yıkılarak yapı elemanları da alan içerisinde yok edilmiş boş parseller “yerinde mevcut olmayan” yapılar durumunda değerlendirilmiştir (Şekil 4.35). Yerinde mevcut bulunmayan-kayıp yapıların yeniden mevcudiyetini ve kullanımını sürdürmeleri için uygulanabilecek tek müdahale yöntemi yeniden inşa- rekonstrüksiyondur. Bu uygulamanın yapılabilmesi için de parseldeki yapının Koruma Kurul'u projesi gereklidir. Çalışma alanında yerinde mevcut olmayan yapıların %50'sinin Kurul onaylı rölöve projesi bulunmaktadır. Projesi bulunmayan diğer %50 yapının içerisinde bulunan yapılar ise komşu parseldeki aynı dönemde inşa edilmiş diğer yapılardan referans alarak ve varsa parseldeki kalıntı yapı elemanları üzerinden tahmini projelerle aslına çok da uygun olmayan rekonstrüksiyon uygulamaları meydana getirilecektir. Alan çalışması sırasında yapıların çevresindeki kullanıcılar ile yapılan görüşmelerde yapıların yıllardır metruk durumda bulunduğu fakat herhangi bir müdahalede bulunulmadığı için zaman içerisinde tüm yapı elemanlarının yitirilerek yıkıldığı ve sonrasında alanın temizlenip günümüzde otopark kullanımları, yan parselin inşaat malzemelerini depolamak gibi kişisel amaca hizmet eden fonksiyonlarda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 4. 35 Yerinde mevcut bulunmayan-kayıp durumda olan 2290 ada 4 parsel, 2307 ada 36 parsel, 2318 ada 28 parsel ve 2306 ada 4 parsel sayılı yerlerdeki yapılar.

Kültürel mirasımız bize geçmişten emanet edilen değerlerin bütünü ve gelecek nesillere aktarılması gereken toplumsal bir değerdir. Mirasımızın yaşatılarak korunması, zaman içerisinde kent bütününden kaybolan alanların yeniden yaşatılabilir hale getirilmesi gelecek nesillere aktarmakla yükümlü olduğumuzu bu sorumluluğun bir parçasıdır. Korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlıkları da üretildikleri dönemin mimari üslupları, yapım tekniklerinin yanında toplumun yaşam biçimini gösteren önemli kültürel miras kaynaklarıdır. Geçmiş dönemdeki yaşamın izlerini taşıyan belge niteliğindeki yapıların yaşatılarak korunması gerekmektedir.

Uygarlık tarihinin başlangıcından itibaren, dini nedenle tanrılara ve kutsal mekanların önemi nedeniyle bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmemekle beraber koruma kavramının başlangıcı olarak görülmektedir. Uygarlıkların simgeleri haline gelen inşa edilmiş kalıcı anıtsal yapıların kültürlerin taşınmaz belgeleri niteliğinde olup bu varlıkları korumak için yasalar düzenlenmesi ile koruma kavramı kurumsallaşmıştır. Dünyada anıt eserlerin korunması ve özgün haline getirmesine yönelik müdahale uygulamaları 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştır. Daha sonrasında I ve II. Dünya Savaşları'nın yarattığı tahribatı düzeltmek amacıyla oluşturulan Birleşmiş Milletler, ICOMOS, UNESCO, IUCN, ve ICCROM gibi kurumsal örgütler kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Kurumsal örgütlerin uluslararası alanda oluşturdukları sözleşme, bildiri ve tüzükler koruma anlayışının temellerini oluşturmuştur. Yalnızca tek yapı ölçeğinde ve fiziksel olarak benimsenen koruma anlayışı süreç içerisinde gelişerek kentsel ölçekte ve fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal olarak korumayı toplumla birlikte sürecin yönetilmesini gerektiren bütünleşik koruma yaklaşımına dönüşmüştür.

Kültürel miras yapıları içerisinde bulundukları tarihi çevrelerde, zaman içinde kentsel, sosyo-ekonomik, kültürel ve fiziksel boyutları içeren eskimeye maruz kalmaktadır. Eskime ile yapıların mevcut amaçları için ya yapısal ya da fonksiyonel olarak yetersiz olmalarından, ya da kullanımdaki değişiklikler nedeniyle var olan yapıların yeni hedeflere hizmet edememelerinden kaynaklanmaktadır. Yapılarda gözle görünür kayıplara yol açan fiziksel eskime zaman içerisinde kültür varlıklarında iç ve dış nedenlere bağlı olarak gerçekleşen yıpranma, bozulma ve çöküntü hale gelme sürecini kapsamaktadır. Gerekli müdahaleler yapılmadığında ve önemler

alınmadığı takdirde korunması gerekli kültür varlığı yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Yapının konumu, inşa edildiği zemin özelliklerinin uygunsuzluğu, yapımda kullanılan malzemelerin yanlış seçimi ve uygulamaların hatalı yapılması sonucu gerçekleşen eskimenin yanında; bulundukları iklimin, karşılaşılabilecekleri doğal afetlerin ve kullanıcıları tarafından yapılan hataların sonucu olarak fiziksel eskimeye maruz kalabilmektedirler. Eskime her yapının başına gelen doğal bir süreç olmakla beraber yapıda gerekli bakım onarım işleri ve doğru müdahale yöntemlerinin uygulanması ise kültür varlığının korunması ve yaşatılması için bir gerekliliktir.

Kültür varlıklarının korunması için yapı ölçeğinde ve kentsel ölçekte uygulanabilecek çeşitli müdahale yöntemleri bulunmaktadır. Bunlar yapı ölçeğinde; bakım, onarım, bütünleme, renovasyon-yenileme, iyileştirme-rehabilitasyon, restorasyon ve rekonstrüksiyon, kentsel ölçekte ise; kentsel sağlıklaştırma, kentsel yenileme ve kentsel yeniden canlandırma olarak açıklanmıştır (bkz. Bölüm 2.3).

Kentsel rehabilitasyon müdahalelerinde eskiyen ve köhneyen kent parçası fiziksel müdahalelerle yeniden kente kazandırılarak alanda sosyal ve ekonomik olarak da iyileşme yaşanmasının, müdahalede bulunan kültür varlıkları yeniden işlevlendirilerek çekim merkezi haline gelmesi amaçlanırken, Fener Balat Rehabilitasyon Projesi'nde olduğu gibi belirli bir alanda noktasal müdahalelerle, komşu parseldeki kötü durumda kaderine terk edilmiş yapıyı yok sayılarak bazı yapılardaki uygulamaların tamamlanmasıyla oluşan projeler sadece noktasal fiziksel iyileşme sağlamaktadır.

Bakım onarımı yapılmayan, kullanımı sınırlı olan ya da kullanılmayan, kullanım fonksiyonuna cevap veremeyen, atıl durumda bırakılmış ve unutulmuş tescilli taşınmazlar çalışma içerisinde metruk durumdaki yapılar olarak adlandırılarak bu yapılarda meydana gelen sorunlar ve oluşum nedenleri incelenmiştir. Buna göre aşağıda sıralanan sorunlar ve nedenler tespit edilmiştir;

- Mülk sahiplerinin koruma bilincinden habersizce mülklerine sahip çıkmaması
- Eskime sürecine girmiş yapılarında gerekli bakım onarım işlerini yapmamaları
- Çok hisseli mülk sahipleri arasında yaşanan anlaşmazlıklar sonucu yasal sürecin uzaması nedeniyle yapıda gerekli onarım işlerinin zamanında yapılamaması
- Mülk sahiplerinin ekonomik zorluklar nedeniyle yapıda gerekli müdahalelerin uygulaması ya da mimari proje çizimleri için gerekli bütçe ayırmamaları
- Kamu ya da vakıf mülkiyetindeki yapılar için ilgililerince gerekli bütçe ayrılması

- İlgili Koruma Kurulu tarafından proje onayı gerektiren uygulamalarda uzayan bürokratik sürecin caydırıcılığı nedeniyle mülk sahipleri ve kullanıcıları tarafından kaderine terk edilmesi
- Tescilli taşınmazlarda gerçekleştirilen izinsiz, projesiz ve yapının özgünlüğünü yitirmesine neden olan uygulamalar ilgili Koruma Kurulu ve ilgili belediyesinin denetim eksikliğinden kaynaklı olarak fiziksel ve işlevsel özgünlüğü ile birlikte tescilli varlık niteliğini de kaybedip atıl durumda kalması.

Çalışma kapsamında metruk durumdaki yapıların tespiti ve bölgelendirilebilmesi amacı ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Otomasyon Sistemi'nde yer alan Kültürel Miras Koruma Şube Müdürlüğü'nün veri aktarımını sağladığı Kültür Envanteri'nden alınan veriler ile sağlamlık ve kullanılabilirlik durumları referans alınarak Metruk Yapı Envanteri oluşturulmuştur. Oluşturulan envanterden sağlanan veriler doğrultusunda Türkiye genelinde korunması gerekli tescilli kültür varlıklarının %32'sini barındıran İstanbul'da var olan metruk durumdaki yapıların tespiti ile yapılmış, ilçelere göre korunması gerekli tescilli kültür varlıklarının sayısı ve yapıların sağlamlık ve kullanılabilirlik durumuna göre iyi, orta ve kötü olarak tespitinde kötü durumdaki yapıların da üçte birinin Fatih İlçesi sınırlarında yer alması nedeni ile çalışma alanı olarak seçilmiştir. Fatih İlçesi'nde tescilli taşınmazların sınıflandırması, nüfus yoğunluğu, işlev analizi sonucunda Fener ve Balat semtlerinin konut ağırlıklı kullanıcı barındırması, yoğun nüfuslu olması, geçmişinde kentsel ölçekte rehabilitasyon projesinin uygulanması ve metruk durumdaki tescilli kültür varlığı sayısının fazlalığı nedeni ile çalışma alanı olarak bu semtler belirlenmiştir.

Fiziksel eskimeyi önleyici müdahalede bulunulmayan yapıların zamanla metruk hale gelmesinin nedenleri arasında mülkiyet problemleri, ekonomik zorlukların yaşanması, yasal süreçler ve yapısal sorunlar olduğunu metruk yapılar ve oluşum nedenleri göz önünde bulundurularak çalışma alanı içerisinde metruk yapıların oluşum nedenlerini alan genelinde açıklayabilmek için yapıların mülkiyet ve hisse durumları, taşıyıcı sistemleri, fonksiyonları, Kurul onaylı rölöve projesi durumları ve yapı durumları verileri incelenmiş haritalandırma yöntemiyle verilerin aktarımı sağlanmıştır.

İnşa edildikleri tarihten günümüze varlıklarını sürdüren, iklim olayları, doğal afetler ve diğer tüm dış etmenlere karşı dayanıklılık gösteren tescilli taşınmaz kültür varlıkları, fiziksel olarak eskimeye, bakım- onarım ihtiyaçlarının oluşması doğal bir süreçtir. Bu durumlar karşısında eylememe geçilmesi yapıların eskimesinin yavaşlatılması ve durdurulması mülk sahipleri ve kullanıcıların sorumluluğundadır. Mülk sahiplerinin mülkiyetlerine sahip çıkmaları metruk

yapının oluşumunu engellemenin ilk aşamasıdır. Tescilli kültür varlıklarının korunmasındaki en büyük gereklilik ise bakım onarım işlerinin zamanında ve doğru yapılmasıdır.

Çalışma alanında mail-i inhidam, fiziksel eskimeye uğramış ve yerinde bulunmayan yapılar mülk sahiplerinin koruma bilinci yetersizliği ve yaşadıkları ekonomik sıkıntılar yüzünden mülkiyetlerine sahip çıkmayıp veya çıkamayıp ilk olarak bakım onarım işlerini yapmamış bu bakımsızlık sonucu yapıda maliyeti çok daha fazla olan müdahale yöntemlerine gerek olmaya başlamıştır. Fakat bunları da karıştırmayan- karşılayamayan mülk sahipleri eğer yapının kullanıcısı ise yaşanamayacak durumda olduğu için terk etmiş, kullanıcısı değil ise parselde bulunan yapısını unutup kaderine terk etmiştir.

Ülkemizde anıt eserlerin restorasyonu ve bakımı Kültür Bakanlığı ve yerel yönetimlerin özel ilgileri ile sağlanırken sivil mimarlık örnekleri ihmal edilmektedir. Mülk sahiplerinin koruma bilinci yüksek ve sahip oldukları yapıyı koruyup gelecek nesillere aktarmak istese de ekonomik olarak uygulamaların maliyetini karşılayamadığı için yapılar bakımsız kalmaktadır. Kültür Turizm Bakanlığı ve TOKİ'nin tescilli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili mali teşvikleri bulunsa da sahip olduğumuz sivil mimarlık mirasının yapı stoğunun fazlalığı nedeni ile yeterli olmamaktadır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 12'nci maddesi gereğince hazırlanan ve 27/05/2015 tarih ve 29368 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 'Taşınmaz Kültür Varlıklarına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik' kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinden özel ya da tüzel mülkiyete ait korunması gerekli tescilli kültür varlıklarının bakım onarım için nakdi ve teknik yardım sağlanmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). Yönetmeliğe göre; "Bakanlıkça uygun görülen tek yapı ölçeğinde proje hazırlama teknik şartnamesi ve yaklaşık maliyet hazırlama yöntemi ile hazırlanan rölöve ve restorasyon projesi bedelinin Komisyonca belirlenecek oranı dahilinde ve her halükarda 75.000,00 TL'yi geçmemek üzere proje yardımı, Bakanlık ve/veya diğer kurumlarca kullanılan birim fiyat analizlerine göre hazırlanan yaklaşık maliyetlerin; toplu başvurularda %80'ine, münferit başvurularda ise %70'ine kadar ve her halükarda 300.000,00 TL'yi geçmemek üzere Komisyonca belirlenecek miktarlarda uygulama yardımı verilir." denmektedir.

Proje desteği ve nakdi yardımların yıllara göre dağılımı incelendiğinde her yıl ortalama 200-300 proje yardımı ve 250-300 proje uygulama yardımı yapıldığı görülmüştür. Sadece Balat Mahallesinde 871 adet korunması gerekli tescilli sivil mimarlık örneği olduğu düşünüldüğünde tüm ülke için 200-300 mülk sahibine yapılan yardımın ne kadar yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Yine 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 12. Maddesinde yer alan “2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10’u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemine ilişkin başvurularda kullanılır. Bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı’nca müştereken belirlenir” fıkrasının gereğince TOKİ tarafından tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakım, onarım ve restorasyon uygulamaları için kredi verilmektedir. Kredilerin yıllara göre verildiği proje sayıları incelendiğinde ortalama 50-60 projeye her yıl kredi sağlandığı görülmüştür. Bu tescilli taşınmaz yapı stoğunun yanında çok yetersiz bir yardım olarak kalmaktadır.

Tescilli taşınmaz kültür varlığı mülk sahiplerine devlet tarafından sağlanan bir başka yardım ise vergi muafiyetidir. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 21. Maddesine göre “tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerinde kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.” denmektedir.

Uluslararası alanda kültür varlıklarının korunması için sağlanan teşvik ve fonlar incelendiğinde aktörler arasında; Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi AMGP ile koruma ve kentsel koruma sorunlarına fon sağlayan Avrupa Birliği, dünya üzerindeki kültür ve tabiat varlıkları, sit alanlarının korunması üzerine  alışan UNESCO de danışmanlık yaptığı ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ekolojik sürdürülebilirliği amaçlayan IUCN (Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği) bulunduğu görülmüştür. Uluslararası süreçte yer alan bu kuruluşlar koruma, rehabilitasyon, yenileme ve restorasyon projelerinde hibeler, krediler ve fonlarla korumaya destek olmaktadır. Fakat uluslararası büyük kuruluşlar olduğu için tek parseldeki sivil mimarlık örneğinin restorasyon işleri için yardım almak üzere başvurular yapılmamaktadır.  zg n ve korunması gerekli alanlardaki yapılar ve alanın geneli için tasarlanmış projeleri koruma şartlarını sağlaması koşulları ile bu tarz yardım ve teşvikler sağlanmaktadır. Fener ve Balat Rehabilitasyon Projesi AB tarafından finansmanı sağlanan uygulanmış en önemli projelerdendir. 2003 yılında AB, Fatih Belediyesi ve Hazine Müşteşarlığı tarafından yapılan anlaşmalar ile projenin finansmanı ortaya çıkarılmış ve 7 milyon Euro hibe ile uygulamaya geçirilmiştir. Evlerinin bakım onarımını veya restorasyonunu karşılayamayan mülk sahipleri bu proje sayesinde ekonomik zorluk çekmeden mülklerinde oluşan eskime ve problemleri çözmüş yapının ömrünü uzatmıştır.

Korunması gerekli tescilli sivil mimarlık örneklerinin metruk hale dönüşmemeleri için Kültür ve Turizm Bakanlığı, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörler tarafından mülk sahiplerine yönelik maddi teşvik ve yardımların arttırılması gerekmektedir. Aksi takdirde bakımsız kalan yapılar eskimeye, terk edilmeye ve yok olmaya mahkum bırakılmaya devam edilmektedir.

Yapılardaki bakım onarım ihmallerinin, mülk sahiplerinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar dışında; proje onayları, denetlenmesi ve uygulanmasında ağır işleyen bürokratik süreçlerin olması da bir başka sebeptir. Projelerin  izim aşamalarının uzun süresinin yanı sıra Koruma Kurulları tarafından kontrol edip onaylanması süreci de belirsiz ve uzun bir süreçtir. Proje onayı sonrası ilgili belediye ve tapu müdürlüklerine yapılan yazışmalar ile restorasyon uygulama süreci başlar. Bu süreçte de ilgili Koruma Uygulama Denetleme Bürolar'ı ya da Koruma Kurul'u tarafından belirli zamanlarda denetlemeler yapılır. Proje uygulamasının bitimin de yine ilgili KUDEB tarafından yapılan proje denetiminde iskan görüşü Koruma Kurulu'na iletilir, Koruma Kurulu'nun iskan onayı İlçe Belediye'sine gönderir son olarak İlçe Belediyesi de İskan Belgesini tamamlayarak uygulamanın bürokratik tarafını sonlandırır. Bürokratik sürecin uzun ve belirsiz oluşu mülk sahiplerini izinsiz, projesiz, gizli uygulamalar yapmasına teşvik etmektedir. Bu izinsiz uygulamalar da tescilli yapıların özgünlüğünün kaybolmasına ve kültürel mirasın izlerinin silinmesine neden olmaktadır. Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin bürokratik süreci kısaltan, kolaylaştırıcı, denetlemeyi arttırıp izinsiz uygulamalar mahal vermeyeceğı ve aynı zamanda mülk sahiplerini mali yükünü azaltacak kanun değişiklikleri ve yeni uygulamaları planlaması ve y r rl ğ e geçirmesi gerekmektedir.

Koruma sorumluluğ n n yerine getirilebilmesi için yasal ve yönetsel çerçevede uygulamalar geliştirilmesi gerekmektedir. Mülk sahiplerine danışmanlık hizmeti, mali olarak sorunlar yaşayan mülk sahiplerine teşvik ve hibe yardımları yapılmalı , yasalarda yapılan değişiklerle denetlemesi sıklaştırılan yaptırımlar uygulanmalı, vatandaşlar koruma olgusu ve kültürel miras hakkında bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Kültür varlıklarının korunması ve yaşatılması günlük yaşam ile birlikte ele alınarak sağlanarak, oluşturulacak yeni finansman mekanizmaları ve özel sektör kamu ortaklıkları ile birlikte yeniden değerlendirilmedi.

Koruma ve yaşatma üzerine yapılacak kamusal yatırımların uygulanan alan ve çevresinde ekonomik ve sosyal kalkınma sağladığı, istihdam sağlayacak alanlar yarattığı, çekim noktasını yaratılarak turizmi canlandırdığı bilinci ile politikalar ve planlar yeniden değerlendirilmedi.

Kültürel miras konusunda bilinçsiz olan halkı yönlendirmek ve konu hakkında bilinçli bireyler haline getirmek için kamu, özel sektör, üniversiteler ve gönüllü kuruluşların iş birliği ile ortaya çıkaracağı çalışmalar koruma olgusunun öğrenimi için önem arz etmektedir.

- [1] Ahunbay, Z. (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Yem Yayın.
- [2] Ahunbay, Z. (2011). İstanbul'da Kentsel Mimari. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- [3] Akın, N. (1994). Fener'in Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (s. 279-281). İstanbul: Kültür Bakanlığı & Tarih Vakfı.
- [4] Aktaş, M. (2015). Kentsel Koruma Alanlarındaki Yasal ve Kurumsal Değişikliklerin Tarihi Çevreye Etkisi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Kentsel Koruma ve Yenileme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [5] Altınöz, A. G. (2012). Kültürel Miras ve Koruma Anlayışının Tarihsel Gelişimi. <http://www.ninovayayin.com/kentsel-planlama.html>.
- [6] Altınsay, B. ve Ünlü, A. E. (2003). Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı. *Mimarist* (Sayı: 10, 80-87). İstanbul : TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi.
- [7] Ateş, B. (2023). Tarihi Kent Merkezlerinin Korunması Ve Yeniden Canlandırılması Stratejileri: Balbey İçin Bütünleşik Bir Model Arayışı. Antalya: Antalya Bilim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [8] Avrupa Konseyi. (2005). Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Konulu Çerçeve Sözleşmesi.
- [9] Burden, E. E., (2004). Illustrated Dictionary of Architectural Preservation: Restoration, Renovation, Rehabilitation, Reuse, McGraw-Hill.
- [10] CIAM. (1933). Charter of Athens. <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>
- [11] COE. (1985). European Charter of the Architectural Heritage. <https://rm.coe.int/168007a087> adresinden alındı
- [12] Crowley, R. (2006). Son Büyük Kuşatma 1453. Ankara: April Yayıncılık.
- [13] Çelik Bener, T. (2010). Anıtsal taşınmaz kültür varlıklarında işlev değişikliklerinin ve işlev değişikliklerinden doğan yıpranmaların İstanbul'daki örnekler ile incelenmesi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi , Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Ana Bilim Dalı, Koruma-Yenileme ve Restorasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [14] Çelik, Z. (1986). The Remaking of İstanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century. London: University of California Press.
- [15] Çelikkızıcı, S. (2006). 'Fener ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı' Etkileme Alanında Bir Sıhhileştirme Önerisi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [16] Çetiner, A. (1985). Yerleşme Alanlarında Planlama Yenileme. İstanbul: İTÜ Matbaası.
- [17] Dinler, M. (2013). Impact Assessment Of Major Urban Interventions On The Cultural Heritage Of Fener And Balat Districts . Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [18] Dirimtekin, F. (1956). Fetihten Önce Haliç Surları. İstanbul: İstanbul Enstitüsü.
- [19] Dönmez, Ş. (2004). Prehistorik Çağda Haliç ve Tarihi Yarımada. Dünyü ve Bugünü ile Haliç Sempozyum Bildirileri (s. 41-56). İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
- [20] Engin, F. (1997). Kentsel Korumaya İlişkin Model Araştırması, Balat Örneği . İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- [21] Fatih Belediyesi, UNESCO, & Avrupa Birliği. (1998). Balat- Fener Semtleri Rehabilitasyon Raporu. İstanbul: UNESCO.
- [22] Fener-Balat Kültür ve Güzelleştirme Derneği. (2005). Fener Balat Rehabilitasyon Projesi. www.fenerbalat.org
- [23] Fener-Balat Rehabilitasyon Projesi Uygulama Raporu, (2002), Fener Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı Teknik Destek Ekibi, İstanbul
- [24] Fener-Balat Semtleri Araştırma Raporu, (2004), Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, İstanbul
- [25] Gedik, G. S. (2015). Tarihi Çevrelerin Sürdürülebilir Yeniden Canlandırılmasında Kullanıcı Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Bursa, Hanlar Bölgesi Örneği. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [26] Göksu, E. (1989). Kent Merkezlerinde Yer Alan Yapılara İlişkin Yenileme Kararlarının Ekonomik Analizi İzmir Kemeraltı Kent Merkezi. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- [27] Göksu, E. (1994). Mimari ve Kentsel Korumanın Temelleri ve İlkeleri: Uluslararası Düzlemde Belirlenen Çevrenin Ulusal Düzeyde İrdelenmesi. 1. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu . İstanbul: MSÜ Matbaası.
- [28] Hasol, D. (2014). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. İstanbul, 13. Baskı: Yem Yayın.
- [29] ICOMOS Türkiye. (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi: www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf
- [30] ICOMOS. (1964). The Venice Charter: International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites. <https://www.icomos.org/en/participer/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/157-thevenice-charter>
- [31] ICOMOS. (1967). Norms of Quito: Final Report of the Meeting on the Preservation and Utilization of Monuments and Sites of Artistic and Historical Value. <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/168-the-norms-of-quito>
- [32] ICOMOS. (1975). European Charter of the Architectural Heritage: <https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>
- [33] ICOMOS. (1987). The Washington Charter: Charter on the Conservation of Historic Towns and Urban Areas. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/towns_e.pdf
- [34] ICOMOS. (1994). The Nara Document on Authenticity: <https://whc.unesco.org/document/116018>
- [35] ICOMOS. (2013). Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. ICOMOS Türkiye.
- [36] ICOMOS. (2017). Delhi Declaration on Heritage and Democracy: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/GA2017_Delhi-Declaration_20180117_EN.pdf
- [37] İktisadi Terimler Sözlüğü. (2011). İktisadi Terimler Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [38] İmar Kanunu, Kanun No: 3194, Kabul Tarihi: 3.5.1985, Yayın Tarihi: 9.5.1985.
- [39] İMOS. (2023). Kültür Envanteri. <http://imos1.ibb.gov.tr/2023> adresinden alındı
- [40] İstanbul Alan Yönetim Başkanlığı. (2018). İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- [41] İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2023). Coğrafi Bilgi Sistemi. <https://cbs.ibb.gov.tr/Map#>
- [42] İstanbul Planlama Ajansı. (2023). İstanbul Sit Alanları. <https://ipa.istanbul>
- [43] Karaaslan, Ç. (2010). Tarihi Kentlerde Kimliksizleşme Sorunu Ve Bir Çözüm Yolu Olarak Kentsel Canlandırma Projeleri. Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- [44] Karagüler, S., & Korgavuş, B. (2016, 12). Metruk Yapılaşmanın Kent Üzerinde Oluşturduğu Sorunlar, Nedenleri ve Çözümleri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, s. 202-227.
- [45] Keleş, R. (1980). Kentbilim terimleri sözlüğü.
- [46] Kıvrak, N. (2010). Eski Kent Mekanlarının Canlandırılması Bağlamında İstanbul Eminönü Hanlar Bölgesinde Mimari Tasarım İlkelerinin İrdelenmesi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimari Tasarım Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [47] Kiper, P. (2004). Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri. Planlama, 14-18.
- [48] Köseoğlu, F. G. (2010). Haliç'te; Kültür Endüstrilerinin Yer Seçimi, Kümelenme Eğilimi Ve Kentsel Yenileşme İle Kültür Endüstrileri Arasındaki Etkileşim . İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Bölge Planlama Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [49] Kuban, D. (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu. Yem Yayınları.
- [50] Kuş, H. (1992). Mevcut Konut Stokunun Sıhhileştirilmesi Üzerine Bir Çalışma. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- [51] Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kanun No: 2863, Kabul Tarihi: 21.7.1983, Yayın Tarihi: 23.7.1983.
- [52] Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (1983, 7 27). www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18113.pdf
- [53] Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu. (1999, 11 5). 660 nolu İlke Kararı. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263743/660-nolu-ilke-karari-tasinmaz-kultur-varliklarinin-gruplandirilmesi-bakim-ve-onarimlari.html>
- [54] Levent Sarıkaya, Y. (2011). Kültür Mirasına İlişkin Koruma Politikaları Ve Uygulamalarında Kamu Yararı İlkesi. Toplum ve Demokrasi Dergisi, 115-132.
- [55] Longa, R. (2011). Urban Models And Public - Private Partnership. Springer.
- [56] Madran, E., & Özgönül, N. (2005). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- [57] Meydan Larousse. (1981). Koruma.
- [58] Mutcalı, N. (2022). Fener Ve Balat Semtleri Rehabilitasyon Programı Sonrasında Balat Çarşısı'nda Yaşanan Değişimlerin İrdelenmesi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kentsel Tasarım Ana Bilim Dalı, Kentsel Tasarım Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [59] Orbaşlı, A. (2008). Architectural Conservation: principles and practice. Blackwell Publishing.
- [60] Örnek Özden, E. (2005). Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında planlama-koruma ilişkisi üzerine yeni bir sistem önerisi . İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi , Fen Bilimleri Enstitüsü ,Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- [61] Örnek Özden, E. (2006). Kentsel Sit İlanı Mutlak Korunuyor Anlamına Geliyor mu? Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 651-660.
- [62] Özen, S. L. (2005). Koruma Yaklaşımlarına Yeni Bir Bakış Açısı Olarak Bütünleşik Koruma-Trabzon Örneği. Trabzon: KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı,(Y. Lisans Tezi).
- [63] Press, Oxford.
- [64] Revitalization : Merchant City, Glasgow; Design in historic urban quarters, Architectural
- [65] Sezer, S., & Özyalçın, A. (2010). Öyküleriyle İstanbul Anıtları-I: Surlardır Kuşatan İstanbul'u. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- [66] Şahin Güçhan, N., & Kurul, E. (2009). A History of Development of Conservation Measures in Turkey: From the Mid 19th Century Until 2004. METU Journal of Faculty of Architecture.
- [67] Şahin, İ. (2004). Türkiye’de Kentsel Koruma Politikalarının Gelişimine Yardımcı bir Yöntem Denemesi, Örnekleme: İstanbul Tarihi Yarımada. İstanbul: İTÜ.
- [68] Şişmanyazıcı, B. (2009). Tarihi Kentsel Alanlarda Toplumsal ve Mekânsal Yeniden Yapılanma. Gentrification”: Fener ve Balat Örneği. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimari Tasarım Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [69] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022). Taşınmaz Kültür Varlıkları ve Sit Alanları <https://kvmmgm.ktb.gov.tr>
- [70] Tatlıcan, G. (2006). Kentsel Koruma Alanlarının Yaşatılmasında Kültürel Yatırımların Önemi, İstanbul Fener ve Balat Semtleri Örneği. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [71] TDK. (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://tdk.gov.tr/>
- [72] Tekeli, İ. (1991). Kent planlaması konuşmaları. TMMOB Mimarlar Odası.
- [73] Tiesdell, S., Oc, T. Ve Heath, T. (1996), Revitalizing Historic Urban Quarters Housing-led
- [74] TÜİK. (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>
- [75] UNESCO. (1972). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi. [unesco.org.tr: https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177](https://www.unesco.org.tr/Pages/161/177)
- [76] UNESCO. (2002). <https://whc.unesco.org/en/documents/1334>
- [77] UNESCO. (2003). Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/convention> adresinden alındı
- [78] UNESCO. (2008). Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites. http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf
- [79] UNESCO. (2019). World Heritage in Turkey. <https://www.unesco.org.tr/>
- [80] Yaygel, A. D. (2007). Müdahale gerektiren tarihi kentsel çevrelere yönelik kullanıcı odaklı sağlıklılaştırma yöntemlerinin irdelenmesi: İzmir-Basmahane bölgesi örneği. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [81] Yetişkin Kubilay, A. (2010). Maps of Istanbul: 1422-1922. Denizler Kitabevi.
- [82] Yılmaz, G. I. (2008). Haliç Kıyı Şeridinde Sanayileşme İle Ortaya Çıkan Kentsel Dönüşüm . İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Rölöve-Restorasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [83] Zakar, L. (2013). Restorasyon Uygulamalarında Kullanılan Çağdaş Teknikler. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi ,Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- [84] Zeren, N. (1981). Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- [85] Zeybekoğlu Sadrı, S. (2008). Kentsel Dönüşüm ve Kent Hakkı Fener-Balat Rehabilitasyon Programı Ve Santral İstanbul Projesi Örnekleri . İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI

A.1 Metruk Durumdaki Yapıların Komşu Parsellerindeki Kullanıcılar

Kişisel bilgilerin görüşmede yer almayacağı bildirimi yapılmıştır.

- Adınız soyadınız?
- Ne kadar süredir bu konutta yaşıyorsunuz? 1998 öncesi ise: Fener Balat Rehabilitasyon projesi kapsamında yapının onarımı için size teklifte bulunuldu mu? Fener Balat Rehabilitasyon projesi sonrası semt genelinde sosyo-ekonomik ve fiziksel olarak yapılan iyileştirmeler bir kullanıcı olarak sizi nasıl etkiledi?
- Yaşadığınız yapının yapım tarihi nedir?
- Yaşadığınız yapının bakım onarımını ne sıklıkla yaptırıyorsunuz?
- Bakım onarım masraflarını karşılamak sizi ekonomik olarak zorluyor mu?
- Komşusu olarak bulunduğunuz x ada x parselde yer alan yapı hakkında bir bilgiye sahip misiniz? Bilgi sahibi ise: Yapının terk edilme nedeni nedir? Mülkiyet sorunları ile alakalı ise: Mülk sahipleri arasında ne konuda anlaşmazlık yaşanmıştır? Ekonomik sıkıntılar nedeni ile ilgili ise: Mülk sahipleri yapının onarımı için devlet desteğine başvuru yaptılar mı?
- Komşusu olarak bulunduğunuz x ada x parselde yer alan yapının terk edilmiş durumda olması ne gibi sorunlar yaşamanıza neden olmaktadır?
- Korunması gerekli tescilli kültür varlıklarında yapılacak herhangi bir bakım onarım çalışması için gerekli kurumlardan izin, kapsamlı onarım için ise Koruma Kurul'u onaylı projenin gerekliliğinden haberdar mısınız?
- İzinsiz uygulama tespit ettiğinizde gerekli birimlere bildirimde bulunuyor musunuz?

A.2 Mahalle Muhtarı

Kişisel bilgilerin görüşmede yer almayacağı bildirimi yapılmıştır.

- Adınız soyadınız?
- Korunması gerekli tescilli yapıda mı ikamet ediyorsunuz?
- Ne kadar süredir bu mahallede yaşıyorsunuz? 1998 öncesi ise: Fener Balat Rehabilitasyon projesi sonrası semt genelinde sosyo-ekonomik ve fiziksel olarak

yapılan iyileştirmeler bir kullanıcı ve mahalle sorunlarına çözüm yetkisindeki kişi olarak sizi ve gözlemlediğiniz mahalle sakinlerini nasıl etkiledi?

- x ada x parselde yer alan yapı hakkında bir bilgiye sahip misiniz? Bilgi sahibi ise: Yapının terk edilme nedeni nedir? Mülkiyet sorunları ile alakalı ise: Mülk sahipleri arasında ne konuda anlaşmazlık yaşanmıştır? Ekonomik sıkıntılar nedeni ile ilgili ise: Mülk sahipleri yapının onarımı için devlet desteğine başvuru yaptılar mı?
- x ada x parselde yer alan yapının terk edilmiş durumda olması mahalle sakinlerinin ne gibi sorunlar yaşamasına neden olmaktadır?
- Korunması gerekli tescilli kültür varlıklarında yapılacak herhangi bir bakım onarım çalışması için gerekli kurumlardan izin, kapsamlı onarım için ise Koruma Kurul'u onaylı projenin gerekliliğinden haberdar mısınız?
- İzinsiz uygulama tespit ettiğinizde gerekli birimlere bildirimde bulunuyor musunuz?
- Korunması gerekli tescilli kültür varlığı sayısı açısından çok zengin bir semtin muhtarı olarak bu yapıların korunması için yapılacak çalışmaların önemini bilincinde sürdürdüğünüz çalışmalar var mı?

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

1. Şahin, N.B. & Örnek, E. (2023). İstanbul Dünya Miras Alanlarında Metruk Yapı Sorunu, 12. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi, 19-20 Aralık, Ankara

